

**İSLAM HUKUKUNDA
KADIN HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK TEDBİRLER**

Meryem ARIKFİDAN

(Yüksek Lisans Tezi)

ESKİŞEHİR, 2015

İSLAM HUKUKUNDA
KADIN HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK
TEDBİRLER

Meryem ARIKFİDAN

T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Temel İslam Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİŞEHİR-2015

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Meryem ARIKFİDAN tarafından hazırlanan İslam Hukukunda Kadın Haklarını Korumaya Yönelik Tedbirler başlıklı bu çalışma2015 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Temel İslami Bilimler Dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı
(Danışman)

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 20...

(İmza)(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Meryem ARIKFİDAN

İmzası

ÖZET

İSLAM HUKUKUNDA

KADIN HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK TEDBİRLER

ARIKFİDAN, Meryem

Yüksek Lisans-2015

Temel İslam Bilimleri

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah ACAR

Bu araştırmada İslâm'da kadının korunmasına yönelik tedbirler incelenmiştir. Çünkü geçmişten günümüze kadar var olan her medeniyette kadın, hayatı boyunca birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmış hattı bazı dönemlerde bilindiği üzere yaşam hakkı dahi elinden alınmıştır. İslâm'ın gelmesiyle beraber İslâm'ın insana verdiği değer bağlamında kadının değeri ortaya çıkmıştır. Kadının değerinin korunmasına yönelik bir çok tedbir dini gereklilik olarak karşımıza çıkmıştır. Bu araştırmada sadece kadının evlilik kurumunda değil, çocukluğundan başlayarak evlilik öncesinde, evliliği esnasında, boşanma aşamasında, boşandıktan sonra, sosyal, ekonomik, siyasal ve aile hayatında ve fizyolojik olarak korunmasına yönelik tedbirler sırası ile incelenmiştir. Bu tedbirlerin arasında mehir, nafaka, evlilikte kızın rızasının alınması, iddet, mesken, eğitim, miras; boşanma çeşitlerinden tefviz, muhalea, fesih gibi unsurlar sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Kadın, Tedbir, Hak.

ABSTRACT

THE PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS IN İSLAMIC LAW MEASURES

ARIKFİDAN, Meryem

Master Degree--2015

Basic Islamic Sciences

Adviser: Yrd. Doç. Dr. Abdullah ACAR

In this research, we have taken measures for the protection of women in Islam. Because there is so much from the past to the present in all cultures. Women throughout his life a very negative situation. In fact even the right to life, as it is known in some periods has been taken away. With the arrival of İslâm in the context of the value that women in İslâm with the value of the emerged. A lot of measures for the protection of the value of her religion requirements. This research not only in the institution of marriage is not starting from childhood, before marriage, during marriage and at divorce stage, after the divorce, social, economic, political, family life, and measures for the protection of the sequence were examined with physiologically. There measures include mahr, alimony, marriage the consent of the girl during the 'iddah, housing, education, heritage; in a tradition that is kind of divorce, muhalea an termination in the event of such elements.

Keywords: Islam, Women, Liens, Rights.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
KISALTMALAR.....	İX
ÖNSÖZ.....	XI
1.BÖLÜM.....	1
KADIN VE TARİHİ SÜRECİ	1
1.1. İSLÂM ÖNCESİ KADININ KONUMU	1
1.1.1. TARİHTE KADIN	1
1.1.2. YAHUDİLİKTE KADIN.....	5
1.1.3. HRİSTİYANLIK'TA KADIN	7
1.1.4. CAHİLİYE DEVRİNDE KADIN	8
1.2. İSLAM'DA KADIN	10
1.3. BATIDA KADIN HAKLARI VE KADIN HAKLARININ TARİHÇESİ.....	13
1.4. FEMİNİZM	16
1.4.1. Tanımı	16
1.4.2. Tarihçesi.....	17
2. BÖLÜM.....	20
İNSAN HAKLARI VE KADIN	20
2.1. HAK KAVRAMI.....	20
2.2. İNSAN HAKLARI VE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI	23
2.3. İSLÂM'DA İNSAN HAKLARI	24
2.3. İSLAM'IN KADIN HAKLARINI KORUMAYA YÖNELİK HUKUKİ TEDBİRLERİ	26
2.3.1 Küçükliğünde Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler	26
2.3.1.1 Yaşam Hakkı.....	26
2.3.1.2. Yetiştirilmesi	27
2.3.1.3.Terbiyesi	29
2.3.1.4. Küçük Yaşta Evlendirilebilmesi	29
2.3.2. Evlilik Öncesi Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler	33
2.3.2.1. Ehliyet	33

2.3.2.2. Velayet (Velisiz Evlenememe/ Veli İzni).....	36
2.3.2.3. KIZIN RIZASI	42
2.3.2.5. Nişan.....	49
2.3.2.6. Evlenme Engelleri	53
2.3.2.7. Mehir	57
2.3.2.8. Nikâh Akdi Esnasında Kadının İleri Sürebileceği Şartlar	61
2.3.2.9. Evlenmede Şahitlerin Bulunması Ve Evliliğin İlanı.....	64
2.3.3. Evlilik Sürecinde Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler.....	66
2.3.3.1.Çeyiz.....	66
2.3.3.2.Nafaka	68
2.3.3.3.Hizmetçi	73
2.3.3.4. Mesken	75
2.3.3.5.Aile ziyareti ve Kadının Evden Çıkması	78
2.3.3.6. Adaleti İsteme.....	80
2.3.3.7. Hala-Teyze-Kızkardeş Gibi Yakınlarla Aynı Nikâh Altında Bulundurulmaması	82
2.3.4. Boşanmada Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler	84
2.3.4.1.Tefviz-i talak	84
2.3.4.2.Muhalea	86
2.3.4.3. Mahkeme Kararı İle Boşanma	88
2.3.4.4. Fesih	94
2.3.5. Boşanma Sonrası Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler	95
2.3.5.1. İddet.....	95
2.3.5.2. İddet Nafakası.....	99
2.3.5.3. İddet Meskeni	101
2.3.6.Sosyal hayatta Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler.....	102
2.3.6.1. Fikir/ Düşünce Hürriyeti.....	102
2.3.6.2. Eğitim	104
2.3.6.3. Örtünme	106
2.3.6.4. Kadın –Erkek Eşitliği/ Eşdeğerliği	108
2.3.7. Kadının Siyasi Yönden korunmasına Yönelik Tedbirler	110
2.3.7.1. Seçme Hakkını Kullanması	110
2.3.7.2. İdareci / Devlet Başkanı Olabilmesi	112
2.3.8. Ekonomik Hayatta Kadının Korunmasına Yönelik tedbirler	114
2.3.8.1. Miras.....	114
2.3.8.2. Çalışma	118
2.3.9. Fizyolojik Yapısının korunmasına Yönelik Tedbirler	120
2.3.9.1. Kadınların Cezaları ve Kadınlara Karşı İşlenen Suçların Karşılıkları	120
2.3.10. Ailede Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler	122
2.3.10.1.Anne Olması.....	122

SONUÇ **123**

BİBLİOGRAFYA **126**

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.H.K.	: Aile Hukuku Kararnamesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	:İbn- bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	:Çeviri
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
gr.	: Gram
m.	: Makale
mad.	: Madde
m. s.	: Milattan sonra
neşr.	:Neşreden
r.a.	: Radiyallahu anh
(s.)	: Sallallahu aleyhi vessellem
s.	: sayfa
ss.	: Sayfaları arası
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi

Terc. : Tercüme
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ty. : tarih yok
YLT : Yüksek Lisans Tezi
yy. : yer yok

Ö N S Ö Z

İslâm dini kadına büyük bir önem vermiştir cümlesi çok iddialı bir ifade değildir. Çünkü, İslâm'dan önceki bir çok toplumda kadına değer verilmesi bir yana, bir çok açıdan temel insani hakları bile elinden alınmış ve bu haklarından mahrum edilmiştir.

Kadın, toplumu oluşturan insan grubunun diğer yarısını teşkil eden ve toplumun inşa edilmesinde büyük rol oynayan bir aktördür. Dolayısıyla, bir toplumda kadının dışlanması, o toplumun yarısının yok sayılmasıdır. Kur'an-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz (s), toplumun diğer yarısı olan kadın konusunda önemle durmuş ve kadını olması gereken konuma yükseltmiş ve gasp edilen haklarını kadına iade etmiştir.

Kadınların özellikle İslam coğrafyasında yaşadığı bazı sıkıntılar, esasen İslâm'ın kendisinden değil, onun yanlış ve eksik anlaşılması ve toplumun yanlış uygulamalarının İslâm'a mal edilmesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm'ın kadına verdiği değere bakıldığında bu uygulamaların aslında İslâm'a ne kadar uzak olduğu görülecektir.

Bu çalışmada İslâm'da kadın haklarının korunmasına yönelik tedbirler ele alınmıştır. Bu tedbirler, kadının/kız çocuğunun doğumundan itibaren ele alınarak bir çok açıdan kadının korunmasını hedefleyen ve yaşadığı hayatta onu nesne olmaktan kurtarıp özne olmaya yönlendiren tedbirlerdir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslâm'dan önceki dinlerde ve toplumlardaki kadının durumunu ve kadının haklarının ihlali sonucu ortaya çıkan feminizm akımı ve hak kavramı ve bu kavramın İslâm'daki karşılığına yer vermeye çalışılmıştır. Böylece konu hakkında mukayeseler yapılmıştır. Bir şeyin zıddının bilinmesi, onun daha kolay anlaşılmasına imkan vereceğinden böyle bir karşılaştırma yapılmıştır. İkinci bölümde ise kadının çocukluğunda, evliliğinde,

evlilik sonrasında, sosyal, siyasal, ekonomik, aile hayatında ve bir çok açıdan korunmasına yönelik İslâm'ın aldığı tedbirler sıralanmıştır.

Araştırma, başta Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmak üzere ve İslâm hukuku ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak tamamlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında yardımlarından dolayı danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah ACAR'a ve çalışmam esnasında bana destek ve yardımcı olan aileme teşekkür ederim.

Meryem ARIKFİDAN

..../..../2015/

ESKİŞEHİR

1.BÖLÜM

KADIN VE TARİHİ SÜRECİ

İnsanın erkek ve kadın olarak başlayan yaratılışında, sonrasında dünya üzerinde yaşamaya başlamasında ve günümüze kadar ki süreç içerisinde insanın konumu içerisinde kadının konumu sürekli farklı algılarla ele alınmıştır. Hz. Havva ile başlayan kadın tarihi, toplumdan topluma değişiklikler seyretmiştir. Bu değişiklikler süreç içerisinde zaman zaman kadın için olumlu zaman zaman da olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

1.1. İSLÂM ÖNCESİ KADININ KONUMU

1.1.1. TARİHTE KADIN

İlk insan Hz. Adem (as)'den itibaren irili ufaklı bütün toplumlarda kadının statüsü tartışılmalı konuların başında gelmiş ve tarih boyunca kadın farklı statülerde ele alınmıştır.

Geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde kadın konusuna bakıldığında; kadın, bulunduğu toplumun kendisine bakış açısına göre bazen değer kazanırken, bazen de kadının önemsiz ve değersiz bir varlık olarak algılandığı görülmektedir. Anaerkil aile yapısının geçerli olduğu ilkel topluluklarda kadın kutsallaştırılırken, bazı toplumlarda kadın erkeklerle eşit statüye ve haklara sahip olmuş, ataerkil topluluklarda ise, çoğunlukla erkeğe göre ikinci derecede görülmüş ve hatta bazı kültürlerde kadına hemen hemen hiçbir hak ve değer verilmemiştir.

Kadın, insan neslinin kaynağı olması, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle bazı kültürlerde ilâhlaştırılmış, tabiatla olan benzerliği dolayısıyla tabiatın sembolü sayılmış ve verimlilik ilâhesi olarak tasvir edilmiş, böylece bereket tanrıçası veya ana tanrıça kültü oluşarak, Kybele, Artemis, Demeter, Astarte, Isis, Afrodit veya Venüs

adlarıyla kişileştirilmiş ve tapınma konusu dahi yapılmıştır. Eski Anadolu'da kadının, verimliliğin ve bereketin sembolü olarak görülmesi sonucu ana tanrıça kültü oluşmuş ve özellikle bu inanış Frigler tarafından kabul edilmiştir.¹

Hitit Uygarlığı ataerkil bir yapı üzerine kurulduğundan kadının konumu da buna göre şekillenmiştir. Her ne kadar Hititlerde, kraliçenin bazı ayrıcalıklara sahip olması ve aile içerisinde kadınlara yasalarla belirlenen bazı hakların verilmesi durumu mevcutsa da bu asla ataerkil yapıyı zedelememiştir.² Hitit yasalarında kral ve kraliçe eşit konumda sayılmış ve Kadeş Antlaşması'nda Hitit kralının yanında kraliçenin de mührü yer almıştır.³

Hitit aile yapısına bakıldığı zaman baba çocuklarının hatta karısının üzerinde hak sahibi olan kişi olarak görülmüş ve hatta babanın öldürdüğü kişinin yerine tazminat olarak çocuklarını verebileceği belirtilmiştir. Bu durum babanın hakkının ne derece sınırsız olduğunun en açık göstergesi olarak ifade edilmiştir. Karısını zina yaparken yakalayan bir erkek karısını öldürmek ya da bağışlamak konusunda özgür tutulurken aynı durumda kocasını yakalayan kadın için bu seçenekler sunulmamıştır. Boşanma gerçekleşirken ise çocukların paylaşılmasında kadına haksızlık edildiği görülmektedir. Çünkü kadına çocuklarından yalnızca birini yanına alabilme hakkı tanınmıştır. Kocasını ölen kadının, çocuğu yoksa korunma amacıyla kayınbiraderi, o da yoksa kocasının en yakın erkek akrabası ile evlendirileceği belirtilirken, kadın kocasının evinde ölürse çeyizini, kocasının alacağı; babasının evinde ölürse, o zaman da babasının alacağı ifade edilmiştir. Kocasını ölen kadının, mirastan payını alacağı belirtilse de payın oranı açıklanmamıştır.⁴

Hammurabi kanunlarında özellikle de evlilikle ilgili yükümlülüklerde, kadın lehine mevcut olan bazı düzenlemeler Yahudi şeriatındaki kurullarla benzerlik içinde olduğu görülmektedir. Hammurabi kanunlarında; kadına mülkiyet ve miras hakkı, kocası onu ihmal ettiğinde baba evine dönme hakkı tanınmış, boşanma halinde kadın kendi çeyizinin ve çocuklarına bakmak için kocasının malının bir kısmının sahibi

¹ Harman, Ömer Faruk, 'Kadın', *DİA*, İstanbul, 1988, c. 24, s. 83.

² Sevinç, Fatma, 'Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem', *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, 2008, Sayı: 17, s. 29.

³ Harman, 'Kadın', c. 24, s. 83.

⁴ Sevinç, a.g.m., s. 29-30.

olabilmiştir.⁵ Evlilikte monogami esas alınırken, kısırlık halinde kocaya ikinci eş alabilme hakkı tanınmıştır.⁶

Sümer hukukunda kadın, kocasına “ Sen benim kocam değilsin” diyerek kocasından ayrılmak istese, o kadının nehre atılacağı belirtilirken, erkeğin bu şekilde boşanmak istemesi üzerine kadına bir miktar gümüş para ödemesinin yeterli görülmüştür.⁷

Eski Hintliler ’de ise kadın, zayıf karaktere ve fena ahlaka sahip görülmüş ve "Manu Kanunu", kadını çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının vefatı sonrasında da oğluna veya kocasının akrabasından birine bağlanmaya mecbur tutmuştur.⁸ Bu kanuna göre kadının vazifeleri; çocuk doğurmak, yetiştirmek ve ev işlerine bakmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadın kısır olur veya hep kız doğurursa kocaya kadını bırakabilme yetkisi verilmiştir.⁹ Hinduizm’in kutsal kitabı Veda’larda kadın kasırgadan, ölümden, cehennem ateşlerden, zehirden ve yılandan daha fena olarak zikredilmiştir.¹⁰

Çin’lilerde de kadın, insan sayılmayarak, ona isim dahi verilmekten çekinilmiş ve çoğu zaman kız çocukları "bir, iki, üç..." diye çağırılmıştır. Kadın, hayatının sonuna kadar bir erkeğin nüfuz ve otoritesi altında bulunmak zorunda bırakılmış ve erkeğin evleneceği kadını, kıymetli hediyeler vermek suretiyle satın alabileceği evlilikler kurulmuştur. Aile içerisinde kadına söz hakkı verilmeyerek, boşanma hakkı erkeğe ait tutulmuştur.¹¹ Kadının kocasının kölesi sayılarak kocası ve

⁵ Tosun, Mebrure, Yalvaç, Kadriye, *Sümer Babil Asur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı*, Ankara, 1975, s. 198-203.

⁶ Bendason, Ney, *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*, çev. Şirin Tekeli, 1995, s. 20.

⁷ Tosun, a.g.e., s. 48; Ferruh, Ömer, *İslâm Aile Hukuku*, Çev., Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul, 1964, s. 24.

⁸ Gündüz, Ahmet, ‘Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının yeri ve önemi, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 5, October, 2012, s. 130.

⁹ Harman, ‘Kadın’, s. 83.

¹⁰ Armaner, Neda, *Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumi Bir Bakış*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1961, c. 9, Sayı: 1, s. 131.

¹¹ Gündüz, a.g.m., s. 133.

çocuklarıyla birlikte yemeğe oturamaması ve ayakta durarak onlara hizmet etmek zorunda bırakılması,¹² kadının Çin'deki durumunu belirtmektedir.

Eski Mısır ' da ilk dönemlerde kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olsalar da Firavun'un emriyle köleleştirilmeleri fazla uzun sürmemiştir.¹³ Ayrıca ahirette Firavunlara hizmet etmek üzere birçok hizmetçi ve askerle birlikte eşlerin de ölen Firavunla canlı canlı gömülmüşlerdir¹⁴.

Eski Roma'da aile, sosyal düzenin temelini oluşturan en önemli unsur olarak görüldüğü için aile, babanın hakimiyetine verilmiştir. Roma hukukunda evlilik bir şekle bağlı olmayan anlaşma ile akdedilmekteydi ve bununla beraber evlenme, borçlar hukuku sisteminde yer alan bir rızai sözleşme olarak da görülmezdi. Geleneksel Roma evliliğine bakıldığında kadın, "manus"¹⁵ altına girmektedir. Kadın, manus'lu evlilik yaparsa, hak ehliyetini ve malvarlığını kaybederdi. Manus altında bulunan kadının kocası, kadın üzerinde hukuken egemenlik hakkına sahip bulunuyordu. Kadın kamusal yaşamda görev alamazken, kadının konumu İmparatorluk döneminde sorgulanmaya başlamış ve bu dönemde kadın önemli ölçüde hukuksal bağımsızlık kazanabilmişti. Kamusal yaşamın ve siyasal yaşamın kapıları, Roma'da tarihsel süreçte kadına kapalı kalmış,¹⁶ hatta Roma Senatosu, kadının herhangi birinin lehine tanıklık yapmasını dahi yasaklama kararı almıştır.¹⁷

Yunan' da kadınların durumu diğer toplumlardan pek farklı değildi. Miras erkek çocuğun hakkıydı. Erkek kardeşi olmayan bir kız babasından düşen mirası oğluna devretmek zorunda tutuluyordu.¹⁸ Kadınların siyasal hak ve yetkileri yoktu. Tek kadınla evlilik geçerli idi. Evli kadının sadakatsizliği büyük bir suç olarak görülmekteydi. Erkek bir sebep olmadan karısını boşayabildiği gibi, kadın da dilediğinde boşanabilme ve çeyizini geri alabilme hakkına sahipti. Kadınlar dinî

¹² Akdemir, Salih, Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın, *İslâmî Araştırmalar*, c. 10, Sayı: 4, Ankara, 1997, s. 249.

¹³ Akdemir, a.g.m., s. 249.

¹⁴ Domaniç, Hayri, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul, 2007, s. IV.

¹⁵ Roma'da tarih öncesindeki devirlerde, kocanın karısı üzerinde hakimiyet kurmasıdır.

¹⁶ Erişgin, Özlem Söğütü, 'Roma Toplumunda Kadının konumu', *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013 c. 4, Sayı: 2, s. 4-22'den özetle.

¹⁷ Bandeson ,a.g.e., s. 26.

¹⁸ Bendason, a.g.e., s. 24.

törenlere katılmakta fakat erkeklerle ayrı yerlerde oturmaktaydılar. Yunan / Helen dünyasında bir kadını yükselten ve ona onur veren iş rahibe olmaktı. Rahibelik devletin tanıdığı yüksek bir memuriyet statüsünde sayılırken rahibelerin çoğunu evli kadınlar oluşturmaktaydı.¹⁹ Ünlü Atina Demokrasi'sinde kadınlar kölelerle eşit tutulmuş, kocaya karısını değiştirerek, başkasına verme hakkı tanınmıştır. İzmirli Homeros'a göre kadın alınıp satılabilen, armağan edilen, uğruna büyük sıkıntılara katlanılabilen bir varlık olarak görülmüş, Aristo'ya göre ise kadından istenilen başlıca şey, kesin olarak susmak ve boyun eğmek olarak ifade edilmiştir.²⁰

Sasanilerde erkeklerin, kız kardeşe evlenmesi caiz görülmüş ve hatta daha ileri seviyede bu durum teşvik dahi edilmiştir. Kan hısımlığına, kız kardeşe ve anneye saygı gösterilmeyerek kadın toplumda küçük düşürülmüştür.²¹

Eski Türklerde ise kadın erkek ayrımı yapılmamış ve kadın, erkeği tamamlayıcı unsur olarak görülmüştür. En açık örneği ise Kutluğ Han öldüğünde eşi Bilge Hatun'un oğullarının velisi olarak onun yerini almış olmasıdır.²² Evlilikte poligami esas olmakla birlikte monogami yaygınlığını korumuş ve eş seçiminde kadınlar da söz sahibi olabilmıştır. Kadınlara, kocalarından ayrı mal edinme hakkı tanıdığı gibi sosyal ve dinî hayatta önemli görevler üstlenen kadınlar dinî merasimlere katılarak, bu merasimlerde başkanlık yapabilmişlerdir.²³

1.1.2. YAHUDİLİKTE KADIN

İlahi bir din olarak gönderilen Yahudiliğin temel kaynağı olan Tevrat'a bakıldığında kadın ile ilgili yer alan ifadeler dikkat çekici bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

¹⁹ Harman, 'Kadın', s. 83.

²⁰ Kılıç, Hüseyin, *Kölebeylikten Derebeyliğe Tarih ve Kadın*, Ankara, 1998, s. 41-55.

²¹ Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, İstanbul, 2001, s. 26.

²² Akdemir, a.g.m., s. 250-251.

²³ Harman, 'Kadın', s. 83.

Yahudiliğin kadının yaratılışına bakış açısı iki kısımda değerlendirilmektedir. İlki; kadının erkeğin bir parçasından yaratılmış olması düşüncesine dayanmaktadır. “*Rab Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi.*”²⁴ İkincisi ise; kadın ve erkeğin yaratılışında bir farklılık olmadığı düşüncesine dayanmaktadır. “*Tanrı, insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı.*”²⁵ Kadın, Tevrat’ta erkeği yoldan çıkartan ve Hz. Adem’in yasak meyveyi yemesine neden olarak, onun günah işlemesine sebep olan bir varlık olarak görülmektedir. “*Yılan, ‘kesinlikle ölmezsiniz’ dedi. ‘Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.’ Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi.*”²⁶ Kadın işlediği bu suçtan ötürü doğum sancısı çekmektedir ve kocası tarafından yönetilmekle cezalandırılmıştır. “*Rab Tanrı, kadına ‘Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim’ dedi. ‘Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.’*”²⁷ Kadının aslî görevi ve var oluş sebebi çocuk doğurmak ve yuvaya bakmak olarak ifade edilmiştir.²⁸

Yahudilikte kadın kocasına ve erkek kardeşi varsa babasına mirasçı olamamaktadır.²⁹ Yahudiler, Tesniye’deki “...*Oğullarına onu öğreteceksin!*” âyetine dayanarak kadınları ilmi çalışmalardan da uzak tutmuşlardır.³⁰ Kitab-ı Mukaddes’te, hâmile kadın “*erkek çocuğu doğurursa, murdarlığının yedi gün, kız çocuk doğurursa on dört gün (iki hafta) olacağı*”³¹ yer almaktadır. Yahudilerin kız çocuğunun erkek çocuğundan iki kat daha fazla kirlilik nedeni olarak değerlendirmeleri, kadına ve olan bakış açılarını göstermektedir.

²⁴ Kutsal Kitap, Tevrat, Kasım 2011, İstanbul, Tercüme eden yok, Tekvin, 2/21-22.

²⁵ Tekvin, 1/27.

²⁶ Tekvin, 3/1-6.

²⁷ Tekvin, 3/1-6.

²⁸ Tekvin, 3/16.

²⁹ Sayılar, 27/8-11.

³⁰ Tesniye, 11/19.

³¹ Levililer, 12/ 2-5.

Yahudiliğin kadın ile ilgili olarak en dikkat çekici özelliği; bir erkek yahudinin kadın olmadığı için her sabah şükretmesidir. “*Her erkeğin günde bir defa şu üç konuda şükür duasını dile getirmesi gerekir: Tanrı'nın kendisini İsrailoğlu'na mensup kıldığı, kadın olarak yaratmadığı ve kendisini cahillerden yapmadığı için.*”³²

1.1.3. HRİSTİYANLIK'TA KADIN

Hristiyanlık'ta kadının konumunu ele almak için İncil'deki kadın ifadeleri incelemek gerekir. İncil'deki ifadelere göre kadın; dini, sosyal vb. açılardan erkeklerin gerisinde kalmaktadır. “*Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır.*”³³ Bu ifadeye göre, Tanrı-Mesih-erkek-kadın şeklinde bir sıralama yapılabilir ve bu sıralamada kadın, sıralamanın en sonunda yer almaktadır. Yine kadının dini bir vecibe olarak başını örtmesi, kadını ikinci plana atma çabası içinde değerlendirilmiştir. “*Erkek başını örtmemeli; o, Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratılmış ve erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.*”³⁴

“*Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur,*”³⁵ “*Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi (kadınlar) uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır.*”³⁶ gibi ifadelerden de anlaşıldığı üzere Hristiyanlık'ta kadının konumu erkeklerden aşağı bir durumdadır.

Hz. Adem'in cennetten çıkarılmasına sebep olmuş ve insanlar için asli günah kavramının ortaya çıkmasının nedeni olarak yaratılış itibari ile suçlu görülmüştür. “*Kadının öğretmesine ve erkeğe hakim olmasına izin vermem ancak sükutta olsun.*”

³² Menahot, 43b., Harman, ‘Kadın’, s. 84; Akdemir, a.g.m., s. 250.

³³ Kutsal Kitap, İncil, Kasım, 2011, İstanbul, Tercüme eden yok, Korintoslulara I. Mektup, 11/3.

³⁴ Korintoslulara I. Mektup, 11/9-10.

³⁵ Korintoslulara I. Mektup, 14/34.

³⁶ Korintoslulara I. Mektup, 14/35.

Çünkü Adem aldanmadı fakat kadın aldanarak suça düştü. Fakat iman, sevgi ve takdiste vakar ile dururlarsa, çocuk doğurması ile kurtulacaktır”³⁷

Ortaçağ hristiyan dünyasında kadın ve evlilik kötülenmiş, Macôn Konsili’nde (585) kadının ruhunun olup olmadığı bile tartışma konusu yapılmış ve buna bağlı olarak o dönemde kadının sosyal hayattaki durumu, olduğundan daha kötüye gitmiş, XII. asırdan itibaren Batı’da büyücü ve cadı avı başlamış, pek çok kadın cinlerle ilişkisi olduğu iddiasıyla suçsuz yere yakılmış veya suda boğularak öldürülmüştür.³⁸

1586’da toplanan konsülde “kadın” gündeme alınarak, insan olup olmadığı, şayet insansa ruh taşıyıp taşımadığı, şayet ruh taşıyorsa insan ruhu mu yoksa hayvan ruhu mu taşıdığı Hristiyan din adamlarınca tartışılmıştır. Bu tartışmaların sonucunda kadının şeytan olmadığı, ruh taşıdığı, kendi başına birey olmasa da erkeğin hizmeti için yaratılmış bir insan olduğu düşüncesi kabul görmüştür.³⁹

Yapılan izahlardan, Hıristiyanlıktaki kadın anlayışının Yahudilikten doğal olarak etkilendiği ve bazı unsurların israiliyyat adı altında İslami bazı yorumlara da yansıdığı anlaşılmaktadır.

1.1.4. CAHİLİYE DEVRİNDE KADIN

Cahiliye devri, İslâm gelmeden önceki Arap toplumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu devir, özellikle dini açıdan insanların büyük bir cehaleti yaşadığı devir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cahiliye devrinde kadın, kendisine en temel insani hakların tanınmadığı, erkeklerin nazarında insandan çok eşyaya benzeyen, utanç verici bir varlık olarak görülmekte⁴⁰ ve Kur’an’da da cahiliye devrinde kız çocuğu sahibi olma sıkıntı ve üzüntüden yüzlerin simsiyah kesilme sebebi, utanarak gizlenme durumu ve hakarete

³⁷ Timoteosa I. Mektup, 2/12-15.

³⁸ Harman, a.g.md., c.24, s.86; Akdemir, a.g.m., s.250.

³⁹ Gökdemir, Hasan Ali, *Hristiyanlıkta Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 5.

⁴⁰ Kutup, Seyyid, *Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994, s. 9.

katlanarak yanında tutup tutmama ve toprağa gömüp gömmeme hususunda babaları kararsızlığa düşüren bir hâl olarak anlatılmaktadır.⁴¹

Bu dönemde hayat hakkı elinden alınan kadının tabii olarak diğer alanlarda da hakları korunmuş değildir. Özellikle evlilik hususunda kadın çok fazla mağdur edilmiştir. Evlilik, “*normal nikâhla gerçekleştirilen evlilik, nikâhsız yaşama, süreli nikâh (nikâh-ı mut’a), eşleri karşılıklı değiştirme (nikâh-ı bedel), bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma (nikâh-ı istibdâ), büyük oğlun babasının ölümünden sonra üvey annesiyle evlenebilmesi (nikâh-ı makt), başlık ve mehir vermemek için kızların değiştirilmesi (nikâh-ı şîğâr)*” olarak birçok şekilde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, kadının kendisi hakkında söz söylemesi neredeyse imkansızdır.

Boşanma yaygın olmakla birlikte, boşama yetkisi de erkeğin elindeydi. Boşanan kadın başka biri ile evlenebilmek için bir yıl beklemek zorunda bırakılarak mağdur edilmekteydi.⁴² Bazıları ise kadını boşayarak kendisinin onaylamadığı biriyle evlenmemesini şart koşar ve kadın da bu içinden çıkılmaz, sıkıntılı durumdan kurtulmak için daha önce kocasının kendisine vermiş olduğu şeylerin hepsini veya büyük miktarını fidye olarak ödemek zorunda kalırdı.⁴³ Kadın, ancak çocuk doğurduğunda ailenin üyesi olabiliyordu. Kadınların miras hakkı bulunmuyor, fakat onların çalışmalarından yararlanılıyordu. Kadınlar yemek yapma, çocuk bakma, develeri sağma, yakacak toplama, çadır onarma, hurma lifinden hasır örme, savaşlarda savaşçılara su taşıma, şiiirlerle onları cesaretlendirme, yaralıları tedavi etme gibi bir çok işi yaptıkları halde toplum bunu görmezden gelerek kadınların hakları ihlal edilmekte idi.⁴⁴

Bununla birlikte şehirli, asil bir aileye sahip olan bazı kadınların durumu diğer kadınlardan farklıydı. Ticaretle uğraşabiliyor, evlenecekleri kişiyi seçebiliyorlardı. Bu kadınlara örnek olarak Peygamber Efendimiz’ in (s) ilk eşi Hz. Hatice, Mekke’de diğer kadınlardan ve hatta birçok erkekten yüksek bir statüye sahipti.

⁴¹ Nahl, 16/58-59.

⁴² Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2004, s. 40.

⁴³ Kutup, a.g.e., s. 15.

⁴⁴ Sarıçam, a.g.e., s. 40.

Cahiliye döneminde de kadının ve kadın haklarının, coğrafi olarak yakınındaki bölgelere hakim Yahudilik, Hristiyanlık hatta Rum kültüründen etkilendiği, hatta onları da geçecek şekilde kadın aleyhine bir takım uygulamaların bulunduğu anlaşılmaktadır.

1.2. İSLAM'DA KADIN

Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in (s) hayatında, kadın konusunda kendinden önceki dinlerden, ortaya çıktığı Arap toplumunun uygulamalarından ve diğer toplumların kadın algısından çok daha farklı bir kadın anlayışı olduğu görülür.

İslâm dininin ortaya çıktığı ilk günden itibaren kadın erkek arasında bir ayırım, bir sınıf sistemi görülmemektedir. *“Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık, birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, (günahlardan) en çok korunmanızdır”*⁴⁵ ayetinde vurgulandığı üzere İslâm'a göre üstünlük erkek olmakla kazanılan bir durum değildir. Üstün olmanın yolu Allah'a olan iman ve O'nun emir ve yasaklarına uymakla elde edilebilecek bir durumdur. Kur'an'a bu konuda bakılacak olursa Hz. Meryem gibi üstünlük kazanan kadınlardan söz edilmektedir. Ayrıca Kur'an'da “kadınlar” (Nisa) adını taşıyan bir sure mevcut iken “erkekler” isimli bir sure bulunmamaktadır.

Peygamber Efendimiz de kadınlara hak ettikleri değeri vermiş ve gerek sözleri gerekse fiilleri ile Müslümanları bu konuda uyarmış ve onlara örnek olmuştur. O, bir hadisinde *“Müminlerin iman bakımından en kamili, ahlakça en güzel olanlarınızdır ve sizin iyileriniz kadınlarına karşı hayırlı olanlarınızdır”*⁴⁶ buyurarak bir Müslümanın karısına karşı davranışlarının hangi ölçüde olması gerektiğini belirlemiştir.

⁴⁵ Hucurat, 49/13.

⁴⁶ Tirmizî, Ebu İsa Muhammed bin İsa, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, *Sünen-i Tirmizi*, İstanbul, t.y., c. 2, Rada, 11.

İslâm; en çok da kadınları ilgilendiren ve bir toplumdaki güven ortamının oluşturulmasında önem arzeden “evlenme, boşanma, mülk edinme, miras” gibi birçok konuda kadınların hakkının korunmasını amaçlamıştır ve bu konularda pek çok yeni hüküm getirmiştir. İslam’dan önceki dönemdeki, gerek Arap toplumuna gerekse diğer toplumlara bakıldığında kadın daima aşağılanan, hor görülen, insan olarak sahip olması gereken birçok haktan dahi mahrum bırakılan bir konumda iken İslam dini kadınlara o güne kadar dünyanın hiçbir yerinde sahip olmadıkları hakları getirmiştir. Birçok toplumda kadın aşağılanırken İslâm, kadını hak ve sorumluluk bakımından erkekle eşit tutmuştur.

Bu konuda “*Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan da eşini var eden ve ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının...*”⁴⁷ ayeti bir delil oluşturmaktadır. Birçok toplumda kadın evlendikten sonra tamamen kocasının egemenliği altına girerek, ondan izinsiz hiçbir şey yapamazken İslam, kadına erkek karşısında eşit duruma çıkarmış⁴⁸ ve kadına boşanma⁴⁹, mal edinme, kendi malı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunma hakkını vermiştir. Kadın, İslam dini sayesinde, evlenirken söz sahibi olabilme hakkı, evliliğinde bir sorun olması durumunda eşini boşayabilme imkanı⁵⁰ da elde etmiştir. Eşinin veya babasının vefatından sonra miras alabilmiş, sosyal hayatta söz sahibi olabilmiştir.

İslam’da kadın, hiçbir zaman erkekten aşağı bir varlık olarak görülmemiş, Kur’an-ı Kerim’de kadın da erkek de insan olarak Yüce Allah’a iman etmeye, Allah’ın emir ve yasaklarına uymaya tâbi tutulmuştur

Allah, insanı kadın ve erkek olarak yaratmıştır. İlk insan Hz. Adem ve eşi Hz. Havva’dan itibaren insanoğlu bir çok konuda yaratıcısının emirlerinin dışına çıkmış ve yaratılışına aykırı davranış ve düşünceler sergilemiştir. İnsanın hataya düşerek yaptığı yanlışlardan birisi de yine insan olarak yaratılmış olan kadın konusundaki yanlışlarıdır. Adeta bir yanlış akabinde diğer yanlışları da getirmiştir.

⁴⁷ Nisâ, 4/1.

⁴⁸ Ali İmran, 3/195; Nisa, 4/1.

⁴⁹ Nisa, 4/128; Bakara, 2/229.

⁵⁰ Bakara, 2/229.

Kadını değersizleştirme anlayışı sadece Hristiyan ve Yahudilerde değil; bir çok toplumda önemli bir yer tutmuştur. Kadının, bazen sırf kadın olduğu için yaşaması uygun görülmezken; bazen de kadın, erkek egemenliği altında, insani bir çok hakkı engellenerek yaşamıştır.

Kadına karşı takınılan bu tavrın, İslâm'ın gelmesiyle ne kadar yanlış olduğu ve Allah katında makbul olmadığı insanlığa ilan edilmiştir. İlk olarak kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler yerilerek, kötülenmiştir.⁵¹ Sonrasında kadının insani anlamda erkekten farklı olmadığı,⁵² Allah'ın emir ve yasaklarından hem kadınların hem de erkeklerin aynı şekilde sorumlu olduğu bildirilerek kadının,⁵³ kişilik haklarını geri kazanması sağlanmıştır. Bu hakların yanında birçok toplumda kadına verilmeyen haklar İslâm'da kadınlara iade edilmiş ve kadınlar toplumun diğer yarısı olarak sahip olmaları gereken hakları yeniden elde etmişlerdir.

Kadına miras hakkının tanınmadığı, boşanmanın yine bir çok toplumda erkeğe verildiği, kadınların mülkiyet edinemediği, ilim öğrenmekten uzak tutulduğu, çoğu zamanda bir meta gibi görüldüğü İslâm öncesindeki kadın algısı üzerinde İslâm'ın gelmesiyle köklü bir değişim ve yapılanma meydana gelmiştir. Bu durumu özetleyen sözlerden birisi de Hz. Ömer'in "Biz cahiliye döneminde kadınları bir şey saymazdık. İslâm gelip Allah onlardan bahsedince, onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu gördük"⁵⁴ sözüdür. İslâm, kadına geçmişte elinden alınan insanî şahsiyetini ve onurunu iade etmiştir.

. "Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır"⁵⁵ ayeti kadın ve erkek arasında insanî olarak bir farkın olmadığını göstermektedir.

⁵¹ Nahl, 16/ 56-59.

⁵² Nisa, 4/ 1.

⁵³ Ali İmran, 3/ 195.

⁵⁴ Buhari, Muhammed ibn İsmail, *Câmiu's-Sahih*, şerh: Bedrettin Ebi Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Aynî, yy. 1972, Libas, 31.

⁵⁵ Hucurat, 49/13.

1.3. BATIDA KADIN HAKLARI VE KADIN HAKLARININ TARİHÇESİ

Kadın hakları denildiğinde günümüz dünyasında Batı Medeniyeti her ne kadar ileri bir seviyede gibi gözüküyor olsa da aslında çok geriye değil 19. yüzyılın başlarına gidilerek; kadınlara, verilen değer açısından bakıldığında durumlarının çok da parlak olmadığı dikkatleri çekmektedir. Bu yüzyılda başlayan yenilik hareketleri ile ancak Batı'daki kadınlar hak sahibi olabilmeye başlamışlardır.

Hristiyanlığın tesiriyle Galya'nın kuzeyinde Ren boylarında yaşayan Germen kabilelerinden olan Salien Franklar arasında kadınların, yasalar gereğince toprak mülkiyetinin mirasından dışlandığı görülmektedir. Eğer erkek çocuk varsa kız çocuk mirastan mahrum bırakılmış ve hatta bu yasaya uygun bir hareket olarak Fransa'da kadınların tahta çıkma hakları ellerinden alınmış ve bu haktan mahrum bırakılmışlardır.⁵⁶

İngiltere'de m.s. V. asırdan XI. asra kadar erkekler karılarını satabilme hakkına sahip iken, ilk günahın işlenmesine sebep olan ve insanlığı felakete sürükleyen bir kadın (Hz. Havva) olduğu inancından dolayı kadına her zaman 'şeytan' gözüyle bakmışlardır. İngiltere'de kadın murdar bir varlık olarak görülmüş ve bir dönem İncil'e el sürmesine izin dâhi verilmemiştir.⁵⁷

Rusya'da ise kadın; kocasının kölesi olarak görülmüş, kocasının izni olmadığı bir iş yapamamıştır. Hatta Rus Medeni Kanunu'nda şöyle bir ifade yer almıştır: 'Kadın ailenin reisi olan kocasına itaat borçludur, onu sevmelidir, saymalıdır ve ona sınırsız bir bağlılık ve hoşgörü göstermelidir.'⁵⁸

İsviçre'de kadın ailenin reisi olarak görülmemiş, ticaret yapması kocasının izin vermesine bağlanmıştır.⁵⁹

⁵⁶ Bandeson, a.g.e., s. 30-31.

⁵⁷ Topaloğlu, a.g.e., s. 26.

⁵⁸ Bandeson, a.g.e., s. 34.

⁵⁹ Kılıç, a.g.e., s. 6.

Fransa’da ise kadının kocasından bağımsız olarak kendi malı üzerinde tasarrufta bulunabilmesi ve İtalya’da boşanma hakkına sahip olması 20. yüzyılda ancak ortaya çıkmıştır.⁶⁰

19. yüzyılda yapılan birçok değişme ve gelişme ile kadınlara da hak sahibi olabilmeleri açısından yol açılmıştır. Zaman içerisinde artık kadına erkekten aşağı bir yaratık olarak bakılması, doğal olarak zor kabul edilmesi bir olgu haline gelmiş, bunun sonucu olarak da kadın hakları savunucuları/feministler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Batı’da kadın haklarının gelişimine dair yazılar yazan Mary Wollstone 1792’de ‘Kadın Haklarının Savunucusu’ adlı bir kitap yazarak kadın haklarını ilk savunan isimlerden olmuştur. 1848’de ise kadınlara oy hakkı verilmesinin gerekliliği “*Birinci Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu*” nda belirtilmiştir.⁶¹ İngiltere’de 1913’de ise Avam Kamarası kadınlara oy hakkını kabul etmemiş ama 1918’de çıkan bir yasa ile otuz yaşından itibaren kadınlara oy verme hakkı tanınmıştır. On yıl sonrasında kadın ve erkekleri yurttaşlık hakları bakımından eşit konuma getiren yasa kabul edilmiş ve 1893’ te kabul edilen yasa ile kadınlara mülkiyetlerini istedikleri gibi kullanma hakkı, 1857’de ise kadına boşanma hakkı verilmiştir. İngiltere’den sonra Kanada’da kadınlara 1918’de oy verme hakkı tanınmış, parlamentoya seçilme hakkı ise 1919’dan sonra verilmiştir. 1872’den sonra ise kadın mallarını istediği gibi kullanabilme hakkına sahip olmuştur.

Almanya’da 1913’te kızlar için kız lisesi açılmış, 1918 ‘de kadınlara oy hakkı verilmiş ve Weimar Anayasa’sında kadınların erkeklerle aynı hak ve görevlere sahip oldukları belirtilmiştir. 20. yüzyılın başlarında Fransa’da, İngiltere’de ve Almanya’da kadının hukuki durumu yavaş yavaş iyileşmeye başlamış, fakat kadın ve erkek arasındaki eşitliğin yasal ve toplumsal bir gerçeklik olabilmesi 20.yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur. Almanya’da Anayasa’nın üçüncü maddesi ile evlilikte, boşanmada, siyasi haklarda kadın ve erkek eşitliği sağlanmıştır. İngiltere’de 1975’te Avam Kamarası tarafından ‘Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası’ onaylanmış, 1975’te ise

⁶⁰ Garaudy, Roger, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, İstanbul, 2007, s. 179.

⁶¹ Bendason, a.g.e., s. 42-61 den özetle.

‘Eşit İşe Eşit Ücret Yasası’ kabul edilmiştir. 1973’teki yasa ile kadına boşanmada ve diğer alanlarda daha fazla hak verilmiştir. İtalya’da 1975 yasa ile İtalyan Medeni Kanunu köklü bir biçimde değişmiştir. Yasa ile evlenme yaşı on sekize çıkmış, şiddetin olduğu durumlarda evliliğin sonlandırılabilceği imkanları arttırılmıştır. Yasal mal rejimi, edinilmiş mal ortaklığı ve 143. Madde ile evli kadın ile erkeğin aynı hak ve sorumluluklara sahip oldukları belirtilmiştir. Miras hakkında da kadına daha fazla hak tanınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde 1890’dan sonra kadınlar haklarını elde etmeye başlamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri’nde kadınlara oy hakkı 1920’de tanınmış, kadınların boşanma hakkı ise her eyaletin kendi yasa ve mahkemeleri ile düzenlenmiştir. 1961’de kadınların çalışma, ücret, eğitim durumlarının iyileştirilmesi için bir dizi yasa daha çıkarılmıştır.⁶² New York’da 1952’de Kadınların Siyasi Haklarına Yönelik Sözleşme, 1979’da ise Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi imzalanmıştır.⁶³ 1996 yılında ise Pekin’de yapılan 4. Dünya Kadınlar Konferansı’nın kapanış metninde “*Kadın hakları insan haklarıdır*” ilkesi benimsenmiş ve “İnsan Hakları olarak Kadın Hakları” sloganı, 1993 yılında Viyana’da yapılan “Dünya İnsan Hakları Konferansı”ndan bu yana Uluslararası kadın hareketleri tarafından kadınlara karşı yapılan şiddet ve ayrımcılık karşıtı eylemlerde kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁴

Batı’da 19. yüzyıla kadar kadının durumu özetle yukarıda belirtildiği şekilde iken, İslam Dininin önemi temsilcisi Osmanlı’da ise çok önceden kız okullarının açıldığı bir vakıdır. “İlim öğrenmek her Müslüman erkek ve kadına farzdır”⁶⁵ hadisi doğrultusunda tüm çağlarda kadın ve erkekler okuma yazmadan mahrum bırakılmamışlardır. Batıda yaklaşık son 2-2,5 asır içerisinde çok yavaş bir gelişme ile ilerleme kaydederek kadınların insani olan haklarına kavuşması gerçekleşmiş ve tamamen erkek egemenliğinin kurmuş olduğu baskıdan ancak kurtulabilmiştir. İslâm ise kadının, Batı’da bu uzun süreç sonucunda elde ettiği hakları kadına daha yüzyıllar öncesinde vermiştir. Örneğin kadın Rusya’da kocasının kölesi olarak görülürken

⁶² Bandeson, a.g.e, s. 66-78.

⁶³ Domaniç, a.g.e., s. 72-73.

⁶⁴ Gerhard, Ute, İnsan Hakları ve Kadın Hakları Bağlamında İslam’da Eşitlik ve Cinsiyet Hukuku Üzerine Düşünceler, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, çev. Abdullah Acar, 2014, Sayı: 23, s. 453.

⁶⁵ İbn Mâce, El- Hafız Ebi Abdullah Muhammed bin Yezid el- Kazvini, *Sünen*, şerh ve çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, 1982, Mukaddime, 17.

İslâm kadını birey olarak ele almış ne kocasının ne de başka birisinin kölesi olarak görmemiştir. İngiltere ve Kanada’da 1918-1919 yılları arasında ancak seçme ve seçilme hakkı sahibi olmuşlardır. Kadınlar, Batı’da 1857 sonrasında mülkiyet hakkına sahip olurken yine bu uzun süreç sonunda evlilikte ve boşanmada söz sahibi olma hakkını tanımıştır.

1.4. FEMİNİZM

1.4.1. Tanımı

Feminizm, latince ‘femina’ kelimesinden türemiş olan bir kavramdır. Zaman içinde, feminizm kelimesinin değişik amaçlara göre farklı tanımları yapılmış, kelime bir çok anlam alarak ifade edilmiştir.⁶⁶

Feminizm, “Erkeklere tanınan toplumsal, ekonomik ve siyasal hakların tamamının kadınlara da verilmesini savunan ve kadının toplum içindeki rolünü genişletmek isteyen bir doktrin” olarak tanımlandığı gibi,⁶⁷ cinsiyeti önemli ve temel analiz birimi olarak gören faaliyetler, teoriler, varsayımlar, felsefeler ve yaklaşımlar demeti olarak ve hem kamusal hem de özel alan ile ilgili bir kavram olarak, iktisadi, hukuki, siyasi ve toplumsal araçlar ve düzenlemeler yoluyla kadınların dışlanmışlık ve ezilmişliğini temel alan bir kavramdır.⁶⁸

Feminizm, ‘kadın hakları hareketi’ ve ‘kadın kurtuluş hareketi’ olarak kategorize edildiği ve kadın hakları hareketi içinde yer alan feminist gruplar geleneksel baskı gruplarının taktiklerini kullanarak siyasal iktidar nezdinde ve toplumda kadınların varlığını ve bu çerçevede kadın haklarını savunmayı amaçlamış oldukları kurtuluş hareketini savunanların kadını toplumsal her alanda bağımsız ve özgür kılma ve çocuk doğurma ve büyütme faaliyetleri de dahil olmak üzere cinsiyet

⁶⁶ Ramazanoğlu, Caroline, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, çev., M. Bayatlı, İstanbul, 1998, s. 23-24.

⁶⁷ Kayhan, Fatma., *Feminizm*, İstanbul, 1999, s. 9; Bolay, S. Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1987, s. 88.

⁶⁸ Ataman, Muhittin, ‘Feminizm: Geleneksel Uluslar Arası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti’, *Alternatif Politika*, Nisan, 2009, c. 1, Sayı: 1, s. 1

bağlantılı tüm rolleri terketmeyi temel amaç olarak ortaya koymakta oldukları belirtilmiştir.⁶⁹

1.4.2. Tarihçesi

Feminizmin 17. yüzyıl İngiltere'sinde feodalizmin bitmesi ve kapitalizmin gelişmesi ile kendini yeni toplumdan dışlanmış bir sosyolojik grup olarak hisseden orta sınıf kadınlarının taleplerinin sonucu olarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Çünkü sanayi devrimi ile kadınlar hem ekonomik açıdan katkısı ve faydası olmayan aile kurumunun içine bırakılmış hem de tekstile dayalı ilk dönemin sanayi hamlesi ile en fazla kadın emeğine gereksinim duyularak kadınların emeğine başvurulmuştur. Fakat toplumda kamusal alan sadece erkeğe yönelik oluşturulduğu ve erkek hakimiyetinde olduğu için kadın, üretimden kopuk aile hayatı ile kendilerinin itildiği kamusal alanın arasında kalarak ezilmiştir. Feminizm hareketinin başlangıcını oluşturan kadınlar, İngiltere'deki orta sınıf yani hem aile hem de çalışma hayatı içindeki kadınlar olmuşlardır. Bu kadınlar, çalıştıkları kamusal alanın ekonomik yaşantısına rahatlıkla girebilmek ve bu alanda hak ettiklerini alabilmek için gerekli hukuksal, toplumsal ve eğitimsel hakları elde etme düşüncesi etrafında birleşmişlerdir.⁷⁰

18. yüzyılda Fransa'da yayınlanan insan hakları bildirisi ile kadınlar daha çok hak alacaklarını düşünseler de talep ettikleri haklara sahip olamamışlardır. 19. yüzyıl ise kadınlar birleşerek haklarını elde etme çalışmalarına yönelmişler ve çalışmalarına başlamışlardır. Bu çalışmaların sonucu, sınırlı da olsa, ilk seçme hakkını 1918'de İngiliz kadınlarının kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca Versailles Antlaşması ve Milliyetler Cemiyeti Sözleşmesi'ne 1918'de, feministlerin savundukları '*eşit işe eşit ücret*' ilkesini koydurmayı başarmışlardır. Kadınların oy hakkı 1. Dünya Savaşından

⁶⁹ Çaha, Ömer, *Sivil Kadın*, Ankara, 1996, s. 42.

⁷⁰ Çaha, a.g.e., s. 42-43.

sonra ancak 21 ülkede tanınmıştır.⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti'nde ise kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1930 yılında yerel düzeyde, 1934'te ise genel düzeyde verilmiştir.⁷²

Feminist düşünce 1980'li yıllarda disiplinler arası bir alan olma niteliğine dönüşmüş, Fransa'da 1981'de kadın araştırmalarının yeni bir boyut kazanması ile Kadın Hakları Bakanlığı kurulmuş ve çalışmalar hız kazanmıştır. Türkiye'de ise ilk olarak 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi açılmış ve 1999 ise T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Kadın Sorunları Merkezi kurulmuştur.⁷³ En son yapılan düzenleme ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı nezdinde kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın sorunları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

⁷¹ Kayhan, a.g.e., s .6.

⁷² Çaha, a.g.e., s. 13.

⁷³ İşler, Ruhan, *İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü*, YLT, Isparta, 2004, s. 16-17.

2. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE KADIN

2.1. HAK KAVRAMI

Sözlükte ‘hak’ kelimesi isim, sıfat ve masdar olarak değişik anlamlarda kullanılmıştır. “Gerçek, sâbit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek, bir şeye yakînen muttali olmak” anlamlarında masdar ve “gerçek, sâbit, doğru, varlığı kesin olan şey”⁷⁴ anlamlarında isim olarak kullanılmıştır.

Hak kelimesi genelde ise “batılın zıddı”⁷⁵ olarak da ifade edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetlerin çoğunda bu kelime “batılın zıddı” anlamı ile kullanılmıştır. “*Hakkı batıla karıştırıp da, bile bile hakkı gizlemeyin*”⁷⁶, “*Biz sana Kitap’ı(Kur’an-ı) hak olarak indirdik, insanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği şekilde hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma*”⁷⁷, mealindeki ayetler hak kelimesinin Kur’an’da “batılın zıddı” anlamında kullanılışını göstermektedir.

Bunun yanı sıra “...Allah’a karşı h a k tan başka bir şey söylemeyeceklerine dair kendilerinden o kitabın hükmü üzere misak alınmamış mıydı?...”⁷⁸ ayetinde ise “gerçeğe uygun söz” anlamında kullanılmıştır. “*De ki: ‘ Allah’a ortak koştuklarınızdan doğru yolu gösterecek olan var mıdır?’ de ki: ‘Allah, hak olan doğru yola hidayet eder. O halde doğru yola hidayet eden mi kendisine uyulmaya daha layıktır, yoksa kendilerine yol gösterilmeyince onu bulamayan mı daha layıktır. O halde ne oluyorsunuz? Nasıl hükmediyorsunuz?’*”⁷⁹ ayetinde “doğru yol ” anlamında kullanılmıştır. “*Onların bir çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Zan ise*

⁷⁴ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut, 1374- 1375, c. 10, s. 50.

⁷⁵ İbn Manzûr, a.g.e., c. 10, s. 49.

⁷⁶ Bakara, 2/42.

⁷⁷ Nisâ, 4/105.

⁷⁸ Araf, 7/165.

⁷⁹ Yunus, 10/ 35.

*haktan hiç bir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz ki, Allah onların ne yaptıklarını bilir*⁸⁰ ayetinde ise “doğru bilgi ” anlamındadır. “ ...Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın”⁸¹ ;“ Davut’un yanına giriverdiler de onlardan telaşa düştü. Ona ‘korkma’ dediler, biz iki davacıyız. Birimiz birimize haksızlık etti. Şimdi sen aramızda hak ile hüküm ver ve aşırı gitme de bizi doğru yolun ortasına çıkar”⁸² ayetlerinde ise hak kavramı “adalet” anlamı ile kullanılmıştır.

Hak kelimesini bazı alimler “hukuk düzeni tarafından tanınan irade ile koruma altına alınmış menfaatler”⁸³, “hukukun şahıslara yetki ve mükellefiyet olarak tanıdığı bir aidiyet”⁸⁴ olarak tanımlanırken, Rağib el-İsfahânî ise, hak lafzının asıl manasının *mutabakat ve muvafakat* olduğunu belirtmiştir. Ona göre hak, temelde dört anlama gelir. Bunlar:

1. Bir şeyi, hikmetin gereğine uygun olarak var eden.
2. Hikmetin gereğine uygun olarak yapılan iş.
3. Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma.
4. Gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş,⁸⁵ şeklindedir. Hak, aynı zamanda Allah’ın isimlerinden de birisidir.

“Sosyoloji Sözlüğü”nde ise “hak” kavramına şu anlam yüklenmektedir; “Hak (droit), çoğul olarak kullanıldığı zaman “Hukuk” insanlar arası münasebetlerde karşılıklı birbirlerinin değerini tanımadan ibarettir”.⁸⁶

Arapça olan hak kelimesinin çoğulu hukuk’tur. Hukuk “haklar” demektir. Hukukun, anlamlarına bakılacak olursa “toplum hayatını ve dışı akseden şekliyle beşerî ilişkileri cebrî müeyyidelerle düzene koyan kurallar bütünü”; “Temelde Şâriin,

⁸⁰ Yunus, 10/36.

⁸¹ Araf, 7/ 89.

⁸² Sad, 38/22.

⁸³ Şahin, Osman, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013, s. 39.

⁸⁴ Zerka, Mustafa Ahmet, *Çağdaş Yaklaşımla İslâm Hukuku*, çev., Servet Armağan, İstanbul, 1963, c. 3, s. 777.

⁸⁵ Râğib el-İsfahânî, ‘Hak’, *el-Müfredât fi Garibi’l-Kur’ân*, Beyrut, 2001, s. 132.

⁸⁶ Ülken, H. Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1969, s.123.

görünürde ise dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar”⁸⁷; “Kanun koyucu tarafından konan ve devlet müeyyidesi ile kuvvetlendirilmiş bulunan kaideler bütünü”⁸⁸ şeklinde ifade edilmektedir.

Hukuk; bireylerin dışa yansıyan hareketleri ile ilgilenmekte olup, kurallardan oluşmakta, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemekte, toplumun düzenini sağlamakta, ihtiyaçları karşılamakta ve adaleti sağlamaktadır.⁸⁹

İnsanlar için teşri kılınan bütün hukuk kurallarının, kanun koyucusu tarafından gerçekleşmesi istenen bir takım amaçları mevcuttur. Çünkü Allah’u Tealâ hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Peygamberlerin ve dinlerin gönderilmesinin asıl amacı, insanların sosyal düzenini kurmaktır. Bütün hukuklar ve özellikle İslâm hukuku, insanların huzuru ve saadeti için var olmuşlardır.⁹⁰

İslâm hukukunun temel amacı ise, insanın onurunun ve haklarının korunmasıdır. İslâm hukukunda insan haklarına büyük bir önem verilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de, hadislerde ve yapılan ictehadlarda insan haklarını korumaya yönelik pek çok delilin mevcut olduğu belirtilmektedir.⁹¹

İslâm’da hukukun üstünlüğü ile amaçlanan husus “adalet” kavramıdır. Yani haklı olana hakkını vermek haksız olana ise haksızlığına uygun bir karşılık vermektir. İslâm’da adalet, İslâm dininin temel esaslarının temelini oluşturan unsurlardan kabul edilmiştir.⁹²

⁸⁷ Bardakoğlu, Ali, ‘Hak’, *DİA*, c. 15, s. 140.

⁸⁸ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, İstanbul, 1994, s. 17.

⁸⁹ Şahin, a.g.e., s. 40-41.

⁹⁰ Aşur, Muhammed Tahir, *İslâm Hukuk Felsefesi*, çev. Mehmet Erdoğan, Vecdi Akyüz, İstanbul, 2006, s. 27-28.

⁹¹ Armağan, Servet, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara, 2006, s. 87.

⁹² Armağan, a.g.e., s. 87.

2.2. İNSAN HAKLARI VE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI

İnsan hakları, insanın insan olarak kabul edildiği, ana rahminde varlığı kesin belli olduğu andan itibaren başlayan ve hayatının sonuna kadar kişiden ayrılması düşünülemeyen haklardır. Bireysel ve toplumsal yaşamın gerektiği gibi sağlanması, insan haklarının varlığı ile ilgilidir. İnsan sahip olduğu hakların varlığı ile ve bu hakların kullanımıyla değerli hale gelir, mutlu ve huzurlu olabilir.

İnsan hakları kavramı günümüzün “evrensel ideoloji” si olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹³ İnsan haklarının temelini, sadece insan olmaktan dolayı sahip olunan haklar oluşturmaktadır. Evrensel nitelik taşıyan insan hakları etnik köken, dil, din, cins, zaman, mekan, kültür gibi farklılıklardan etkilenmez. İnsan haklarının başlangıcı insanlığın geçmişi kadar eskidir.⁹⁴ İnsan hakları; bütün demokrasi hareketleri ile ortaya konmuş ve dünyaya yayılmış olan çağdaş milletlerin ortak idealleridir. Bu idealler ise özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve adalettir.⁹⁵

İnsan haklarının geliştirilmesi için tarih boyunca çaba gösterilmiş, kanunlar çıkarılarak yasalarla bu haklar koruma altına alınmaya çalışılmıştır. İnsan hakları iyileştirilmeye çalışılırken sanki sadece erkekler için var olan haklar gibi algılanması ya da erkek egemenliği gibi bazı unsurlardan dolayı kadınlar, insan haklarından yoksun bırakılmış ya da bu haklar onlar için uygulama alanı bulamamıştır. Nitekim Batı’da feminizm hareketinin başlama sebepleri arasında aslında kadınların da sahip olması gereken insan haklarının, kadınlara verilmemiş olması yatmaktadır.

İnsan hakları, insanın onurunu korumaya yöneliktir ve kadınlar da insan olarak erkeklerle eşit olmalarından dolayı bu haklara sahiptir. Fakat çoğu dönem içerisinde kadın ve erkeğin eşit görülmeşi, kadınların haklarını kullanmalarını ihmal etmesi, kadınlara uygulanan fiziksel şiddet gibi bazı sebepler kadın haklarının geri planda kalmasının sebebi olmuştur.

⁹³ Arslan, Zühtü, ‘Postmoden Söylem ve İnsan Hakları’, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 56, Sayı: 1, Ankara, 2001, s.2.

⁹⁴ Rafii, Mustafa, *İslâm’da Sosyal Düzen*, çev. Ahsen Batur, İstanbul, 1975, s. 63.

⁹⁵ Ülken, a.g.e., s. 146.

Gerçekte olması gereken kadın hakları ile insan hakları eşitliği ve kadın haklarının insan hakları olarak görülmesidir.⁹⁶

2.3. İSLÂM'DA İNSAN HAKLARI

İslâm'da insan haklarının başlangıcı kişinin kendi hak ve hürriyetlerini bilmesiyle başlar. Nitekim Ebu Hanife fıkıh'ı(hukuk); '*ameli bakımdan kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir*' diye açıklar ve hukuk,esas olarak insanın kendi haklarını ve sorumluluklarını bilmesi, insanın sahip olması gereken en temel hakkı olarak görülür.⁹⁷

İslâm hukukçuları, insanın temel haklarını beş sınıfta toplamışlardır. Bunlar; 1) *Dinin korunması*, 2)*Canın korunması*, 3)*Aklın korunması*,4) *Malın korunması*, 5) *Neslin korunması* 'dır.⁹⁸ Bu haklar bireyde fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan yaratılışa uygun yaşam sürmeleri için gereklidir. Gazali'ye göre; bu beş esasın ortadan kaldırılması haram olarak görülmüş ve insanların düzenini sağlamak isteğindeki her din ve hukukun bunları kabul etmesinin gerekliliği belirtilmiştir.⁹⁹

Dinin korunması ile; müslümanların dinini, imanını ve dinle ilgili amelini bozacak olan şeylerden korunması amaçlanmaktadır. Ümmetin tamamı için dinin korunması, kat'i din asıllarını bozacak her şeyin ortadan kaldırılmasıdır. *Canın korunması ile*; birey ve toplum olarak cana gelecek zararlardan korunmak amaçlanır; çünkü toplum tek tek bireylerden oluşmuştur. Canın korunmasından amaç, hukuk açısından dokunulmazlığı olan hayat hakkıdır ki buna "can güvenliği" denmiştir. *Aklın korunması*; insanların aklî dengelerinin bozulmaktan korunmasıdır. Çünkü akıl kaybı, tasarrufların düzensizliğinden dolayı hem bireyi hem toplumu zarara götürür. *Malın korunması*; ümmetin mallarının ziyan ve yok olmaktan korunmasıdır. Müslümanlardan başkalarına ekonomik gücün aktarılmaması ve dokunulmazlığı olan

⁹⁶ Gerhard, a.g.m, s. 452 ve 460.

⁹⁷ Armağan, a.g.e., s. 87-88.

⁹⁸ Aşur, a.g.e., s. 139; Boynukalın, Ertuğrul, 'Makasidu's- Şerîa', *DİA*, İstanbul, 1988, c. 27, s. 425.

⁹⁹ Gazali, Muhammed b. Muhammed, *el-Mustesfâ min İlmi'l-Usûl*, Beyrut, ty., c. 1, s. 288.

bireysel malların karşılıksız olarak yok olmaktan korunması olarak belirtilmiştir. *Neslin korunmaması*, insan türünün yok olmasına ve eksilmesine götürür ve bu da canın korunması ile eşdeğerdir denilerek bu beş hususun ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁰

İslâm'da bu temel hakların yanı sıra insanın sahip olduğu başka haklar da vardır. İlk olarak kişi dokunulmazlığı hakkı; canın korunması ile ilgili olmasının yanında, İslâm'da insanlarla alay edilmesinin, kötü zannın ve insanlara zulüm edilmesinin yasaklanması bu hak kapsamındadır. “İnsanlara dünyada haksız yere eziyet edenlere Allah ahirette azap edecektir”¹⁰¹ hadisi insanlara eziyet edilmesinin hoş görülmediğinin göstergesidir. “Beraet-i zimmet asıldır”¹⁰² prensibine bağlı olarak kişilerin zan ve şüphe üzerine değil kesin delille hapsedilmesi zorunluluğu getirilmiş ve kimsenin suçu sabitlenmeden suçlu gibi görülmesi istenmemiştir.¹⁰³

İslâm dininde insanın seyahat etme hakkı, konut dokunulmazlığı hakkı, haberleşme hakkı gibi hakları mevcuttur. İnsan özel hayatını gizleme hakkına da sahiptir ki, İslâm dini özel hayatın korunmasına yönelik olarak başkalarını gözetlemeyi, gıybeti, koğuculuğu, kişinin kendi evine ve başkalarının evine gizli girmesini, sır saklamama gibi emanete hıyanet etmeyi yasaklamıştır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Aşur, a.g.e., s. 140-142.

¹⁰¹ Nevevi, Muhyiddin, *Riyazü's-Salihin*, çev. Hasan Hüsnü Erdem, Ankara, 1972, c. 3, s. 177, hadis no: 1637.

¹⁰² Cevdet Paşa, Ahmet, *Mecelle- Ahkam-ı Adliyye*, çev. Ahmet Şimşirli, Ekrem Buğra Ekinci, İstanbul, 2008, madde: 8, s. 77.

¹⁰³ Armağan, a.g.e., s. 100.

¹⁰⁴ Armağan, a.g.e., s. 100.

2.3. İSLAM'IN KADIN HAKLARINI KORUMAYA YÖNELİK HUKUKİ TEDBİRLERİ

2.3.1 Küçüklüğünde Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.1.1 Yaşam Hakkı

Yaşama hakkı insanın en temel hakkıdır. Yaşama hakkı, diğer hakların ve insani sorumlukların ortaya çıkmasının sebebidir.

İslâm öncesi cahiliye döneminde insanlar kız çocuklarının yaşama hakkını ellerinden alan uygulamalarda bulunmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu durum "*Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman*"¹⁰⁵ ayeti ile bildirilmiştir. Yine "*Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir ve içi de kinle dolar. Kendisine verilen bu kötü müjde sebebiyle halktan gizlenmeye çalışır, onu yanında mı tutsun, yoksa onu toprağa mı gömsün?" diye düşünür. Ne de kötü hükmediyorlar*"¹⁰⁶ ayeti de durum hakkında bilgi vermektedir. İnsanlar kız çocuğuna sahip olmayı bir takım sebeplerden ötürü kötü görmüşler ve duydukları utanç duygusuna yenilerek kendi kızlarının yaşam haklarını kendi elleri ile alabilmişlerdir. Rasûlullah'a (s) gelen bir adamın Cahiliye devrinde çocukları öldürmelerinden bahsetmiş ve kendi kızını belirli bir yaşa geldiğinde ailesine uzak olmayan bir kuyuya götürerek kuyuya attığını anlatmış ve bunun üzerine Peygamberimiz (s) göz yaşlarına boğulmuştur.¹⁰⁷ Bu olay kız çocuklarının Cahiliye devrinde maruz kaldıkları haksız durumu anlatan önemli bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam dininde kadınların korunmasına yönelik alınan tedbirlerden ilki ve en önemlisi onların yaşam haklarının korunmasıdır. "*O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları bağışlar dilediğine erkek. Dilediğine hem erkek hem kız çocukları verir, dilediğini de kısır yapar*"¹⁰⁸ ayeti çocukların kız erkek olmasının Allah'ın takdiri

¹⁰⁵ Tekvir, 81/8-9.

¹⁰⁶ Nahl, 16/56-59.

¹⁰⁷ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünen*, İstanbul, 1992, Mukaddime, 1.

¹⁰⁸ Şûra, 49/50.

olduğunu belirtmektedir. Ayrıca “Allah’tan korkun ve (bağış konusunda) çocuklarınız arasında adâletli davranın”¹⁰⁹ ayeti kız ve erkek çocuğu arasında maddi bakımdan fark gözetilmemesini emrettiğinin delili olduğu gibi, genel manada da eşitlik ilkesi gereği, her ne sebepten olursa olsun kız çocuklarının öldürülmesi konusunda da dolaylı bir delil olarak kabul edilebilir. Böylece Kur’an, kız çocuğunun da erkek çocuğu kadar yaşama hakkı olduğunu ve “çocuklar” ifadesi ile de evlatlar arasında bir fark olmadığını beyan etmiştir.

2.3.1.2. Yetiştirilmesi

İslâm, kız olsun erkek olsun çocukların yetiştirilmesine büyük önem vermiştir. Doğumla beraber çocukların yetiştirilmesinde ebeveynlere yükümlü tutulmuşlardır.

İslâm, çocukların yetiştirilmesinde bazı hususlarda kendinden önceki uygulamaların bazılarını ortadan kaldırırken Cahiliye devrinde sadece erkek çocuklarına değer verilmesinden ötürü erkekler için uygulanan bazı uygulamaları kız çocukları içinde genişletmiştir. Bunlardan biri akika kurbanıdır ki Cahiliye devrinde sadece erkek çocuklar için kesilirken Peygamberimiz (s), kız çocukları içinde bu uygulamayı genişletmiştir. Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şâfiî’ye göre akika kurbanı kesmek sünnet, Zâhirî mezhebine göre vâcip, Ebû Hanîfe’ye göre ise mubahtır. Hanefîler’e göre akikanın mendup olduğu da belirtilmektedir¹¹⁰.

Çocukların emzirilmesi meselesinde de İslâm’da kız erkek ayrımı yapılmamıştır. “Anneler çocuklarını emziğın tamamlanmasını isteyenler için iki bütün yıl emzirirler...”¹¹¹

İslâm dininde çocukların nafakaları babaya aittir. Çocuğun erkek ve kız olması fark etmemektedir. Kur’an-ı Kerim’de “ Eğer çocuklarınızı sizin için onlar

¹⁰⁹ Buhari, Hibe, 12.

¹¹⁰ Atar, Fahrettin, ‘Akika’, *DİA*, c. 2, s. 263-264.

¹¹¹ Bakara, 2/233.

(anneleri) emzirirlerse, onlara emzirme ücretlerini tam olarak veriniz”¹¹² ayeti çocuğun masrafının babaya ait olduğunu göstermektedir.

Hanefî, Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî alimlerine göre çocuğun nesep bağılılığından dolayı ilk nafaka borçlusu, babası olarak görülmüştür. Baba fakir ise veya çalışacak işi olmadığından gelir temin edemiyorsa yine asli mükellefiyeti düşmemektedir. Baba bu durumda çalışmakla yükümlüdür, fakat sorumluluğu maddi durumuna uygun tutulur. Babanın mali durumu düzelinceye kadar çocuğun geçiminden anne sorumlu tutulmuş, eğer anne zengin değilse babanın babasına/dedeye sorumluluk yüklenmiştir.¹¹³ Baba çocuklarının nafakasından kaçınırsa veya yeterli seviyede karşılamazsa anne veli sıfatıyla nafaka davası açıp, babayı masrafları ödemesi için mahkemeye verebilir.¹¹⁴

Kız çocuğunun nafakasının karşılanması evleninceye kadar babaya aittir. Kız evlendikten sonra boşanıp tekrar baba evine dönerse yine geçimi babaya aittir. Fakat İslâmî ölçülere uygun bir şekilde çalışma imkanı varsa çalışabilir ama buna zorlanamaz. Baba çalışmaya güç yetiremiyor ve fakirse kız da varlıklı ise, babanın yükümlülüğü düşmektedir.¹¹⁵

Çocukların bakımı yani yetiştirilmesi babanın yükümlülüğüne verilmiştir ve doğal olarak çocuklar kız ya da erkek olarak ayrılmamıştır. Özelde kız çocuklarının yetiştirilmesi (bakımı) için gerekli masrafların babaya ait olması kadınların korunmasına yönelik önemli bir unsurdur. Çünkü doğumdan evleninceye kadar kadın maddi açıdan bir sorumluluk üstlenmemekte, küçük yaşta ve gençliğinde çalışmaya mecbur tutulmayarak iş hayatının verdiği zorluklara katlanmaktan uzak tutulmaktadır. Veli bu sorumluluğu üstlenerek geçim derdi gibi bir yükü kadının omuzlarından almaktadır. Böylece kız çocuklarının maddi ve manevi olarak hem velileri hem de başkaları tarafından istismar edilmesi de engellenmiş olmaktadır.

¹¹² Talak, 91/6; (Kadın boşanıp iddetini tamamladıktan sonra çocuğu emzirmesi halinde ücrete hak kazanır, bkz.: Hamdi Döndüren, *Aile İlmihali*, İstanbul, 2013, s. 241.)

¹¹³ Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir, 1996, s. 233-236.

¹¹⁴ Özcan, a.g.e., s. 343.

¹¹⁵ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile ilmihali*, İstanbul, 2013, s. 242.

2.3.1.3. Terbiyesi

İslâm dininde çocukların terbiyesi, konusu önemli bir husustur. Özellikle kız çocuklarının İslâm terbiyesi ile yetiştirilmesi, onların haklarının korunmasına yönelik bir tedbirdir. Çünkü onların ahlaki yönden geliştirilmeleri ileride aile kuracak, müslüman bireyler yetiştirecek olmaları ve kendi hak ve sorumluluklarının bilmeleri açısından çok dikkat edilmesi gereken bir konudur. “Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın”¹¹⁶ şeklinde müslümanları uyaran Peygamberimiz (s) çocukların yetiştirilmesinde ahlaki unsura dikkat çekmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de Allah; “Ey iman edenler! Gerek kendilerinizi, gerek ailelerinizi öyle bir ateşten koruyun ki, onun yakacağı insanlar ve taşlar”¹¹⁷ ayeti ile Efendimiz’in (s), “Üç kızını ya da üç kız kardeşi olup da Allah’tan korkarak onlara velilik eden cennetlidir”¹¹⁸ buyurmuş olması özellikle kız çocuklarının güzel bir şekilde yetişmelerini sağlamanın önemini vurgulamaktadır. Hz. Aişe’den gelen bir rivayette: “Bir kere yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu vardı; bir şey istiyordu. O sırada yanımda bir hurmadan başka bir şey bulamadım. Ben kadına o tek hurmayı verdim. Kadın hurmayı iki çocuğu arasında taksim etti ve kendisi ondan bir şey yemedi. Sonra kalktı ve çıkıp gitti. Müteakiben yanıma Peygamber (s) girdi. Bu vakayı kendisine haber verdim. Peygamber (s): "Kadın erkek, herhangi bir kimse şu kız çocukları yüzünden herhangi bir suretle sıkıntıya uğratılırsa o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan birer perde olurlar"¹¹⁹ buyrulması, kişinin kız çocuklarına verdiği değer ile cehennemden korunabileceğinin göstergesidir.

2.3.1.4. Küçük Yaşta Evlendirilebilmesi

İslâm hukukçuları, “küçük” denildiğinde mümeyyiz ve gayri mümeyyiz çocukları kastetmişlerdir. Küçük; “Yaş küçüklüğünden dolayı henüz mükellef

¹¹⁶ İbn Mâce, Edep, 3.

¹¹⁷ Tahrim, 66/6.

¹¹⁸ Tirmizi, Birr, 13.

¹¹⁹ Buhari, Edep, 18.

olmayan, yani baliğ ve reşit olmayan ve hukuki bir işlem yapmaya yetkili bulunmayan insandır.”¹²⁰ diye tarif edilmiştir.

İslâm hukukunda evlenmek için sınır bir yaş belirlenmemiş bunun yerine bölgeden bölgeye ve kişiden kişiye değişebilen bülüğün başlangıcı esas alınmıştır. İslam hukukçuları, evlenebilmek için bülüğe erme şartını ararlarken, diğer taraftan da bülüğe ermemiş küçük kızların -güvenlik, uygun¹²¹ bir adayı kaçırmama (ahlak, nesep, din vb.) gibi sebeplerle- velileri tarafından evlendirilebileceklerine dair görüşler mevcuttur. Ancak alimler, küçüğün nikahı yapıldıktan sonra bülüğe erişinceye ya da fiziki olgunluğa ulaşıncaya kadar onların fiili evlilik hayatı (zifaf) yaşamalarını kabul etmemişlerdir.¹²²

Küçüklerin evlendirilmesini savunan fakihlerin delilleri şunlardır;

“*Adetten kesilen kadınlarınızın iddetlerinden şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır. Henüz adet görmeyenler de böyledir*”¹²³ ayetinde ‘adet görmeyenler’ küçükler olduğu için, iddet de evliliğin bir neticesi olması durumundan ayet küçüklerin evliliğine delil olarak görülmüştür.¹²⁴

Hz. Aişe’nin, babası Hz. Ebu Bekir tarafından Hz. Muhammed (s) ile küçük olarak evlendirilmesi de delil olarak gösterilmiştir.¹²⁵

Ebû Hanîfe, küçük bakire kızın babası veya dedesi tarafından mehri misilsiz ve dengi olmayan birisiyle evlendirilmesini onların kötü tercihleriyle bilinmemeleri ve fisklarıyla meşhur olmamaları şartlarına bağlamış,¹²⁶ baba ve dede dışında evlendirilen küçüklere ise bülüğe erdikten sonra muhayyerlik hakkı tanıyarak bülüğe erenler için nikahı feshettirme olanağını sunmuştur.¹²⁷

¹²⁰ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990, s. 29.

¹²¹ Uygunluktan kasıt, maddiyet gibi velinin kendi yararlanacağı hususlarda değil evlendirilecek kıza maddi ve manevi unsurlarda damadın uygunluğudur, damadın kıza bütün yönleri ile münasip olmasıdır. Velinin kendi bireysel yararına uygun birisini kızına damat adayını seçmesine İslâm’ın izin verdiği düşüncesi kabul edilemez. Çünkü bu durum İslâm’ın getirdiği esaslara uygun düşmez.

¹²² Fetavayı Hindiyye, c. 2, s. 316.

¹²³ Talak, 65/4.

¹²⁴ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 242.

¹²⁵ Sabık, a.g.e., s. 396.

¹²⁶ Ceziri, Abdurrahman, *İslâm Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1989, c. 5, s. 2081.

¹²⁷ Bilmen, Ömer, Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul, 1968, c. 2, s. 50.

İmam Mâlik, küçük bakire kızın evlendirilmesinde Ebû Hanîfe'yle aynı düşüncededir ve babanın küçük kızın evlendirilmesinde bir fayda görmesi halinde, onu mehri misilden az bir mehirle evlendirebileceğini kabul etmiştir.¹²⁸

Şafîiler'in, Ebû Hanîfe'nin aksine, küçük bakire kızın evlendirilmesinde denklik şartı aradıkları görülmektedir.¹²⁹ Baba veya onun olmadığına dedenin küçük bakire kızını rızası olmadan, dengi olmayan birisiyle evlendirmesi hâlinde, bu nikâh akdinin batıl olduğunu kabul etmişlerdir.¹³⁰

Hanbelî hukukçulara göre ise baba, küçük bakire kızını dengi olan birisiyle evlendirmek istediğinde, kız kabul etmese ve razı olmasa da, bu nikâh akdi geçerli görülmüştür. Ancak kız ayıplı ve kusurlu bir erkekle evlendirilemez. Evlendirildiği zaman nikâhı feshetme yetkisine sahip olmaktadır.¹³¹

İbn Şübrüme, Osman el Betti gibi bazı alimler küçüklerin evlenmesine karşı çıkmışlar, velilerin böyle bir haklarının bulunmadığını belirtmişlerdir.¹³² Veliliğin geçerliliğinin velayet altındakilerin ihtiyaçları doğrultusunda olduğunu düşünmüşler ve çocukların ise nikaha ihtiyaçlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Bu alimlerce küçüklerin, nikâh akdi ile ulaşılabilecek temel amaçlar açısından evlendirilmesi uygun değildir.¹³³ Bu gruptakiler Kur'an-ı Kerim'den "Yetimleri nikâh çağına kadar deneyin"¹³⁴ ayetini delil göstermişlerdir.

Küçüklerin velileri tarafından evlendirilmesi, tarafların görüşlerine göre kadının korunmasına yönelik tedbir olması bakımından iki yönlü ele alınabilir. Küçüğün velisi tarafından nikahının kıyılmasının *tedbir olması, münasip bir talibi kaçırmamak babanın ya da velinin küçüğe bakamıyor olması vb. durumlarda* küçük kızın evlendirilmesi ihtiyaç olabilir ve böylece kız kendisini koruyacak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak bir eş sahibi olmuş olur.¹³⁵ Ayrıca bazı dönemlerde kız çocuklarının toplumsal açıdan korunmasını gerektiren durumlarda kızın hem babası hem de eşi ve onun ailesi tarafından korunması bir tedbir olarak belirtilebilir. Fakat diğer görüş tedbir olarak daha güzeldir. Velinin yapması gereken, velayeti

¹²⁸ Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2085; Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 52.

¹²⁹ Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2088.

¹³⁰ Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2089.

¹³¹ Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2090.

¹³² Dalgın, Nihat, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013, s. 254.

¹³³ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 54.

¹³⁴ Nisâ, 4/6.

¹³⁵ Bilmen, *Kamus*, c. 5, s. 55.

altındaki küçüğü sağlıklı, terbiyeli ve ahlaklı olarak yetiştirmektir. Sadece mürüvvet görme amacı ile küçükler için yapılan nikahlar sıhhi, ahlaki ve toplumsal zararlar oluşturmaktadır.¹³⁶ Çünkü küçük bir kız evliliğin gereklilikleri açısından ne fiziki ne de psikolojik olarak uygun değildir. Nitekim Aile Hukuku Kararnamesi'nde de bu görüş yani küçüklerin evlendirilmemesi görüşü dikkate alınmıştır.¹³⁷

Konu ile ilgili bir açıklama ise; Talak suresinin 4. ayetinde geçen "Lem yahidne" ile kastedilen "mümteddetü't-tuhr" denilen ve hayzı bir kaç yıl uzayabilen kadınlardır denilmiştir. Âyet bu kadınların durumunu düzenlediği belirtilmektedir. Aksi halde bu durumda olan bir kadının boşandıktan sonra iddetinin bitmesi ve kocasının evinde geçireceği zaman seneler sürebilir. Ayrıca "*Ey iman edenler! Kadınlarla nikahlanıp da ilişkiye girmeden boşadığınızda onlara iddet yoktur*" mealindeki Ahzâb sûresinin 49. âyeti ile Talâk sûresinin 4. âyeti beraberce düşünüldüğünde "lem yahidne" ile kastedilenin "mümteddetü't-tuhr" denilen kadınlar olduğu kuvvet kazanmaktadır. Zira cinsel ilişki olmaksızın boşama olduğunda iddet gerekmiyorsa ve çocuklarla da fitraten ilişki kurulamayacağına göre Talâk sûresinin 4. âyetinde geçen "lem yahidne " ifadesi çocuklar için söz konusu olamayacağı belirtilmektedir.¹³⁸

Kız çocuklarının küçük yaşta velileri tarafından bir başkasına nikahlanabileceklerine dair klasik kitaplarda yer alan görüşler, günümüz bilgi, yaşam standardı, güvenlik anlayışı ile değerlendirildiğinde belki sorunlu görülebilir. Fakat henüz güvenlik birimlerinin tam teşekkül etmediği kabile yönetimleri, beylikler hatta kabileler halinde göçebe hayatı yaşayan, güçlünün her istediğinin yapabildiği toplumlarda bazen kız çocukları şantaj malzemesi olarak kullanılabilen, kız çocuğu sahibi olmak zaman zaman kişiyi zorluklarla karşı karşıya bırakabilmekte olduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda velilerin kız çocuklarını daha güvenli buldukları bir yöntem sayılabilecek nikahlama yoluyla onların güvenliklerini garanti altına almaları da o kızları korumaya yönelik bir tedbir olarak kabul edilmelidir. Ancak, bu uygulamanın zaman içerisinde düzenli devlet kurulması, bütün yönleriyle

¹³⁶ Bilmen, *Kamus*, c. 5, s. 54.

¹³⁷ *Aile Hukuku Kararnamesi*, Sadeleştiren: Orhan Çeker, mad. 4, İstanbul, 1985, s. 16.

¹³⁸ Bayındır, Abdülaziz "*İlahiyat Fakülteleri I. İslam Hukuk Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve "İslam Hukuk Usulünün Problemleri" Sempozyumu*", Çorum, 2004, s. 45.

güvenlik birimlerinin oluşması, hatta kadınların tek başlarına bile seyahat edecek duruma gelebildikleri ortamlarda kız çocuklarının evlendirilmesinden bahsedilemez. Günümüzde bile hala Somali gibi ülkelerde kız çocuklarını eşkıyanın elinden kurtarmanın, yani onları yaşatabilmenin en kolay yolunun onları küçük yaşta nikahlamaktan (zifaf değil) geçtiği belirtilmektedir.¹³⁹ Dolayısıyla, bu mesele üzerinden İslam'a yapılan saldırıların haklı olmadığı kanaatindeyiz.

2.3.2. Evlilik Öncesi Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.2.1. Ehliyet

Ehliyetin sözlük anlamı “Salahiyet ve bir şahsın bir işi yapabilmesi olarak” tanımlanmıştır.¹⁴⁰ “İnsanın, kendisine hüküm taalluk edecek bir durumda olmasıdır, Şari'in şahısta takdir ettiği, onu dini bir hitaba uygun bir mahal kılan vasıftır”¹⁴¹ gibi tanımlamalar da yapılmıştır.

Geçerli bir evlilik yapabilmek için hukuken sahip olunması gereken yeterliliğe evlenme ehliyeti denilir ve yapılmakta olan tüm hukuki işlemlerde olduğu gibi evlenme sözleşmesinin de başka bir kimsenin izni alınmadan gerçekleştirilebilmesi için tam ehliyetli olmak gereklidir.¹⁴² Tam ehliyet sahibi olabilmek için temyiz gücü gerekli görülmüştür. Temyiz gücüne sahip olmak ise akıllı ve baliğ olmakla gerçekleşebilir ve ancak bu durumda birey şer'i tekliflerle mükellef olduğu gibi evlenme ehliyetine de sahip olabilir. Temyiz gücüne ulaşamamış küçüklerin ve akıl hastalarının iradesinden söz edilememektedir.¹⁴³ Yani bu kişiler evlenebilmek için tam ehliyet sahibi değildirler.

Tam ehliyetli olmak, Medeni Kanuna göre on sekiz yaşını doldurmuş ve ‘mümeyyiz’ yani makul davranan bir kimse olabilmek ve kendi işlerini görecektir yasal

¹³⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Uluslararası Din Öğretim Daire Başkanı Osman Demirgül'ün Somali intibaları.

¹⁴⁰ Zeydan, Abdülkerim, *Fıkıh Usulü*, çev. Ruhi Özcan, İstanbul, 1993, s. 94.

¹⁴¹ Uzunpostalcı, Mustafa, ‘İslam Hukuku Açısından Ehliyet’, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, 2006, s. 155.

¹⁴² Aydın, M. Akif, *İlmihal*, Ankara, 2006, c. 2, s.210.

¹⁴³ Döndüren, a.g.e., s. 155.

bir temsilciye ihtiyaç duymayarak hareket eden kişilerdir.¹⁴⁴ Tam ehliyetle önemli bir yeri olan buluğ için Hanefî mezhebinde başlangıç yaşı kızlarda dokuz, erkeklerde on iki olarak kabul edilirken, Ebu Hanife'ye göre biyolojik olarak kızlarda on yedi, erkeklerde on sekiz yaşında buluğa ermeyenler baliğ sayılır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu yaş her iki taraf için on beş olarak belirtilmiştir.¹⁴⁵ Mâlikî, Şafîî ve Hanbeli mezheplerine göre evlenmek için tam ehliyet sahibi olabilmenin şartlarından biri de 'rüşd' olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Hanefiler'e göre temyiz gücü henüz gelişmeyenler ve akıl hastalığı nedeniyle temyiz gücü hiç bulunmayanlar tam ehliyetsiz; mümeyyiz küçükler ve temyiz gücü tam olarak gelişmemiş bulunan akıl zayıfları ve bunaklar eksik ehliyetli sayılmışlardır.¹⁴⁷

Evlenme ehliyeti bakımından kadınlar, fakihler tarafından iki görüşle değerlendirilmişlerdir. Hanefî mezhebine göre bülüğa ermiş erkek ve kadın kendi irade beyanı ile evlenebilirken, cumhura göre evlenmede kadın kesinlikle hürriyet sahibi olarak görülmeyerek kadının velisiz evlenemeyeceği kabul edilmiştir. Kadının sözleri ile nikâh olmuş sayılmamakta; fakat kadın akıllı, baliğ, reşid olursa zevci ona zorla da kabul ettirilememektedir ve eşini seçmekteki iradesi de tamamen kadının elinden alınmaz. Kadın, dilediği zaman kendi hayat arkadaşını seçebilir; ama bu işleri tek başına değil velisinin izni ile yapmaya mecburdur.¹⁴⁸ Kadının kendisine eş olarak seçtiği kimse eğer kadının münasibi, dengi ise velileri zorla kadını evlenmekten menedemezler. Eğer kadına haksızlık yapıp dengi olan erkekle evlenmekten alıkoyarlarsa; kadın, velilerini şikayet edebilir, nikâh işlerine bakan kimseden nikâhın kıyılmasını isteyebilir. Ebu Hanife'ye göre ise, kadın evlenme hususunda serbest tutulmuş, istediği ile evlenebilme imkanı tanınmıştır ve bu konuda kadına kimse karışamaz ve onu engelleyemez. Fakat nikâhı velisinin yapması daha iyi görülmüştür. Eğer kadın, nikâhını bizzat kendisi kıyarsa müstahsen olmayan bir iş

¹⁴⁴ *Türk Medeni Kanunu*, mad. 11.

¹⁴⁵ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 7.

¹⁴⁶ Aydın, *İlmihal*, c. 2, s. 210.

¹⁴⁷ Aydın, *İlmihal*, c. 2, s. 210-211.

¹⁴⁸ Ebu Zehra, Muhammed, *Ebu Hanife*, çev. Osman Keskiöglü, Ankara, 2005, s. 410.

yapmış sayılırken buna rağmen günah işlemiş sayılmaz.¹⁴⁹ Ebu Hanife'nin bu görüşünün delili; hür olan kimsenin velayet altında bulunması ancak zorunluktan kaynaklanıyor olması, kadının malı üzerinde hak ve salahiyeti olduğuna göre kendi nefsi üzerinde velayetinin olmaması olası görülmemesi ve erkek bülüğa ermekle kendi kendine evlenme hakkına sahip olduğuna göre kız da aynı hakka sahip olabilir düşüncelerinden ileri gelmektedir.¹⁵⁰

Hanefilere göre ehliyetsiz veya eksik ehliyetli bir kimseyi baba veya dede evlendirirse yapılan nikâh bağlayıcı olmaktadır. Ama evlendiren veli, amca ya da erkek kardeş gibi kimselerse akdedecekleri nikâha küçük çocuk ergin olunca, akıl hastası şifa bulunca itiraz hakkı kazanmaktadır. Evlilik denk birisiyle ve emsal mehirle yapılmış olsa da evlenenlerden bu hak düşmemektedir.¹⁵¹ Sahabeden Kudame b. Maz'un, kardeşi Osman b. Maz'un'un kızını Abdullah bin Ömer ile evlendirmişti. Peygamberimiz (s) ergenlik çağına girdikten sonra kızını tercihte serbest bırakmış, kız da ayrılmayı seçmiştir.¹⁵²

Kadının evlenme ehliyeti konusunda hukukçular ikiye ayrılmış görünmektedir. Fakat bu durum dikkatle incelendiğinde her iki farklı görüşte aslında *kadının korunması* açısından önem arz eden tedbirler içermektedir. Ebu Hanife tarafından bakıldığında kadının evlenme ehliyetinin varlığı ve kendi irade beyanı ile evlenebileceği görüşü kadının hak ve hürriyetinin korunması ve özgürlüğünün kısıtlanamayacağı açısından değerlendirilmiş ve kadının haklarının korunmasına yönelik bir tedbir olarak savunulmuştur. Cumhurun görüşüne bakıldığında ise kadının sadece kendi irade beyanı ile evlenemeyeceğinin belirtilmiş olması yine kadının korunmasına yönelik farklı bir bakış açısını gösteren tedbirdir. Çünkü kadın erkeğe göre evlilik konusunda daha hassas/duygusal/romantik olabilmekte ve bu nedenle çoğu kez de mağdur edilebilmektedir. Cumhurun ehliyet hakkındaki görüşü esasen kadını tamamen baskı altına almaya yönelik değildir. Kadın eğer kendisine denk ve uygun bir adayla evlenmek isterse velisinin izin vermemesi durumunda kadın yetkili kimselere müracaat ederek nikahının kıyılmasını sağlayabilmektedir.

¹⁴⁹ Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, s. 411.

¹⁵⁰ Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, s. 411-412.

¹⁵¹ Döndüren, a.g.e., s. 167.

¹⁵² İbn Mâce, *Nikâh*, 14.

Buradaki tedbir bazen kızın evleneceği kişide göremediği bazı özellikleri velinin görebileceği için kızın tek başına karar vermeyerek velisinin bilgisi, izni ve oluru ile evlenmesini sağlamak ve bu sayede kızın doğru kişiyle daha huzurlu bir yuva kurmasına yardımcı olmaktır. Bu sayede kadın karşısına çıkan kişiyi, velisinin görüşünü ve iznini alarak değerlendirir ve daha isabetli karar verebilir. Saffet Köse'nin bu konuda "...veliler sağlık ruh halleriyle genç erkeklerin erotizmin/cinsel dürtünün ya da genç kızların romantizmin en güçlü döneminde buldukları bir dönemde duygularının etkisinde aceleci biçimde bağımsızca verebilecekleri kararlardan doğacak büyük sorunları daha baştan çözebilir, tutkuya dönüşen aşkın getirdiği kör noktaları aydınlatabilir..."¹⁵³ ifadesi durumun önemini belirtmektedir.

2.3.2.2. Velayet (Velisiz Evlenememe/Veli İzni)

Velayet; "idare etmek, düzenlemek, işi üzerine almak, sevmek" gibi anlamlar içerir.¹⁵⁴ Terim olarak ise; "akıllı ve reşit olan bir kimsenin, eda ehliyeti hiç olmayan veya eksik bulunan başka birisinin şahsına veya mallarına ilişkin işlerini, gözetip yürütmek üzere onun yerini tutmasıdır" anlamını taşımaktadır. Veli, ilgili bir işi bizzat yürütmeye gücü yetmeyen kimseler adına bizzat muameleler yapmak veya onun yapacağı muamelelere izin vermek gibi önemli bir toplum hizmetini üstlenir. Velayet kelimesi sevgi, yardım anlamını içermesinden ötürü veli, bu işi sevgi ve yardım gayesi ile gerçekleştirir.¹⁵⁵

Velayet hakkına sahip olan kişiye "veli" denir. Veli kanun veya hâkim tarafından tayin edilir.¹⁵⁶ Velinin akıllı, bülüğa ermiş, hür ve müslüman olması gereklidir. Hanefiler dışındaki hukukçulara göre erkek olması da gereklidir.

¹⁵³ Köse, Saffet, *Genetiği İle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya, 2015, s. 92.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, a.g.e., c. 15, s. 406.

¹⁵⁵ Döndüren, a.g.e., s. 280.

¹⁵⁶ Aydın, Mehmet Akif, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 24.

Hanbeliler ise reşit olma şartını eklemektedirler. Ayrıca veli, fasık olmamalıdır.¹⁵⁷ Nikâhta veli, baba veya baba tarafından akraba olanlar sayılmıştır.¹⁵⁸

Evlilikte velayet, bir şahsın evlenmesi hususunda, diğer bir şahsın sahip olduğu velayet ve salahiyet¹⁵⁹, akdin bir başkasının iznine bağlı olması ya da başkalarının rızasını almaksızın evlendirebilme yetkisine sahip olmaktır. Veli tarafından evlendirilmeleri söz konusu olan kimseler eksik ehliyetli olanlar ve ehliyetsiz olanlardır.¹⁶⁰ Velayet bu kimselerin haklarını korumak amacı ile kabul edilmiş bir müessesedir.¹⁶¹

Velayet iki kısma ayrılmıştır. Birincisi, velayeti altındaki kimseyi rızasına bakmadan evlendirebilme yetkisidir. Bu yetkiye velayet-i icbar denir. İkincisi ise velayeti altında bulunan kimseyi ancak onun rızası ile evlendirme yetkisini veren velayettir. Buna velayet-i nedb (istihbâb) denir.¹⁶²

İslâm hukukunda velilerin yetkisi, hakları ve kadınların bu konudaki konumları, hak ve yetkileri hukukçular tarafından değişik yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Evlilikte velayet hususuna bakıldığında, kadınlar üç konumda değerlendirilmişlerdir. Küçükler, tam ehliyet sahibi olanlar (ergenlik çağında olanlar) ve dullar olmak üzere üç sınıf oluşturulmuştur.

Fukahanın çoğunluğu evliliğin muteber olabilmesi için ergenliğin şart bulunmadığını belirtmiş ve velisi veya bunun vekili tarafından evlendirilen küçüğün nikâhını muteber saymıştır.¹⁶³ Çünkü baba ve dedenin veli olarak küçüğün hakkını koruyacakları ve onun hakkına riayet edecekleri belirtilmektedir.¹⁶⁴

Ebu Hanife, Evzâ'î ve Selef'ten bazılarına göre; bütün velilerin küçüğü evlendirmeleri sahih kabul edilmiş; küçük, bülüğ çağına erdiği zaman nikâhı kabul edip etmemekte ise serbest bırakılmıştır. Peygamberimiz (s), Ümame binti Hamza'yı

¹⁵⁷ Kâsânî, Ebu Bekir Alâüddîn b. Mes'ud, *Bedâi' u's- sanâi'*, Beyrut, 1910, c. 2, s. 237-239.

¹⁵⁸ Kuduri, Ebu'l- Hasen Ahmed b. el Bağdadi, *Muhtasar-ı Kuduri*, çev. Süleyman Fahir, İstanbul, 1979, s. 250.

¹⁵⁹ Bilmen, a.g.e., c. 2, s. 8.

¹⁶⁰ Döndüren, a.g.e., s. 280.

¹⁶¹ Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, s. 24.

¹⁶² Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2079.

¹⁶³ Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 1974, s. 242.

¹⁶⁴ Sabık, Seyyid, *Fıkhu's- Sünne*, çev. Tayyar Tekin, İstanbul, ty., s. 396 .

ergenliğe ermeden evlendirmiş, ergenliğe erdikten sonra da onu muhayyer bırakmıştır.¹⁶⁵

Tam ehliyet sahibi olan kızların evliliği üzerinde, fakihler önemle durmuşlardır. Bu konuda Hanefiler; Şafîî, Hanbeli ve Mâlikîlerden farklı bir görüş ve tavır sergilemişlerdir.

Şafîî, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre kadın için nikâhta erkek bir velinin bulunması şart görülmüş ve kadının yaşının büyük veya küçük olması, kendisinin dul olup olmaması veya bakire bulunmasının bu durumu değiştirmeyeceği belirtilmiştir.¹⁶⁶ Bu üç mezhebe göre velinin izninin bulunmadığı evlilik geçerli görülmemiştir. Fakat bu görüştekiler, velinin sahip olduğu bu yetkisini suistimal edebileceğini dikkate alarak velinin kızın evlenmesini haklı bir sebebe dayanmadan engel olması durumunda velayet yetkisinin hakime geçeceğini kabul ederek, bu şekilde velayet yetkisinin ortaya çıkaracağı olumsuzluğu engellemeyi amaçlamışlardır. Böylece evlenecek kızın hakları garanti altına alınmış olmaktadır.¹⁶⁷

Bu gruptakiler evlilikte velayetin gerekliliğini şu şekilde delillendirmektedirler. İlk olarak; “İçinizden bekarları, köleleri ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin”¹⁶⁸, “İman edinceye kadar müşrikleri nikâhlayın”¹⁶⁹, “Kadınları boşadığınız zaman bekleme sürelerini bitirdiler mi, kendi aralarında güzelce anlaştıkları takdirde(eski) kocaları ile evlenmelerine engel olmayın”¹⁷⁰ ayetlerini ve Peygamberimizin (s), “Velisiz nikâh olmaz”¹⁷¹ hadisini evlilikte velayetin varlığına delil olarak göstermişlerdir. Bunların dışında ise kadınların evliliğin maksatları açısından çoğu zaman şefkatlerinin etkisinde kalarak iyi bir seçim yapamayacağı ve evlenmedeki gayelerin gerçekleşmesi ve en güzel şekilde

¹⁶⁵ Sabık, a.g.e, s. 396.

¹⁶⁶ Döndüren, a.g.e., s. 288.

¹⁶⁷ Köse, Saffet, ‘İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velayet’, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 2003, s. 109.

¹⁶⁸ Nur, 24/32.

¹⁶⁹ Bakara, 2/222.

¹⁷⁰ Bakara, 2/232.

¹⁷¹ Buhari, Nikâh, 36; Tirmizi, Nikâh, 14.

olabilmesi için akdin gerçekleşmesinin kadından alınıp veliye bırakıldığını belirtmektedirler.¹⁷²

Ebu Hanife, ergenliğe ermiş, akıllı (tam ehliyetli) olan kızların evliliği konusunda ‘veli’nin yetkisini kabul etmemiştir.¹⁷³ Tam ehliyetli kızlar, velilerin iznine bağlı olmadan, doğrudan evlenebilecekleri gibi kendilerini evlendirmesi için bir veli de tayin edebilmektedirler. Fakat kız için kötü dedikoduların oluşmaması için velisinin rızasını almasını, evlilikte onu vekil tayin etmesini güzel saymışlardır. Ebu Yusuf’a ve Züfer’e göre evliliğin geçerli olması için kocanın kıza denk olması yeterli görülmüş, Ebu Hanife ise bunun yanında akdin geçerliliği için mehrin, mehr-i misil olmasını da gerekli görmüştür.¹⁷⁴ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre, denklik olmazsa ve mirasçı olan velisinin rızası olmadan kız evlenirse nikâh sahih olmamaktadır. Çünkü her veli denklik şartıyla ilgili kadının hakkını savunamayabilir ve her hakim de bu konuda adaletli davranamayabilir. Bunun için, böyle bir durumda evliliğin ‘sahih olmadığı’ hususunda fetva vermişlerdir. Eğer nikâh akdinde mehir eksik olursa; fakat sonradan koca mehri ödemeyi kabul ederse nikâhın devam edeceği ya da kadının nikâh sonucu hamile olursa, çocuğun zayı olmaması için evliliğin devam ettirilmesi kararı verilmiştir.¹⁷⁵

İmam Muhammed’e göre ise, veli ve kız arasında müşterek bir velayetin varlığı belirtilmiştir. Buna göre veli izin almadan kızını evlendiremez, kız da velisinin iznini almadan evlenemez görüşü mevcuttur.¹⁷⁶

Kadının evlenmesinde velinin izninin gerekli olmadığını savunanlar ayetlerden, sünnetten deliller getirmişlerdir. “Eğer onu boşarsa, başka bir kocayla nikâhlanıncaya kadar onu alması helal olmaz”¹⁷⁷, “Kadınları boşadığınızda müddetleri sona ermişse, evlenmelerine engel olmayın”¹⁷⁸ ayetlerini ele alarak evliliğin kadına isnad edildiği belirtilmiş ve bu nedenle aslolan isnadın gerçek faile yapılmasıdır demişler ve nikâhı bizzat kadının akdedebileceğini ifade

¹⁷² Sabık, a.g.e.,s. 392-393.

¹⁷³ Kuduri, a.g.e., s. 218.

¹⁷⁴ Köse, *Velayet*, s. 105.

¹⁷⁵ Sabık, a.g.e., s. 394.

¹⁷⁶ Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, s. 25.

¹⁷⁷ Bakara, 2/230.

¹⁷⁸ Bakara, 2/232.

etmişlerdir.¹⁷⁹ Sünnetten delilleri ise, “Bir cariye kız, Hz. Peygamber’e (s) gelerek babasının kendisini, itibar kazanmak amacıyla amcasının oğlu ile evlendirdiğini söylemiş, Hz. Peygamber (s) de babasını çağırarak kızın fikrini alıp almadığını sormuş, bunun üzerine kız: “Ya Resulallah (s), babamın yaptığı işe karşı değilim. Fakat ben evlenme işinde kadınların da söz hakkı var mı onu öğrenmek istedim” rivayeti ve Peygamberimizin(s) Ümmü Seleme ile evlenirken Ümmü Seleme’nin “Velilerimden şu anda burada kimse yok” demesi üzerine Peygamberimizin (s) “Ne burada bulunan ne de burada bulunmayan velilerinden bu evliliği hoş karşılamayacak olan vardır”¹⁸⁰ buyurması ve ayrıca Ebu Hureyre’nin rivayetine göre Hz. Peygamberimizin (s) “Kız evlendirilirken görüşü sorulur. Eğer sükut ederse izin vermiş demektir. Eğer istemezse evlendirmek caiz değildir”.¹⁸¹ “Dul kadın, evliliğinde, velisinden çok kendisi yetkilidir. Kızın ise rızası alınır”¹⁸², “Veli’nin dul kadın konusunda yetkisi yoktur. Yetim kız evlendirilirken kendisine danışılır, susması ise kabul anlamındadır”¹⁸³ hadislerini kızların ve dul kadınların evlilikte velayet hakkına sahip olmasının delili olarak göstermektedirler. Yine “Hz. Abdullah bin Ömer, Hz. Ali, Hz. Aişe de velisiz nikâhı caiz görmüşler hatta Hz. Aişe’nin kardeşi Abdurrahman’ın kızı Hafsa’yı babasının yokluğunda Münzir b. Zübeyr ile evlendirmesi”¹⁸⁴ delil olarak gösterilmektedir.

Ayrıca kadın, alışveriş ve diğer akidlerde tek başına akid yapabilirken, evlenme esnasında da tek başına akid yapabileceği belirtilmiş ve akidler arasında fark olmadığı ifade edilmiştir.¹⁸⁵ Yetişkin bir kadının kendi malında dilediği gibi tasarruf yetkisi bulunur, medeni ve cezai sorumluluğu vardır ve bu nedenle eşini seçme yetkisi de kendine ait olmalıdır. Çünkü sübûtu için akıl ve ergenliğin yeterli görüldüğü bir haktan mahrum edilmesinde kadın olmanın etkisi olamaz denilmiştir.¹⁸⁶ Bu durumdaki bir kadının evlilikte velayet yetkisine sahip olması da

¹⁷⁹ Sabık, a.g.e., s. 394-395.

¹⁸⁰ Nesâî, Hafız Ebu Abdurrahman Ahmed bin Ali, *Sünen*, çev. A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ö. Faruk Harman, Yaşar Erol, İstanbul, 1981, Nikah, 28.

¹⁸¹ Nesâî, Nikâh, 36.

¹⁸² Ebu Davud, Süleyman ibn Eş’as es- Sicistani, *Sünen-i Ebu Davud*, Tahkik Sıddık Muhammed Cemil, Beyrut, 1994, Nikâh, 25; Tirmizi, Nikâh, 18.

¹⁸³ Buhari, Nikâh, 41; Nesâî, Nikâh, 31.

¹⁸⁴ Köse, *Velayet*, s. 108.

¹⁸⁵ Sabık, a.g.e., s. 395.

¹⁸⁶ Köse, *Velayet*, s. 109.

kaçınılmaz olur. Bu konuda velisinden veya başkasından izin almasına da gerek yoktur. Ancak evlilikte kefaet (denklik) ve mehir konusunda velinin de hakkı bulunduğu için bu hususta velinin tüm yetki ve hakları tamamen sakıt olmamaktadır. Veli kadına danışarak rızasını alabilir. Evlilikte kadının velayetini üstlenmiş bir veli, kadının haklarını korumak gayesiyle rızasına uygun olarak onu dengi ile ve mehri misli esas alarak evlendirmesi durumunda hem kadının hak ve menfaatleri korunmuş/gözetilmiş olur hem de bu evlilik sonucunda velinin de zarar görmesi engellenmiş olmaktadır. Böyle bir evlilik kadının kendisi tarafından gerçekleştirdiğinde evlilikten beklenen amaç gerçekleşeceği için velinin izin ve rızasına da gerek kalmamaktadır.¹⁸⁷

Evlilik, Kur'an-ı Kerim'de 'ağır ve mesuliyet gerektiren bir sözleşme'¹⁸⁸ olarak belirtilmiştir. Bu sözleşmenin yükümlülüğü sadece evlenecek kişilerce değil aynı zamanda onların velileri tarafınca da paylaşılmalıdır. Veli, özellikle velayeti altında bulunan kişinin haklarını ve şahsiyetini koruma ayrıca ailesinin konumunu zayıflatmama amacı taşımaktadır. Velâyetin meşruluğu, tasarrufu sınırlı ve eksik olanların yararını kollamak, acizliklerinden ve zayıflıklarından dolayı zarara uğramalarına engel olmak, onların haklarını korumaya çalışmaktan kaynaklandığı belirtilmektedir.¹⁸⁹ Mezheplere göre kadının velayeti ise; evlenen kadınların kendilerine uygun bir eş adayı seçimi yapıp yapmadığını, bu evlilikle zarar görüp görmeyeceğini kontrol amacı gerçekleştirecek bir şekilde olmalıdır. Kadının velayeti hususunda zorlayıcı şartlar ortaya koymaları kadının evlilik öncesi ve sonrası sahip olduğu hakları korumaya yönelik bir tedbir oluşturmaktadır. Hanefi mezhebi dışındaki mezheplerin velinin, veli olma durumunu kötüye kullanması ya da kadının kendine uygun bir eş adayı ile evlenmeye karar verdiğinde engel teşkil etmesi durumunda velayet yetkisini kaybetmesi velayet kurumunun koruma amaçlı bir tedbir olduğunun göstergesidir. Çünkü hiçbir veli çocuğunun zarar görmesini istemez ve veliler daima çocuklarının maslahatını düşünürler.¹⁹⁰ Hanefi mezhebinde ise kadınına velayet altında olmadan evlenebilme yetkisinin verilmesinde ise kadının

¹⁸⁷ Köse, *Velayet*, s. 113.

¹⁸⁸ Nisâ, 4/21.

¹⁸⁹ Zuhayli, Vehbe, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Yunus Vehbi Yavuz, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Nurettin Yıldız, İstanbul, 1994, c. 9, s. 149.

¹⁹⁰ Carullah, Musa, *Hatun*, çev. Mehmet Görmez, Ankara, 2000, s. 78-79.

eşini seçme hakkının korunması amacı görülmektedir ve kadının hukuki şahsiyeti diğer alanlarda olduğu gibi evlilikte de korunmuş olmaktadır. Kadının bir ömür geçireceği eşi hakkında söz sahibi olmaması, velisi tarafından zorla evlendirilmesi İslâm ruhuna uygun düşmez. Özellikle İmam Muhammed'in velayet hakkındaki görüşü tam ehliyet sahibi kadınlar için en uygun görüştür ki hem veli hem de kadının karşılıklı rızası ile evliliğin gerçekleşmesi evliliğin amacına uygunluk gösterir ve hem taraflara hem da ailelere huzur sağlar. Çünkü velayet esasen eksik ehliyetli ya da ehliyeti hiç bulunmayan kimseler içindir ki akıllı ve ergen bir kız/kadını velayet altına alarak ehliyetsiz konumuna indirgemek kabul edilebilir bir husus değildir. Bu nedenle akli başında, düşünceleri ve davranışları makul olan bir kız/ kadın için velayet; sadece onu evlilik hususunda iyiye yönlendirme, güzel olanı seçmesine yardımcı olma, evlenme döneminde göremedikleri noktaları aydınlatmada, onlara kılavuzluk etmede, avantajları ve dezavantajları göstermede önemli rolü olan ve kadını korumaya yönelik tedbirler taşıyan bir unsurdur.

Öncelikle velayet kurumu bizatihi korunmaya muhtaç olanları -ki kadınlar bu konuda daha fazla ihtiyaç duyarlar- kadınları korumaya yönelik bir uygulamadır. Rüşd çağındaki kadına, bağımsız olarak kendini başkasına nikahlama yetkisini vermek ile velisi aracılığı nikahlama hadisesinin her ikisi de aslında kadını ve haklarını en iyi koruma gayesiyle oluşturulan kanaatler olarak değerlendirilmelidir. Her iki görüş de aslında kadını en az zarar görmesini hedeflemekte, veli bu hakkını suistimal durumunda kadına nikahı feshetme yetkisinin verilmesi de yine kadının hakkını arama ve kullanabilme hakkı kapsamındadır.

2.3.2.3. Kızın Rızası

Rıza kelimesi; “hoşnut ve memnun olma, izin verme, razı olma, uygun ve yerinde bulma, isteme, istek” gibi anlamlara gelir.¹⁹¹ Kur'an- Kerim'de ‘hoşnut olmak’ manasında kullanılmıştır.¹⁹²

¹⁹¹ *Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Larousse*, ‘Rıza’, İstanbul, 1972, c. 10, s. 574-575.

¹⁹² Beyyine, 98/8; Feth, 48/18; Fecr, 89/27-28.

Evlilik akdi, aileyi oluşturan bir akiddir. Evlilikte iki taraf da karşılıklı olarak birbirleriyle ömür boyu beraber olacaklarından, nikâhtan önce tarafların rızası önemlidir. Kadının da erkeğin de evleneceği kişiyi isteyip istemediğini belirtme hakkının olması gereklidir.

İslâm'da evlilik akdinden önce kadının da rızasının alınmasına, velisinin kadının görüşüne başvurması gerekli görülmüştür. İslâm, kadın ister bekar olsun ister dul olsun, onu evlenmeye zorlamayı ve istemediği kişiyle evlendirmeyi men etmiş ve ondan izin almadan önce üzerine yapılacak nikâh akdini kabul etmemiştir.¹⁹³

Evlilik akdinde kadının rızası önemlidir; çünkü tarafların rızası olmadan yapılan nikâh akdi geçerli sayılmamıştır.¹⁹⁴ Kızın rızasının alınmadan yapılan evliliklerin geçerli olmadığı konusunda Hz. Peygamber (s)'in uygulamaları da mevcut bulunmaktadır. “Hizam adında bir kişinin, dul olan kızı Hansâ'yı nikâhlamıştır; ama kız, bu evliliği istememiştir. Allah'ın elçisine (s.) gelerek durumu anlatmış, Peygamberimiz (s) de babasının kıydığı nikâhı geçersiz saymış sonrasında kadın Ebû Lübâbe b. Abdulmunzir ile nikâhlanmıştır”¹⁹⁵ ve başka bir rivayet ise; “bir bakire kız Hz. Aişe'nin yanına gelerek “Babam beni kardeşinin oğlula evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum ”dedi. Aişe, “Allah'ın Elçisi (s.) gelinceye kadar otur.” dedi. Sonra Allah'ın Elçisi geldi; kız durumu ona bildirdi. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konudaki yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:“ Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama bu konuda kadınların bir hakkı var mı, yok mu; onu öğrenmek istedim”¹⁹⁶ demesi nikâh akdinde evlenecek kadının rızasının önemini göstermektedir.

Alimlerce tercih edilen görüş akıllı bülûğ çağındaki bakire kızın evliliğe zorlanamayacağıdır. Ebu Hanife'ye göre bülûğ çağındaki kızı, rızası olmadan hiçbir kimse evlendiremez. Kızın rızası alınmadan yapılan nikâh akdi batıldır; çünkü Hz. Peygamber (s); “Açıkça izni alınmadan dul kadın ve rızası anlaşılmadan bekar kız

¹⁹³ Sabık, a.g.e., s. 395.

¹⁹⁴ Döndüren, a.g.e., s. 164.

¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, Nikâh, 26; İbn Mâce, Nikâh, 12.

¹⁹⁶ En-Nesâî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 26.

evlendirilemez” buyurmuş, “Onun rızası nasıl anlaşılır?” sorusuna ise “sükûtu ile”¹⁹⁷ diyerek cevap vermiştir. Burada sükûtun izin sayılması için kızın damadın bilmesi/ tanınması şartı gerekli görülmüştür.¹⁹⁸

Bir veli; kızını istemediği biri ile evlendirmeye uğraşıyorsa bu durumda bazı sebepler olduğu düşünülebilir. Kızı için iyi bir kimse bulması, maddi ya da manevi faydalarının bulunması veya sosyal çevre baskısı gibi sebeplerle karşılaşılabilmektedir. Fakat böyle bir evlilik hem kadın hem de erkek açısından huzurlu bir yuva oluşturmasına engel olacak en büyük etkidir, çünkü istemeyerek bir işi yapmak veya istenmeyen birisi ile bulunmak insan için huzur ortamından çok eziyet ortamı oluşturmaktadır. Akitlerde tarafların rızası esas olmakla birlikte taraflardan birisinin rızasının olmadığı durumlarda akit yok veya fasit hükmünde değerlendirilerek böyle bir akitte fesat sebebi ortadan kalkmadığında akdin bozulmasının zorunluluk arz edeceği bildirilmiştir. Peygamberimizin (s); Hansa rivayetinden anlaşıldığı üzere nikâh akdinde zorlamayı onaylamadığı görülmektedir.¹⁹⁹

Evlilik için kadının rızasının alınması İslâm’ın geldiği cahiliye toplumu ve birçok toplumdaki kadınların hayatında büyük bir yenilik oluşturmuştur. Çünkü İslâm öncesi toplumlarda evlilik hususunda kadının söz hakkı bulunmamakta ve bazı toplumlarda ise kadın alınıp satılabilen bir meta olarak görülmekteyken; kadına, hayatının uzun yıllarını geçireceği eşini seçmede söz hakkını, karşısına çıkan kişi ile evlenmeyi isteyip istemediğini belirtme hakkını İslâm sağlamış ve bu konuda kadına da sorumluluk vermiştir. Kadınlar evlenirken eşlerini seçmede kendi hayatları için önemli bir karar almaktadırlar ve kendilerini, istemedikleri biriyle evlenerek mutsuz geçirecekleri bir ömürden korumuş olmaktadır. Müslüman bir aile, kızını evlendirirken İslâmi prensipleri göz önüne alarak kızının görüşünü almalı, kızının istemediği biriyle evlenmesi için zor ve baskı kullanmamalıdır. Zoraki yapılan bir evlilik kimse için güzel sonuçlar vermeyecektir ve taraflar bu olumsuz evlilik ortamından uzaklaşmak için istenmeyen durumlara yöneleceklerdir. Bu nedenle

¹⁹⁷ Buhari, Nikâh, 40.

¹⁹⁸ İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd Dürrü'l- Muhtar*, çev. Ahmet Davutoğlu, İstanbul, 1983, c. 5, s. 372.

¹⁹⁹ Koçak, Muhsin, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013, s. 222-223.

evlilik öncesi kızın rızasının alınması, İslâm'da kadını korumaya yönelik önemli bir tedbir olarak görünmektedir.

2.3.2.4. Kefaet /Denklik/Eşdeğerlik

Sözlükte “eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik” anlamlarına gelen kefaet, bir fıkıh terimi olarak “evlenecek eşler arasında belli hususlarda denkliğin bulunması” ve daha çok da evlenecek eşlerden erkeğin kadına denk olma hususunu ifade eder. Evlenecek kıza denk olan erkeğe küfüv denilmektedir.²⁰⁰

Nikah akdinde denklik erkek tarafında aranır. Kadının evleneceği erkeğin, müslümanlık, nesep, hür olma, meslek ve zenginlik gibi niteliklerde denk bulunması, özellikle kadını korumak için öngörülmüştür.²⁰¹ Erkeğin evleneceği kadından bu yönlerden daha aşağı bir durumda olmaması önem taşımaktadır. Erkeğin ise kadından daha iyi konumda olması kadın için iyi olup denklige aykırı görülmemiştir.²⁰²

Müctehidlerin çounluğuna göre evlilikte kefaet nikâhın sıhhat şartı değil bağlayıcılık şartıdır, yani kadın ve kadının velileri denkliğin bulunmadığını bildikleri halde evliliğe rıza göstermiş ve kabul etmişlerse, denklik konusunu önemsememişlerse, araştırmadan nikâha razı olmuşlarsa ya da denklik bulunmadığını farkettiler halde nikâhı kabul ettikleri yönünde bir davranış ortaya koymuşlarsa nikâh sahih olmakta ve bağlayıcı olarak gerçekleşmekte olduğu belirtilmektedir.²⁰³

Kefaetin gerekliliğini kabul eden fakihler getirdikleri delillerle görüşlerini kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Bu delilleri; Kur'an- Kerim'den; *“Zina eden erkek zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla evlenmez. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır”*

²⁰⁰ Aktan, Hamza, ‘Kefaet’, *DİA*, c. 25, s. 166.

²⁰¹ Döndüren, a.g.e., s. 179.

²⁰² Aktan, ‘Kefaet’, s. 167

²⁰³ Aktan, ‘Kefaet’, s. 167

²⁰⁴ ayeti ve Peygamberimizin “Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi, dengini bulunca kızı”²⁰⁵, “Kadınları denkleri ile evlendirin, onları velileri evlendirsın.”²⁰⁶ hadisleridir.

Erkek kimliği, nitelikleri ve statüsü gibi bilgiler açısından kadına yalan söyleyerek kandırılmış ve sonrada denkliğin bulunmadığı fark edilmişse kadının ya da kadının velilerinin mahkeme kararıyla nikâh akdini feshettirme hakkı bulunmaktadır. Erkek kendisi hakkında kadına doğru bilgi vermediği halde, kadının da bu durumu bilmesi ve denkliğin bulunmamasına rağmen bilerek evlenmeye razı olması halinde kadının evliliğe itiraz hakkı bulunmasa da velilerinin nikâha itiraz hakları mevcuttur. Kadına nikâhı feshettirme hakkının verilmesi kadının bu evlilikten göreceği zararı engelleme, veliye bu hakkın verilmesi ise ailenin ortak yararı gözetme amacına dayandırılmıştır. Ahmed b. Hanbel’den rivayet edilen bir görüşe göre kadının din ve takvâ hususunda kendine denk olmayan erkekle yaptığı evliliğe, veliler zaman aşımı söz konusu olmadan her zaman itiraz edebilmektedir. Eğer denkliğin olmadığı bir evlilik sonrası kadın hamile kalmış yahut çocuk doğmuşsa, bu çocuğun haklarını korumak için velilerin itiraz haklarının sona erme durumu mevcuttur. Zira çocuğun haklarının anne ve babasının beraber olması ile daha iyi korunabileceği ifade edilmiştir.²⁰⁷

Erkeğin kadına denkliğinde evliliğin başlangıcı esas alınmaktadır. Kocanın sonradan işlerinin kötüye gitmesi, başlangıçta sahip olduğu imkân ve özelliklerini kaybetmesi denkliği bozmayarak evliliği sona erdirmeye sebebi görülmemiştir. Fakat denkliğin bulunmadığında nikâhın feshi ancak mahkeme kararıyla gerçekleşebilir ve bu nedenle denkliğin bulunmadığı ileri sürülerek hâkim kararı olmaksızın eşleri ayırmak câiz görülmez.²⁰⁸

²⁰⁴ Nur, 24/3.

²⁰⁵ Tirmizi, Salât, 13.

²⁰⁶ Ez-Zeylâi, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu’r-Râye li- Tahrîci Ehâdîsi’l-Hidâye*, Riyad, 1973, c. 3, s. 196.

²⁰⁷ Aktan, ‘Kefâet’, s. 167.

²⁰⁸ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 68.

Hanefi mezhebine göre denklik altı hususta incelenmektedir. Bu hususlar; dindarlık, İslâm, hürriyet, nesep, mal ve meslek'tir.²⁰⁹ Dini ilkelere bağlı olmayan, ahlak bakımından zayıf olan fasık kişiler, iffetli ve faziletli bir kadına denk sayılmamıştır. İmam Muhammed dindarlığın ahiretle ilgili olduğunu belirtir ve dikkate alınmayacağını açıklar.²¹⁰ Ebu Yusuf ise işlenen gizli günahın denkliği etkilemeyeceğini ifade etmiştir. İslam şartındaki denklik, kocanın babası veya dedesinde aranmakta olup bir erkeğin babası veya dedesi tarafında Müslüman olmayan birisi varsa, babası veya dedesi Müslüman olan kıza denk sayılmamıştır.²¹¹ Hür ile köle denk tutulmayarak nesep bakımından denklik Araplar arasında geçerli sayılmış ve Arap olmayanların Arap olanlara denkliği yoktur denilmiştir. Mal açısından denklik ise erkeğin mehir ve nafakası dışında, kadının sahip olduğu mala denk olacak mala sahip olması şeklinde aranmıştır. Ebu Yusuf bu konuda, mehir ve nafakayı sağlayabilen erkeğin kendinden mal bakımından zengin olan kadına denk olabileceği şeklinde bir görüş belirtmiştir. Son olarak meslekte denklik ise erkek ve kadının velisinin mesleklerinin denkliği hususudur. Hanefiler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, meslek ve sanatı denklik kriteri olarak savunduğu belirtilirken, Ebû Hanîfe'nin ise meslek ve sanatlardaki itibarın izâfî ve değişken oluşunu esas alarak bu şartı aramadığı görüşü de vardır.²¹²

İmam Şâfiî evlilikte denkliği; dindarlık, soy, meslek ve sanat, hürriyet, bedensel ve zihinsel özürlü olmamak hususlarını aramış; ancak Şâfiî fakihleri İmam Şâfiî'nin kabul ettiği beş şartın yanına zenginlik ve yaş bakımından da denkliği eklemişlerdir. Ahmed b. Hanbel, din ve takvâ ile meslek ve sanat dışında kalan özelliklere dikkat edilmemesi gerektiği görüşünü savunmuştur ayrıca onun nesep bakımından denkliğin aranması gerektiği görüşü de rivayet edilmiştir. Hanbelîler ise denkliği din ve takvâ, meslek ve sanat, zenginlik, hürriyet ve soy olmak üzere beş konuda aranacağını belirtmişlerdir.²¹³

²⁰⁹ Halebi, İbrahim, *Mülteka- el Ebhur*, çev. Mustafa Uysal, İstanbul, 1968, c. 1, s. 353.

²¹⁰ Kâsânî, a.g.e., c. 2, s. 320-324.

²¹¹ Aktan, 'Kefaet', s. 167

²¹² Kâsani, a.g.e., c. 2, s. 318-320.

²¹³ Aktan, 'Kefaet', s. 167.

İmam Mâlik ve Süfyân es-Sevrî din ve takvâ, evliliğin devamını imkânsızlaştıran zihinsel ve bedensel özürlerden başka bir denklik aranmayacağı görüşünü belirterek; din ve takvâ konusunda denklik arayışı “*Allah katında en değerliniz takvâ bakımından en üstün olanınızdır*”²¹⁴ meâlindeki âyetle temellendirmişlerdir.²¹⁵

Aile Hukuku Kararnamesi'nin 45. maddesinde de denklik şu şekilde vurgulanmıştır: “Mal ve hırfet gibi hususlarda erkeğin kadına küfuv olması nikâhın lüzumunun şartıdır.”²¹⁶

Denklik karı kocanın arasında sevgi, saygı ve ahengin oluşmasında ve evliliğin sürdürülmesinde önem taşıyan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için evlenecek eşler arası denklik, kurulacak yuvanın sağlam temeller üzerine kurulması açısından dikkate alınması faydalı olacak bir husustur.²¹⁷

Kefaet/denklik evliliklerin gerçekleşmesinde büyük etken taşıyan bir özelliktir. Eşlerin sahip olduğu dini, ekonomik, sosyal, eğitim ve kültür gibi özellikler; eşleri birbirine yakınlaştıran, aralarında ortak noktalar oluşturan ve evlilikte bireylerin karşı tarafı anlaması/anlayabilmesi açısından karşılıklı sahip olunması gereken özelliklerdir. Kefaetin İslâm'da kadın açısından aranması kadının haklarının korunmasına yönelik bir tedbirdir. Çünkü kadının sahip olduğu özellikler açısından evleneceği erkekte daha üst konumda olması hem erkeği hem de kadını evlilikte sıkıntıya düşürebilek, evlilik birliğini olumsuz etkileyebilecektir. Nitekim Hz. Peygamberimiz, (s) Zeynep binti Cahş'ı Hz. Zeyd'le evlendirmiş olmasına rağmen Hz. Zeynep, Hz. Zeyd'in kendisine denk olmaması hususu ile Hz. Zeyd'e ısnamamış ve aralarında sürekli geçimsizlik meydana gelmiş sonuç olarak da Hz. Zeyd ile Hz. Zeynep bir süre sonra boşanmıştır.²¹⁸ Bu durum evlilikte denkliğin gerekli olduğunun göstergesi sayılabilir. Nitekim Mevlana'da, evlilikte denkliğin ne kadar önemli olduğunu ayakkabı benzetmesi ile örneklemiştir²¹⁹. Nasıl ki

²¹⁴ Hucurât , 49/13.

²¹⁵ Aktan, 'Kefaet', s. 168.

²¹⁶ A.H.K., mad. 45.

²¹⁷ Aktan, 'Kefaet', s. 168.

²¹⁸ Suruç, Salih, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 2003, c. 2, s. 197.

²¹⁹ Mevlana, Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, İstanbul, 2013, s. 96.

ayakkabının biri diğlerinden büyük ya da küçük olursa giyene fayda vermez ise evlilikte de eşlerin birbirine denk olmaması evlilikteki beklentileri karşılamaz. Fakat evlilikte denklik hususunun sadece maddi unsurlara indirgenmesi; din, nesep gibi önemli denklik unsurlarının yok sayılması da günümüzde evlilikte kefaetin yanlış anlaşıldığıının göstergesi sayılabilir. Esasen kefaet günün sosyolojik, psikolojik vb. unsurlarda evlenecek şahısların uygunluk kriterleridir.

Kefaet, kadının kişiliğinin ve statüsünün korunması amaçlayan bir tedbirdir. Kefaet şartına uygun yapılan bir evlilikte oluşabilecek birçok problem ortadan kalkmış olacaktır.

2.3.2.5. Nişan

Nişanlanma, evlenmek isteyen erkek ve kadının evlilik akdini gerçekleştirmeden önce geçirdikleri süreçtir. Aralarında evlenme engeli bulunmayan erkekle kadının evlenmek için birbirlerine vaade bulunması, söz vermesidir. Hukukta, ‘Hatabe’ filinden masdar olan ‘Hıtbe’ kelimesi istemek, söz vermek, söz kesmek ve nişanlanmak safhalarının hepsini kapsamaktadır.²²⁰ İstek erkek tarafından olabileceği gibi, üçüncü şahıslar tarafından da gerçekleştirilebilir. Kızın veya ailesinin olumlu cevap vermesi ile ‘nişanlanma’ meydana gelmektedir.²²¹

Nişanlılık kelimesinin ilk defa Osmanlı Aile Hukuk Kararnamesi’nde kullanıldığı görülmektedir. Kararname, nişanlılık adı altında söz kesmede denilebilecek “hıtbe” yi düzenlemiş, nişanla nikâh akdinin oluşmayacağını belirtmiş ve nişanın bozulması halinde tarafların durumu ile ilgili düzenlemeler yapmıştır.²²²

Nikâh akdinden önce böyle bir sürecin meşru olması evlenecek taraflar ve aileleri açısından ayrıca hukuki ve içtimai açıdan birçok fayda sağlamaktadır. Uzun veya kısa olsa da nişanlılık dönemi bir süreçtir ve bu süreç ilerde evlenecek olan çiftin birbirlerini tanımalarını mümkün kılar. Her iki tarafa da birbirlerinin kişilik

²²⁰ Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, s. 14.

²²¹ Döndüren, a.g.e., s. 136.

²²² Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* , s. 183-184.

özelliklerini, ahlaki hususlarını inceleme fırsatı verir. Böylelikle taraflar birbirleri hakkında fikir sahibi olma, maddi ve manevi değer yargılarını öğrenebilme ve bu yönde bir tedbir alabilme imkanına kavuşur. Nişan sayesinde taraflar evliliğe bilinçli bir şekilde hazırlanmış olurlar. Aralarında karşılıklı anlayış ve uyum hissedilirse evliliğe atılır ve birbirlerini daha iyi tanıyan kadın ve erkek kuracakları aileyi daha sağlam temeller üzerine kurabilirler.²²³

Nişan sürecinde taraflar aralarında evlilik için bir engelin olup olmadığını araştırabilir ve böylece sonradan kötü sonuçların ortaya çıkması engellenebilir. Evlenecek kimselerin birbirlerini görmeleri, beğenmeleri ileride oluşacak muhtemel sorunları azaltabilir. Ancak İslâm evlenmek niyeti ile kadın ve erkeğin yanlarında mahrem akrabalarından biri olması ile görüşmelerine izin vermiştir. Çünkü eş seçimi, insanın hayatında vereceği en önemli ve büyük bir karardır. Evlenecek insanların hem fiziki olarak hem de fikir, ahlak ve karakter olarak birbirlerini tanımaları gereklidir. Kişinin eşini seçerken onu tanıyabilmesi eş adayını görmesine bağlıdır. Bunun için de eş adaylarının birbirlerini görmelerinde, evlenme kararını vermek için halvet meydana gelmeyecek ve âdaba aykırı olmayacak şekilde konuşmalarında bir sakınca görülmemiştir.²²⁴

Halvet, ancak eşler arasında veya mahrem kimseler arasında mümkün olabileceğinden evlenme isteğindeki kimsenin, kimsenin bulunmadığı ve istekleri dışında kimsenin giremeyeceği kapalı mekanlarda baş başa kalmaları haram kılınmıştır. Nişanlılar için bunu mübah kılan bir delil bulunmamaktadır. Başbaşa kalabilmeleri için beraberlerinde mutlaka mahrem yakınının bulunması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber “ Hiçbir erkek, yanında mahremi olmaksızın bir kadınla baş başa kalmasin...”²²⁵ buyurmuştur. Kimselerin olmadığı yerlerde baş başa kalmayı haya ve iffet bakımından riskli gören İslâm, bu tedbiri almıştır. Yanlarında mahrem bulundurulmasının hikmeti seddi zeraî kabilinden olup nefsin arzularına karşı koyma amacına yöneliktir. Zira kişi, evlenme sözü ile nişanlısıyla yakın olduğunda

²²³ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 11.

²²⁴ Yavuz, Yunus Vehbi, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, İstanbul, 1999, s. 55.

²²⁵ Buhari, Nikâh, 111.

istediklerini elde edip onu terk edebilir.²²⁶ Evlilik öncesinde, kişilerin birbirleri ile görüşüp tanışması, yani nişan uygulaması aşırılıklardan uzak ve evlilikten beklenen amaçların gerçekleştirilmesine uygun bir durumdur.

Nişanlanma tarafların evlenme niyetini açıklayan bir evlenme vaadinden ibarettir veya kadın ile erkeğin ileride evlenmek üzere bir anlaşmaya varmaları olarak görüldüğü için nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanan kadın ve erkek birbirine helal olmazlar. Nikâh akdi gerçekleşinceye kadar birbirlerine yabancı ve mahremdirler. Nişanlı olmak, kişilere nikah akdinin sağladığı beraber yaşama hak ve yetkisini tanımaz. Nişan yapıldıktan sonra taraflar arasında iki yabancı insanın görüşmesinde bulunan bütün sınırlar mevcut bulunmaktadır. Bu bakımdan nişanlı kimseler iki yabancı olduklarını unutmadan hareket etmeli ve mahremiyet sınırlarına dikkat etmelidirler.²²⁷

Alimler, evlenmek isteyen tarafların İslâmi ölçüler içerisinde birbirlerini görmeleri konusunda ittifak etmişlerdir.²²⁸ Nitekim bir kadınla evlenmek isteyen Muğire b. Şu'be'ye Hz. Peygamber, onu görüp görmediğini sormuş, görmediğini öğrenince: “ O kadını gör, çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur.”²²⁹ buyurmuştur. Kadının da evlenmek istediği erkeğe bakabileceği, evleneceği erkeği beğenmesi söz konusu edilmiştir ve Hz. Ömer (r.a.)'in “Kızlarınızı çirkin erkeklerle evlendirmeyiniz. Kadınların erkeklerden, erkeklerin de kadınlardan beğendikleri vardır” sözü bu konuda kadınların evleneceği kişiyi görmesinin ve evleneceği erkeği beğenmesi açısından önem taşıdığını belirtmektedir.²³⁰

Şafii ve Hanbelilere göre kadın, erkeğin avret mahalli olarak kabul edilen göbekte diz kapak arası hariç, bedeninin diğer kısımlarına bakabilirken, Hanefiler de aynı görüşte olup buna şehvetten emin olma kaydını koymuşlar, Mâlikîler ise sadece el ve yüze bakılabileceğini belirtmişlerdir.²³¹ Erkek ve kadının, birbirlerinin fiziki yapıları hakkında fikir verecek yerlerine bakabilecekleri çünkü güzelliğin izafi

²²⁶ Hallaf, Abdulvehhab, *Ahkâmu'l-Ahvâlu'sh-Şahsiyye, fi'sh-Şeriatil-İslamiyye*, Kuveyt, 1990, s. 19.

²²⁷ Acar, İbrahim, 'İslam Hukuku Açısından Nişanlanma', *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, Erzurum, 2005, s. 74.

²²⁸ Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlu'sh-Şahsiyye*, Kahire, ty., s. 26-27.

²²⁹ Ebu Davud, Nikâh, 19.

²³⁰ Sabık, a.g.e., c. 2, s. 308.

²³¹ Kâsânî, a.g.e., c. 7, s. 122.

olduğu, insandan insana değişebileceği belirtilmiştir. Bunun için evlenilecek kişi bizzat görülmeli, başkalarının anlatımlarına kulak asılmamalı; ancak görüşme, kadın ve erkeğin aralarında hiçbir bağ bulunmadığı için İslâm'ın gerektirdiği ölçü ve sınırlar çerçevesinde olmalıdır.²³² Erkeğin, kadının kendisine bakıldığını kabul etmeyeceğini bilmesi halinde, hiçbir şekilde kadına bakmasının helal olmayacağı belirtilmiştir. Nişanlıya bakma durumu tarafların evlenmeye gerçekten yöneldiği ve birbirlerinden razı olmalarından sonra caiz görülmüştür. Mâlikî alimler; kadının reşid olmasını ve erkeğin kendisine koca olmasına rıza göstermiş olmasını gerekli görmüşler ve kadının bakılıyor olduğunu bilmesini şart tutmuşlardır.²³³ Öte yandan, nişandan ayrılması durumunda tarafların birbirleri hakkında çok fazla bilgi biliyor olmamaları da önem arz etmektedir. Tarafların, nişan bozulduktan sonra birbirleri hakkında üçüncü şahıslara aktaracak kadar söyleyebilecekleri çok fazla bilginin nişan döneminde birbirlerine aktarılması da, ileride doğabilecek hak ve mahrumiyetlerini önleyecektir.

Nişanlılık döneminin evlenmeye sonuçlanması, beklenen ve istenen bir durum olsa da bazen evlilikle sonuçlanmayabilir. İslam hukukuna göre nişanlılık, taraflara evlenme mecburiyeti yüklediği için nişanlılığın her an bozulma ihtimali olduğu unutulmamalıdır. Beraber olamayacaklarını ve birlikte mutlu bir evlilik gerçekleştiremeyeceklerini düşünen ve anlayan taraflar bir sebebe dayalı olarak veya sebepsiz olarak nişanı sona erdirebilme hakkına sahiptirler. Bunun için karşılıklı rıza gerekli görülmemiştir ve taraflar için sorumluluk yoktur. Fakat nişanın sona erdirilmesi karşı tarafı mağdur etme düşüncesi ile yapılmışsa günah işlenmiş sayılmaktadır. Buna rağmen nişanı bozulan kimse, mahkemeye müracaat ederek karşı tarafı evlenmeye zorlayamamaktadır.²³⁴

Nişan evresi, ileride oluşabilecek mağduriyetten en fazla etkilenebileceği varsayılan kadının geleceğinin korunması/garanti altına alınması açısından bir tedbirdir. Kadının evleneceği erkeği görmesi, onun hakkında bilgi sahibi olması bakımından önem taşır. Bu sayede kadın ömrünü beraber geçireceği kişiyi az da olsa

²³² Acar, a.g.m. s. 86

²³³ Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2052-2053.

²³⁴ Aktan, Hamza, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. 3, s. 495.

tanır ve evlenmeden önce eğer erkek tarafında olumsuz ve istemediği bir durum mevcutsa bu evrede evlenmekten vazgeçebilir. Böylece hem kadının hem de erkeğin zararı daha az olur.

2.3.2.6. Evlenme Engelleri

Her hukuk sisteminde evlilikle ilgili olarak bir takım düzenlemelere başvurulmuştur. İslâm dininde de aile kurumunu düzenleyen birçok kural mevcuttur ve bunlardan birisi de evlenme engelleri ile kadın ya da erkeğin kimlerle evlenemeyeceğini belirterek evlenilebilecek kişiler açısından bir sınır çizer. İslâm'da bulunan bu engellerin, doğrudan veya dolaylı olarak kadının korunmasını amaçladığı gözlemlenmektedir. Çünkü bu engellere kadın açısından bakıldığında kadının menfaatine bir takım yararlar hemen göze çarpmaktadır.

İslâm'da evlenme engelleri iki grup olarak belirlenmiştir. Birincisi sürekli evlenme engeli, ikincisi ise geçici evlenme engelidir. Sürekli evlenme engeli üç çeşittir.

Birincisi; kan bağından kaynaklanan evlenme engelidir. 'Karâbe' olarak ifade edilen bu engel kesindir ve “*Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşinizin kızları, kız kardeşinizin kızları, sizi emzirmiş olan analarınız, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızı yanınızda bulunan kızları size haram kılınmıştır. Gerdeğe girmeden ayrıldığınız kadınların kızları ile evlenmenizde günahı yoktur. Kendi soyunuzdan olan oğullarınızın eşleri ile iki kız kardeşi birlikte nikâhınız altında bulundurmanız da haram kılınmıştır. Geçmişte olan oldu. Allah'ın bağışlaması çok ikramı boldur*”²³⁵ ayeti ile sabittir. Kadın için kan bağından dolayı evlenme engeli bulunanlar; baba ve onun erkek çocukları, dede ve onun erkek çocukları, annenin eski kocaları (evlilik fiili olarak gerçekleştiğinde) ve onun başka evlilikten doğan

²³⁵ Nisâ, 4/23.

erkek çocukları, öz ninelerin üvey çocukları, baba ve annenin öz çocuklarının çocukları yani yeğenlerdir.²³⁶

Sürekli evlenme engelinin ikincisi süt akrabalığı'dır. Bu engel Kur'an-ı Kerim'de "...sizi emzirmiş olan analarınız, süt kız kardeşleriniz size haram kılındı"²³⁷ ayeti ile bildirilmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamberimiz(s)'in "Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar"²³⁸ hadisi bu konudaki sınırı belirlemektedir. Yani süt hısımlığında, süt anneden süt emen çocuk sanki o ailenin öz evladı gibi kabul edilir ve ailenin öz çocuğu aile içinde kiminle evlenemez ise süt emen çocuk da onlarla evlenemez. Süt hısımlığının oluşması için sütün emme süresi içinde emilmesi şarttır. Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre bu süre iki yıl; Ebu Hanife'ye göre ise otuz aydır. "Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler"²³⁹ ayetine dayanarak süt hısımlığının ancak iki yaş içinde emzirenle sütle teşekkül edeceği belirtilmiştir.²⁴⁰ Çağdaş hukuk kurallarında süt akrabalığından dolayı akrabalık oluşmadığından dolayı süt akrabalığı evliliğe engel bir durum meydana getirmemektedir.²⁴¹ Medeni Kanun'un 129. Maddesinde kişiler arasında oluşan evlenme engelleri içerisinde süt akrabalığı bulunmamaktadır.

Üçüncü engel, sıhrî hısımlıktan kaynaklanır. 'Hurmetu'l-musahare' de denilen bu hısımlık nikah akdi ile ortaya çıkar ve kişiler arasında akrabalığın oluşmasını sağlar. İslâm bu akrabalık bağına kan bağı ile oluşan akrabalık kadar önem vermiştir. Bu nedenle ölüm, boşanma gibi sebeplerle bu engel ortadan kalkmaz. Bu durumda aralarında evlenme engeli bulunanlar; üvey kızlar (annesi ile evlilik fiili olarak gerçekleşmişse), kayınvalideler (evlilik fiili olarak gerçekleşmiş olmasa da), baba ve dedenin eşleri, oğulun ve torunun eşleridir.²⁴²

²³⁶ İncekara, Edlira Llukaçal, Kur'an'a Göre Kadın ve Evlilik, Y.L.T, İstanbul, 2011, s. 12.

²³⁷ Nisâ, 4/23.

²³⁸ Müslim, Ebu'l- Hüseyin el-Kuşeyrien- Nisaburi, *Sahih-i Müslim*, Neşr. Muhammed Fuâd Abdalbâki, Kahire, 1955, Radâ, 1.

²³⁹ Bakara, 2/223.

²⁴⁰ Döndüren, a.g.e., s. 171.

²⁴¹ Kumbasar, Murat, 'Süt Akrabalığı', *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2001, Sayı: 16, s. 322.

²⁴² İncekara, a.g.e., s. 14.

Evlenme engellerinin ikinci grubu “geçici evlenme engelleri” dir. Bu engeller kesin, sürekli değildir, kişilerin buldukları durumlara göre değişkenlik oluştururlar. Bu engeller ortadan kalkıp, kişiler engeli oluşturan durumlarından kurtulunca evlenebilmek için bir engel kalmaz. Bu engeller beş tane olarak belirlenmiştir.

Birincisi; evli bulunma engelidir. Kadın için İslâm’da, tek eşlilik kabul edildiği için, bir kadın bir erkekle evli bulunduğu sürece başka bir erkekle evlenemez. Kadının başka biri ile evlenmesi için boşanmış veya kocasının ölmüş olması ya da iddet süresini tamamlamış bulunması gereklidir.²⁴³

İkinci geçici engel; Kur’an-ı Kerim’de şöyle bildirilmiştir; “*İki kız kardeşi birlikte almanız da haram kılındı, ancak cahiliye devrinde geçen geçmiştir*”²⁴⁴ ve bu engel hadislerle de genişletilerek kadının halasının ve teyzesinin üstüne nikâhlanmaması gerektiği belirtilmiştir. Hadiste Hz. Peygamberimiz(s); “*Karı ile hala ve teyzesi bir nikâh altında toplanamaz*”²⁴⁵ buyurmuştur.

Üçüncü engel; Kur’an-ı Kerim’in bazı durumlarda erkeklerin dört eşe kadar evlenmelerine izin vermesi ile ilgilidir. “*Eğer, (velisi olduğunuz) bu yetim kızlara karşı hakka uygun davranmamaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınları iki, üç ve dörde kadar nikâhlayın; aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız bir tek kadını veya eliniz altında olan cariyeyi nikâhlarsınız. Sıkıntıya düşmemeniz için en uygun olanı budur.*”²⁴⁶ Ayete göre erkek beşinci kadınla evlenemez.

Dördüncü engel, boşamadan kaynaklanan engeldir. Bir erkek karısını üç defa boşamış ise kadın, başka bir adamla normal olarak evlenip boşanmadıkça veya ikinci kocası vefat etmedikçe eski kocası ile evlenemez.²⁴⁷ “*Erkek üçüncü defa boşarsa, artık bu kadın ona helal olmaz. Kadın başka bir kocayla evlenir, o da boşarsa bakılır: Eğer Allah’ın koyduğu sınırlarda duracakları kanaatine varırlarsa,*

²⁴³ Döndüren, a.g.e., s. 173.

²⁴⁴ Nisâ, 4/23.

²⁴⁵ Buhari, Nikâh, 27.

²⁴⁶ Nisâ, 4/3.

²⁴⁷ İncekara, a.g.e., s. 24.

birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlardır. Allah bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır”²⁴⁸

Beşinci engel ise din farklılığıdır. Müslüman kadın veya erkek müşrik biri ile evlenemez. “*İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, müşrik bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe, müşrik erkeklere kız vermeyin. Mümin köle müşrikten elbette iyidir; isterse gönünüzü çelmiş olsun.*”²⁴⁹ Müslüman bir erkeğin Hıristiyan veya Yahudi yani ehli kitap bir kadınla evlenebileceğine cevaz verilmiş fakat Müslüman bir kadının müşrik veya ehli kitap bir erkekle evlenmesine cevaz verilmemiştir, çünkü yasak ayetle belirlenmiştir.²⁵⁰

Evlenme engellerine bakıldığında İslâm'da kadının bu açıdan mağdur edilmediği aksine kadının her yönden korunmasını amaçlayan bir tedbir olduğu açıkça ortada olan bir durumdur. Sürekli evlenme engeli ile kadının aile içinde saygınlığı korunmuş kadın anne, kardeş, hala, teyze vb. konumları ile daima aile içinde itibar sahibi olmuştur. Cahiliye devrinde ölen erkeğin en büyük oğlu üvey annesini isterse eş olarak seçebilmekteyken İslâm, üvey dahi olsa kadının anne sıfatını ve saygınlığını korumuştur. Evlilikten dolayı oluşan akrabalık engelinin ve bir kadının kız kardeşi, hala veya teyzesi ile aynı nikâh altında bulunmasının yasaklanmasının tamamen kadınların korunmasına yönelik olduğu söylenebilir. Çünkü kadın psikolojisi daha hassas olduğu için kadın böyle bir ortam içinde kaldığında sürekli kıskançlık duyma eğiliminde olacak ve sürekli en yakın ve en samimi olması gereken kız kardeşi, hala ve teyzesi gibi yakınlarına karşı olumsuz düşüncelere sahip olacaktır. Evli kadınla ve iddet süreci içindeki kadınla evlenme engeli de kadının sahip olduğu evliliğini koruma, kafasının karışmasını engelleme açısından kadının korunmasını sağlayan bir engeldir. Çünkü özellikle ric'i talak iddeti bekleyen kadınların iddetleri sürecinde evliliklerini kurtarma durumu mevcuttur. Din farklılığından doğan evlenme engelinde ise; kadının dinini yaşama, ibadetlerini rahatça yapabilme, çocuğunu kendi inancına uygun yetiştirebilmesi açısından ve kendi dininden olan biriyle evlenmesi inanç özgürlüğünün

²⁴⁸ Bakara, 2/230.

²⁴⁹ Bakara, 2/221.

²⁵⁰ Döndüren, a.g.e., s. 173.

kısıtlanmaması yönüyle kadının haklarının korunmasına yönelik önemli bir tedbirdir. Bu yönleri ile İslâm'da evlenme engelleri kadının onurunu, saygınlığını koruma altına almış olmaktadır.

2.3.2.7. Mehir

Mehir; “sadâk, nihle, ferîda, tavl, hibâ, ecr, ukr ve nikâh” kelimeleri ile ifade edilen şey, ‘evlenirken erkeğin kadına verdiği meblağ ve maldır.’²⁵¹ Başka bir ifade ile kadına evlilik akdi neticesi kocasının ödemek zorunda olduğu para veya maldır.²⁵² Kadın, nikâh akdi ile mehir alma hakkına sahip olur.

Kuran-ı Kerim’de mehirle ilgili ayetler; “*Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile veriniz*”²⁵³, “...*Kadınlara verdiklerinizden (mehir olarak) birşey almanız (boşanma esnasında) size helal olmaz*”²⁵⁴ mealinde mehrin verilmesinin vacip olduğunu bildirmektedir.

Peygamberimiz de mehir konusunda ayetlerin yönlendirmesiyle kadınların haklarının korunmasını istemiştir. Peygamberimiz (s) “Bir seferinde evlenmek isteyen bir adama ‘O kadına mehir olarak verecek bir şeyin var mı?’ diye sormuştur. Adam ‘yanımda şu sırtımdaki gömleğimden başka bir şeyim yok’ diye cevap verince Resulullah (s), ‘gömleğini ona verirsen sen gömleksiz kalırsın, başka bir şey ara’ demiş, adam ‘başka bir şey bulamadım’ deyince Resulullah (s) ‘haydi git araştır ve demir bir yüzük olsun bul ve getir’ demiştir. Bir müddet sonra dönüp gelen adam ‘Ya Resulullah (s) demir bir yüzük bulamadım. Ancak izarım var. Yarısı onundur.’ dediğinde Hz. Peygamber (s) ‘İzarını ne yapsın! Eğer sen giyersen ona, o giyerse sana giyecek bir şey kalmaz.’ buyurmuştur. Bunun üzerine adam oturmuş, bir süre sonra ayağa kalkmış ve Hz. Peygamber (s) gittiğini görünce adamı yanına çağırarak ‘Kur’an’dan okumayı bildiğin bir yer var mı?’ diye sormuştur. Adam, falan sureleri biliyorum diyerek bildiği yerleri saydı. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in (s);

²⁵¹ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 282.

²⁵² Aydın, M. Akif, ‘Mehir’, *DİA*, c. 28, s. 289.

²⁵³ Nisâ, 4/4.

²⁵⁴ Bakara, 2/229.

‘Bildiğin Kur’an’a karşılık onu sana nikâhladım.’²⁵⁵ buyurması bu konudaki titiz davranışını göstermektedir. Aynı zamanda Peygamberimiz hem kendi evliliklerinde bütün hanımlarına mehir vermiş olduğu²⁵⁶ hem de kızlarını evlendirirken mehir uygulamış olması bilinen bir husustur. Hz. Ali, Peygamberimizin kızı Hz. Fatıma ile evlenirken “hutâmi zırhı” denilen değerli bir zırh armağan etmiştir.²⁵⁷

Hanefi mezhebine göre mehir, nikâh akdinin rükünlerinden ve sıhhat şartlarından birisi sayılmamaktadır. Mehir, akdin meydana gelmesi ile erkeğin üzerine oluşan bir borçtur. Nikâh akdi sırasında mehrin belirtilmemesi veya mehrin verilmeyeceğinin söylenmesi akdin sıhhatine engel olmamaktadır. Şafii Mezhebine göre mehir tayin edilmeden yapılan evlilik hukuki açıdan muteber olmakla beraber mekruh görülmüştür. Mâlikî mezhebine göre mehir, akdin rükünlerinden sayılmış, nikâh esnasında mehrin belirtilmemesi veya mehrin verilmeyeceğinin söylenmesi ya da hukuka aykırı belirlenmesi halinde evlilik akdinin fasit olacağı belirtilmiştir.²⁵⁸

Mehir, nikâh akdi ile kocaya vacip olmaktadır. Kur’an’da “...*Haram kılınan (kadın)ların dışında kalanları zinadan kaçınıp iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı...*”²⁵⁹ buyrulur evlilik talebinin ancak mal ile olabileceğine işaret edilmektedir.²⁶⁰

Mehrin sahibi kadındır ve kendisine verilen bu malı istediği gibi tasarruf etme yetkisine sahiptir; kadının mehir ile çeyiz hazırlama sorumluluğu olmadığı gibi kendi ihtiyaçları ve çocuğunun ihtiyaçları içinde harcama sorumluluğu da bulunmamaktadır. Kadın izin vermedikçe kimse mehri tahsil edemez ve koca, mehri kadının adına kadının babasına, dedesine veya diğer akrabalarına veremez; mehri, koca tekrar kadından izinsiz alamaz.²⁶¹ Kadının mehir üzerinde mutlak söz sahibi olması İslâm hukukunun en üstün yönü olarak belirtilmiştir.²⁶² Ancak geçim

²⁵⁵ Buhari, Nikâh, 14; Tirmizi, Nikâh, 62; Ebu Davud, Nikâh, 31.

²⁵⁶ Acar, İbrahim, “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi*, Sayı:17, Nisân, 2011, s. 372.

²⁵⁷ Nesâî, Nikah, 76.

²⁵⁸ Acar, *Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 373-374.

²⁵⁹ Nisâ, 4/24.

²⁶⁰ Acar, *Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 372.

²⁶¹ Koçak, a.g.e., s. 208-209.

²⁶² İkbâl, Muhammed, *İslâm’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmed Asrar, İstanbul, 1984, s. 228-229.

koşullarının zorlaşmasıyla mehrin erkek tarafından talep edilerek kullanılması halinde, bu miktar kocanın üzerinde borç olarak sayılmaktadır²⁶³ ve kadın kocasından alacağını tahsil etmez veya gönül hoşluğu ile eşine bağışlarsa bu durum kadının yetkisindedir ve erkeğe birşey gerektirmemektedir.²⁶⁴ Aile Hukuku Kararnamesi'nde; "Mehir, menkûhenin hakkı olup onunla cihaz (çeyiz) yapmaya cebrolunamaz"²⁶⁵ şeklinde mehr kadının hakkı olarak belirtilmiş ve kadın sahip olduğu mehrle herhangi bir şey yapmakla sorumlu tutulmamıştır.

Mehrin miktarı tam olarak belirlenmemiştir. Özellikle üst sınır için "Onlardan birisine yüklerle mehr vermiş olsanız bile, içinden birşey almayın"²⁶⁶ ayetine dayanılarak ve Hz. Ömer'in bir hutbesinde "Dikkat edin, kadınların mehirlerini çoğaltmak hususunda aşırılığa kaçmayın. Eğer mehirleri arttırmak dünyada övülmeye, Allah katında takvaya sebep olsaydı Resulullah buna daha fazla layık idi. Oysa ne Resulullah kadınlara 480 dirhemden (on iki ukiyyeden) fazla mehr verdi, ne de kızlarından birine on iki ukiyye²⁶⁷den fazla mehr verildi.²⁶⁸ Her kim mehri 400 dirhemden fazla belirirse fazlalığı beytûlmâle alacağım. Bunun üzerine Kureyşli bir kadın buna hakkın yok ey Ömer deyince Hz. Ömer sebebini sordu. Kadın cevap olarak şöyle dedi. Allah "Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın"²⁶⁹ ayetini okuyunca Hz. Ömer "Allah'ım beni affet, bütün insanlar Ömer'den daha iyi biliyor" diyerek minbere yöneldi ve "Ey insanlar! Kadınların mehirlerini 400 dirhemden fazla vermenizi yasakladım. Kim isterse malından dilediği kadar versin"²⁷⁰ demesi mehrde bir üst sınırın olmadığına göstergesi kabul edilmiştir.

Mehrin alt sınırı hakkında fakihler değişik ifadeler kullanmışlardır. Hanefi mezhebinde; mehrin tabanı on dirhem olarak belirtilmiştir.²⁷¹ Mehirin en az miktarı on dirhem gümüş veya bunun karşılığı olarak belirlenmiştir. Mâlikî mezhebine göre

²⁶³ Bakara, 2/237.

²⁶⁴ Nisâ, 4/4. Maide, 5/89.

²⁶⁵ A.H.K., mad. 89, s. 35.

²⁶⁶ Nisâ, 4/20.

²⁶⁷ Ukiyye: Kırk dirhem 118,8 gr.

²⁶⁸ Tirmizi, Nikâh, 23; İbn Mâce, Nikâh, 17.

²⁶⁹ Nisâ, 4/20.

²⁷⁰ Beyhaki, Ebi Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübra*, Haydarabad, 1344, c. 7, s. 233.

²⁷¹ Yıldırım, a.g.e., s. 54.

mehrin en az miktarı çeyrek dinar veya üç dirhemdir. Şafii ve Hanbeli mezheplerinde ise en alt sınır belirlenmemiştir.²⁷² Aile Hukuku Kararname'sine göre ise mehrin en az 10 dirhem gümüş olması belirlenmiştir.²⁷³

Peygamber Efendimiz'in (s) eşlerine vermiş olduğu mehir miktarı hakkında rivayetlere bakıldığında onun 500 dirhem civarında hanımlarına mehir verdiği anlaşılmaktadır.²⁷⁴ Hz. Ömer'in rivayetine göre ise Hz. Peygamber eşlerine 480 dirhem mehir verdiği ifade edilmektedir. Hz. Aişe'nin rivayetine göre ise Hz. Peygamber'in hanımlarına 500 dirhem mehir vermiştir. İlk bakışta her iki rivayetin birbirine zıt olduğu görülmektedir. Ancak Hz. Ömer rivayetinde Ukiyye'yi dikkate aldığından ve küsurat kabilinden olan neşş'i zikretmediğinden görünürde böyle bir farklılık ortaya çıktığı ve Peygamberimizin (s) verdiği mehrin 500 dirhemden az olmadığı belirtilmektedir.²⁷⁵

Mehir miktarının en az olarak belirlenmesinde geçerli olan dirhem gümüş için; İmam Malik'e göre bir dirhem gümüş = 3,2 gr gümüşür.²⁷⁶ Hanefilere göre on dirhem gümüş= 28 gr gümüş²⁷⁷ olarak belirlenmiştir. Günümüzde gümüşün gram fiyatı 1.50 TL²⁷⁸ olarak hesaplanmaktadır. Fakat bu miktara, geçmiş ve günümüzde gümüşe verilen değer farkı göz önüne alınarak bakılmalıdır. Bazı kaynaklarda en az mehir miktarının iki kurbanlık koyun parası olduğu üst sınırın da seksen koyun olduğu belirtilmiştir.²⁷⁹ Ömer Nasuhi Bilmen bu konuda "...pek kıymetsiz olan bir şeyin mehir tesmiye edilmesi, hasbel'ade (adete uygun olarak)iki tarafın izzeti nefesine dokunur, ictimai mevki ile mütenasip olmayabilir ve bu husus ile kadının istikbaline fena tesir edebilir"²⁸⁰ diyerek kadının şerefine uygun bir miktar olması gerektiğini belirtmiştir.

²⁷² Acar, *Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 378; Aydın, 'Mehir', s. 390.

²⁷³ A.H. K., s. 74-75.

²⁷⁴ Müslim, Nikâh, 215.

²⁷⁵ Acar, a.g.m., s. 376-377.

²⁷⁶ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 283.

²⁷⁷ Şirin, Şükrü, *İslâm Aile Hukukunda Mehir*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1992, s. 36.

²⁷⁸ 07/10/2015 tarihindeki fiyatı.

²⁷⁹ Döndüren, a.g.e., s. 231.

²⁸⁰ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 117.

Mehirin her ne kadar bir üst sınırı bulunmasa da yaşanan devre, tarafların ekonomik durumlarına göre miktar belirlenebilir. Taraflar bu miktarda çok da aşırıya kaçarak evlenmeyi zorlaştırmamalıdır. Çünkü Peygamberimiz(s) “Nikâhın en bereketlisi, külfet olarak en kolay olanıdır.”²⁸¹ Diğer bir hadisinde de “Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır.”²⁸² buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber, parası olmayan, mehir olarak demir bir yüzük de bulamayan fakat evlenmek isteyen fakir bir sahabeyi “bildiğin ezberindeki surelere karşılık seni ona nikâhladım”²⁸³ diyerek evlendirmiştir.

Özet olarak ifade etmeye çalıştığımız nikâh akdinde kadına verilmesi vacip olan mehir de kadınların korunmasına ve ayrılma vuku bulmuşsa hayatlarını garanti altına alma ve kadına yapılabilecek haksızlıkları caydırmaya yönelik önemli bir tedbirdir. Çünkü mehir sadece kadına verilen ve kadının tasarrufunda bulunan maddi bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş toplumlarda ve günümüzde bile dahi varlığını sürdüren bir takım sistemlerde evlilik öncesi kadına değil, kadının velisine, akrabalarına verilen belirli bir meblağ bulunmakta ve aileye verilen bu meblağda kadına hiçbir şekilde hak tanınmamaktadır. Bu durum da kadın için evlilik müessesesi, sanki bir alış veriş algısı oluşturmakta ve kadınların gururlarını incitecek bir hâle dönüşmektedir. Mehrin ise tamamen böyle bir uygulamadan uzak olduğu ve nikâh akdi ile kadının almaya hak kazandığı ve sadece kendisine ait olan ve kadının velisine değil kendisine verilen bir meblağ olduğu görülmektedir. Bu nedenle mehir uygulaması ile kadının şerefi, değeri ve saygınlığı hem kocasının yanında hem de toplum içinde korunmuş olmakta ayrıca evlilik ile oluşturduğu yeni hayatında maddi bir güvence sağlanmaktadır. Ayrıca erkek mehri gönül hoşluğu ile vermeli, kadından evlilik için maddi bir beklenti içinde olmamalıdır.

2.3.2.8. Nikâh Akdi Esnasında Kadının İleri Sürebileceği Şartlar

Nikâh akdi esnasında kadın evleneceği erkeğe karşı bir takım şartlar ileri sürebilir. Bu şartlar “boşanma, üzerine evlenilmesini istememe, memleketinden

²⁸¹ Celal, Yıldırım, *Kaynakları ile Ahkam Hadisler*, Konya, 1993, s. 52.

²⁸² Ebu Davud, Nikâh, 32.

²⁸³ Buhari, Nikâh, 14, Müslim, Nikâh, 76; Ebu Davud, Nikâh, 31.

başka bir yere gitmeme” şartları şeklinde sıralanabilir. Peygamber Efendimiz; “ Riayet edilmeye en layık olan şartlar evlenirken ileri sürdüğünüz şartlardır”²⁸⁴ buyurmuştur.

Nikâh akdi esnasında kadının nikâh akdinin sahihliğine zarar vermeyecek şekilde bazı şartlar ileri sürmesi kadına evliliğe ilk adımı atarken bir takım haklar elde etmesi için tanınmış bir uygulamadır. Kadın bu şartları ileri sürerek ileride evliliğinde oluşabilecek bazı durumları kendi izin ve yetkisi altına alarak, evlilik sürecinde kendisi için olumsuz durumlara karşı önlem ve garanti sağlamış olmaktadır. Bu nedenle nikâh akdinde ileri sürülebilecek şartlar kadının haklarının korunmasına yönelik tedbirler bağlamında değerlendirilebilir.

Boşama, esas olarak kocaya özgü bir haktır. Fakat nikâh akdi esnasında kadının boşama hakkını isteme şartının koca tarafından kabul edilmesi, karı kocanın yararına olabilir, onların iyi geçinmelerini ve aralarındaki sevginin artmasına sebep olabilir. Hanefilere göre, bu gibi şartlar sahih ve makbul sayılmıştır. Böyle bir şartı ileri sürmenin sahih olduğu kadar eşler için yararlı olacağı da belirtilmiştir, erkeğin kendiliğinden bu şartı ileri sürmesi sahih kabul edilmemiş ama kadın ileri sürdüğünde kabul edilmesi sahih görülmüştür.²⁸⁵ Fakat bu şart kocanın bir hakkından ferağatı olarak belirlenmiştir.²⁸⁶

Hanbelilere göre kadının, kendi üzerine kuma getirilmemesini, evinden ya da beldesinden çıkarılmamasını, çocuğundan veya ebeveyninden ayrılmamayı, kendi küçük çocuğunu emzirmeyeceğini, mehrin bir kısmını ya da daha fazla bir miktarı nakit almayı şart koşması sahih görülmüş²⁸⁷ ve bu şartlara uymanın gerekli olduğu, şartları kocanın yerine getirmemezlik edemeyeceği şayet koca muhalefet ederse kadının dilediği zaman akdi feshetme muhayyerliğine sahip olduğu belirtilmiştir.²⁸⁸

²⁸⁴ İbn Mâce, Nikâh, 41.

²⁸⁵ Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2153..

²⁸⁶ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 271.

²⁸⁷ Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2155.

²⁸⁸ Cevziyye, İbn kayyim, *Zâdu'l- Meâd*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul, ty., c. 5, s. 213; Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2155,

Mâlikîler ise bu şartların nikâh akdine zarar vermeyeceğini nikâhın sahih olacağını belirtmişlerdir. Bu tür şartların ileri sürülmesinin mekruh olmasına rağmen uyulmasının mendup olduğu görüşündedirler.²⁸⁹

Şafiilere göre bu şartlar muteber görülmemekle beraber nikâhın sahih olmasına engel görülmemiştir.²⁹⁰

Kadının üzerine evlenilmemesini şart koşmasının sünnete yansması ise Beni Hişam İbnu'l- Muğire ailesi Hz. Peygamber'den (s) Hz. Ali'nin Ebu Cehil'in kızı ile evlenmesi için kendisinden izin istemeleri üzerine “ Biliniz ki Fatıma benim parçamdır. Onu huzursuz eden şey beni de huzursuz eder. Ona eziyet veren şey bana da eziyet verir”²⁹¹ diyerek izin vermemiştir. Peygamber Efendimiz(s) bu duruma kızının üzüleceğini ve huzursuz olacağını belirterek izin vermemiştir. Bundan dolayı eğer kadın üzerine evlenmemeyi şart koşmuşsa kocanın bu şarta uyması gereklidir. Böyle bir durumda kadının nikâhı feshetme hakkı ortaya çıkar. Ayrıca -Örfen şart olan şey, sözlü olarak da şart koşulmuş gibidir, bulunmadığında ise karşı taraf için feshetme hakkı doğar- kaidesi üzere bir kavim adet olarak kadınları kendi yurtlarından çıkarmazlar ve kocalara böyle bir imkan tanımazlar. Bu adetleri sürer gider. Bu durumda kadınlarının adeten yurtlarından çıkarılmaması şartı sözlü olarak belirlenmemişse de şart gibi olur. Buna göre falanca ailenin kadınları üzerine kocaları evlenmezler ve onlarda kocalara bu imkanı vermezler ve adetleri böyle sürer giderse akid sırasında üzerine evlenmeme şartı sanki sözlü olarak şart koşulmuş hükmünde sayılmaktadır.²⁹²

Aile Hukuku Kararnamesi'nde ise “Üzerine evlenmek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevüc sahih ve şart muteberdir”²⁹³ maddesi ile nikâh akdinde şartlar hususuna değinilmiştir.

Nikâh akdinde sahih olan bazı şartların yanı sıra bazı şartlar sahih ve uygun görülmemiştir. Evliliğin düzenini oluşturan mehri, nafakayı ortadan kaldırmak gibi

²⁸⁹ Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2157.

²⁹⁰ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 272.

²⁹¹ Buhari, Nikâh, 109.

²⁹² Cevziyye, a.g.e., c. 5, s. 223.

²⁹³ A.H.K., mad. 38.

ya da bir kadının kumasını boşaması şartıyla bir erkekle evlenmesi gibi mekruh olarak nitelenen şartlar geçerli değildir.²⁹⁴ Evlilik kurulumu aşamasında, kadının önceden koşabileceği bu şartlar iyi değerlendirilirse, genellikle kadının haklarının korunmasında önceliğin kadının kendisine verildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, önceden koşulan bu şartların kadının hakkını mutlaka koruyacağı ya da mutlu bir evlilik sürdüreceği anlamı çıkarılmamalıdır. Belki bu şartlar sebebiyle, erkek tarafında bir eksiklik hissedileceği ya da maddi anlamda bir hak koruma var gibi görünse de manevi/psikolojik anlamda kadının mutsuz olabileceği de mümkün gözükabilir.

2.3.2.9. Evlenmede Şahitlerin Bulunması Ve Evliliğin İlanı

Nikâh akdinin sıhhat şartlarından birisi nikâh esnasında şahitlerin bulunmasıdır. Kuran'ı Kerim'de; *“Erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek olmazsa, o durumda razı olacağınız şahitlerden bir erkekle iki kadın yeter”*²⁹⁵, *“İçinizden adalet sahibi (güvenilir) iki kişiyi şahit tutun”*²⁹⁶ ayetleri ticaretle ilgili olmakla birlikte nikâh akdini de kapsamaktadır.²⁹⁷

İslam hukukunda çoğunluğa göre, nikâhın geçerli olması için diğer akitlerden farklı olarak nikâh akdinin şahitler huzurunda gerçekleştirilmesi şartı aranmıştır. Peygamberimizin (s) *“İki şahit olmadan nikâh olmaz”*²⁹⁸ hadisi üzere evlilikteki en önemli şekil şartını oluşturmaktadır.²⁹⁹

İmam Malik'e göre nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunması gerekmez fakat zifaf öncesinde nikâhın ilanı şart sayılmıştır. Çoğunluğu oluşturan diğer müctehitler ise nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunmasını nikâh için şart ve nikâhın aleniyet

²⁹⁴ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 271-272.

²⁹⁵ Bakara, 2/282.

²⁹⁶ Talak, 65/2.

²⁹⁷ Döndüren, a.g.e., s.161.

²⁹⁸ Buhari, Şehadet, 8.

²⁹⁹ Aydın, *İlmihal*, s. 207.

kazanması için yeterli görmüşlerdir.³⁰⁰ Nikah akdi veya zifaf zamanında şahitlerin bulunması da, yaşanabilecek olumsuz durumlarda kadının hakkını aramasına yardımcı unsurlardan bir tanesidir. Gizli yapılan nikahların olumsuz sonuçlanmasında genellikle kadınlar, haklarını arayabilecekleri unsurlardan biri olan şahit bulamadıkları için mağdur oldukları unutulmamalıdır.

Fakihler nikâhta şahitlik yapacak kimselerde bazı özellikler aramışlardır. Bu özelliklerin ikisinde ittifak ederken diğerlerinde farklı görüşler öne sürmüşlerdir. İttifak edilen özellikler akıllı ve bulûğ çağına girmiş olmadır. İhtilaf edilen özellikler ise; erkek olmak (Din İşleri Yüksek Kurulu 17/10/2002 tarihli kararı ile kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğine denk olduğuna dair görüş beyan etmiş ve bu nedenle iki kadının şahitliği de geçerli görülmektedir)³⁰¹, köle olmama, adaletli olma, Müslüman olma, işitme ve anlama kabiliyetine sahip olma, evlenenlerin usûl ve furûdan olma şeklinde altı tane olarak belirlenmiştir.³⁰²

“ Nikâhı ilan ediniz”³⁰³, “Helal ve haram arasında def ile ses çıkarmak vardır”³⁰⁴, “Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti yap”³⁰⁵ şeklindeki hadisler, nikâhın ilan edilmesi hususunda önemli bir uyarı olmaktadır. Çünkü kimseye duyurulmadan gizlice yapılan nikâh akdi caiz görülmemiştir.³⁰⁶ Bu uyarılar bağlamında evliliğin ilanı için yemek yedirilmesi veya insanlara ziyafet verilmesi, def çalınması mendup görülmüştür.³⁰⁷ İslâm kadın erkek ilişkilerinin ciddi temellere oturmasını istemekte, nikâhın dost hayatı veya zina gibi birlikteliklerden uzak olduğunu amaçlamaktadır.³⁰⁸

Nikâh akdinde şahitlerin bulunmasına ve nikâhın ilanına, kadını korumaya yönelik bir tedbir olarak bakılacak olursa nikâh akdinin gizli ve kimseye duyurulmadan yapılması bir süre sonra toplumda oluşacak olumsuz algılar sebebi ile kadına ve onun manevi şahsiyetine zarar verecektir. Bunun yanı sıra kadının evlilik

³⁰⁰ Koçak, a.g.e., s. 195.

³⁰¹ Aydın, *İlmihal*, s. 207.

³⁰² Karaman, *İslâm Hukuku*, a.g.e., s. 269.

³⁰³ İbn Mâce, *Nikâh*, 20; Tirmizi, *Nikâh*, 6.

³⁰⁴ İbn Mâce, *Nikâh*, 20.

³⁰⁵ Buhari, *Nikâh*, 68-69; İbn Mâce, *Nikâh*, 24.

³⁰⁶ Döndüren, a.g.e., s. 163.

³⁰⁷ Ceziri, a.g.e., c. 4, s. 2054

³⁰⁸ Koçak, a.g.e., s. 230; Aşur, a.g.e., s. 226.

akdi ile kazandığı haklara (mehir, nafaka, nesebin sabitliği vb.) sahip olabilmesi ve bunları koruyabilmesi için de şahitlik müessesesi kadın için evlilik esnasında önemli bir tedbirdir. Şahitler huzurunda yapılmayan ve gizli yapılan bir nikâh sonucunda eğer erkek kadının sahip olduğu haklara riayet etmezse bu durumda kadın haklarını kullanamayacak, erkeğin boşaması halinde kadın mağdur olacaktır. Nikâhın güvenli olmasını ve nikâhın ispat edilebilir olması da kadın için önemli bir unsurdur ve tedbirdir.

2.3.3. Evlilik Sürecinde Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.3.1.Çeyiz

Arapçada ‘cehaz’ şeklinde ifade edilen çeyiz kelimesi “gelinin koca evine götürdüğü elbise ve ev eşyası” anlamındadır.³⁰⁹

Meskeni ve meskenin içinde kadının ihtiyaçlarını karşılamaya yarayacak eşyaları temin etme görevi erkeğin üzerine düşen bir yükümlülüktür. Bu nedenle kadının koca evine giderken herhangi bir eşya hazırlama yükümlülüğü ve zorunluluğu yoktur. Çeyiz dini bir uygulama değil örfi bir uygulamadır.³¹⁰

Mehir olarak söylenen ve mehir niteliğiyle üzerine nikâh yapılan şeylerin -her ne kadar çok olsalar bile- karşılıkları başka bir şey olmaksızın kadındır. Erkek yüz bin liralık bir mehirle evlenir ve adet gereğince bu kadar mehre karşılık olarak eşlerin bu durumlarına layık büyük bir çeyizin getirilmesi icap ettiği halde kadın bu çeyizi getirmezse koca ondan çeyiz isteme hakkına sahip olamaz. Eşler mehir üzerine nikâh akdi yaparlar sonra da koca çeyiz hazırlaması için kadına bir miktar para verir, kadın da parayı alır ama çeyizsiz olarak kocanın yanına gider, koca da buna razı olduğuna delaleten bir zaman boyunca sesini çıkarmazsa çeyiz talep etme hakkı düşmektedir. Eğer susmaz ise hakkını aramış olur çünkü koca, kadına parayı kendisinin yükümlü olduğu bir işi yapması için vermiştir ve koca, kadın için geçim ihtiyaçlarını

³⁰⁹ Döndüren, a.g.e., s. 232.

³¹⁰ Koçak, a.g.e., s. 213-214.

karşılacak şekilde donatılmış bir yer hazırlamakla zorunludur.³¹¹ Koca tarafından hazırlanan çeyizin mülkiyeti kocaya, kadının getirdiği veya babası tarafından hazırlanan eşyanın mülkiyeti ise kadına aittir.³¹²

Hız Peygamber (s), kızı Hz Fatıma'nın düğününde Hz. Ebu Bekir'i çağırarak; “ Ey Ebu Bekir! Şu parayı al çarşıya giderek Fatıma'ya gerekli olan çeyiz eşyasını satın al. Sana yardımcı olması için Selman-ı Farisi ile Bilal-i Habeşi'yi de birlikte götür.” Hz. Peygamber (s) ona, Hz. Ali'nin mehir olarak verdiği paradan 63 dirhemini vermişti ve çarşıdan alınan çeyiz eşyası ise şunlardan ibaretti; 3 adet minder, 1 seccade, 1 adet hurma lifi ile dolu yüz yastığı, 2 adet el değirmeni, 1 adet elek, 1 adet su tulumu, 1 adet su testisi, 1 adet meşin su bardağı, 1 adet havlu, 1 adet koç postu, 1 adet alaca kilim, 1 adet divan, 2 adet yemen işi alaca elbise ve 1 adet kadife yorgan.³¹³

Çeyiz uygulaması günümüz Hıristiyan ve Yahudi toplumlarında görülen ‘drohama’ arasında benzerlik kurulabilir. Eski Türklerde ise çeyize ‘kalım’ adı verilir ve kızın ailesine, ailelerin mali durumuna göre verilmekte olan para ya da maldır.³¹⁴

Çeyiz, kadının evlendiğinde evinde olması gereken ihtiyaçların karşılanmasıdır. Esas olarak nafaka kapsamı içerisinde koca, karısının ihtiyaçlarını karşılamak mecburiyetindeyse de kadın da evi için bir takım eşyalar hazırlayabilir. Nitekim toplumumuzda mevcut bir durumdur; fakat kadın maddi durumuna ya da farklı sebeplere binaen çeyiz hazırlayamamışsa ki yükümlü değildir. Özellikle erkek ve ailesi bazı evliliklerde kız tarafından da beklenti içinde olmakta eğer kendilerinin hazırladığı gibi bir çeyiz kız tarafınca hazırlanmamışsa evlilik süreci içerisinde bunu olumsuz bir şekilde kadına yansıtarak evlilikte problemlerin oluşmasına sebep olabilmektedirler. Fakat evin ihtiyaçlarının karşılanması kocanın vazifesidir. Bu nedenle çeyiz hazırlama konusunda kadının hazırlığı, kendi isteğine ya da ailesinin kızına olan cömertliğine göre oluşmaktadır.

³¹¹ Ceziri, a.g.e.,c. 4, s. 2267-2268.

³¹² Koçak, a.g.e., s. 214.

³¹³ Köksal, Asım, *Hız Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul, 2014, c. 2, s. 216.

³¹⁴ Döndüren, a.g.e., s. 232.

Çeyiz hazırlama konusunda kadının hukuken yükümlü tutulmaması kadının korunmasına yönelik bir tedbirdir. Kadın evlilik öncesi zaten alıştığı ortamdaki uzaklaşacağı için bir takım manevi sıkıntılarla karşılaşmakta iken bir de maddi açıdan kendisine külfet oluşturacak bir girişim yapmayarak maddi anlamda korunmuş olmaktadır. Ayrıca kadının kendi geliri ya da malı yoksa çeyiz ile kendisine sıkıntı oluşturmayacaktır.

2.3.3.2.Nafaka

Aile hukukunda nafaka kelimesi iki farklı durum için kullanılan bir kavramdır. Birisi evlilik devam ederken ailenin beslenme barınma masrafları, diğer ise talak vuku bulduktan sonra kadına ödenmesi gereken bedel anlamındadır.

Nafaka; “harcamak, tüketmek” anlamındaki infâk masdarından türetilmiş olup “azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler” mânasına gelmektedir. Terim anlamı, “Hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar” demektir.³¹⁵ “Ölmek, yok olmak, gitmek, sarfetmek” manalarını da içerir. Ayrıca “kişinin kendisine ve aile bireylerine infak ettiği şeye” de nafaka denir.³¹⁶ Sözlükte; “azık, yiyecek, infak edilen şey ve ev reisinin sağlamak zorunda olduğu yiyecek, giyecek ve meskenden kişiye yetecek miktarı” ifade için kullanılmaktadır.³¹⁷ Türkçede “geçim masrafı” anlamındadır.³¹⁸

Kur’an-ı Kerim’de; “*Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin. Eli dar olan kimse de Allah’ın kendisine verdiği kadar versin. Allah ancak verdiği kadarıyla mükellef kılar. Allah güçlükten sonra kolaylık kılar.*”³¹⁹ mealindeki ayetle sahih evlilik sonucunda koca nafaka ile mükellef kılınmıştır.³²⁰

³¹⁵ Erbay, Celal, ‘Nafaka’, *DİA*, c. 32, s. 283.

³¹⁶ Özcan, a.g.e., s. 10.

³¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. 10, s. 358.

³¹⁸ Döndüren, a.g.e., s. 232.

³¹⁹ Talak, 65/7.

³²⁰ Koçak, a.g.e., s. 215.

Sünnette nafakanın delili olarak; Ebu Süfyan'ın eşi Hind, Hz. Peygambere gelerek kocasının cimriliğinden bahsedip, kendisinin ve çocuklarının nafakalarını yeterince temin etmediğini, şikâyet etmesi üzerine Hz. Peygamberimiz (s) Ebu Süfyan'ın eşine; “Kocanın malından, onun haberi olmadan, kendine ve çocuklarına yetecek miktarda, aşırıya kaçmamak kaydı ile maruf üzere al.”³²¹ şeklinde cevap vermesi, “Kocanın yediği zaman karısına da yedirmesi, giydiği zaman karısına da giydirmesi, karının koca üzerindeki haklarıdır”³²² rivayetleri gösterilmektedir.

Kadın, sahih evlilik sonucunda kocasının evine yerleşir ve artık kadının yeme, içme, giyim, mesken masrafları kocaya ait olur. Koca bu masrafları karşılarken israfa kaçmadan hem kendi hem de eşinin sosyal, ekonomik seviyelerini göz önünde tutarak harcamalar yapmalıdır. Bu konuda bazı alimler harcamalarda kocanın ekonomik durumu esas alınır demişlerdir.³²³ Ancak kadının zengin ya da fakir olması kocanın kendisine olan nafaka yükümlülüğünü kaldırmamaktadır.³²⁴ Kocanın eşine temin etmekle yükümlü bulunduğu nafaka hayatını sürdürebilecek yeterlilikte olmalıdır. Kocanın karısının karşılamakla yükümlü olduğu nafakanın içine;

a. Yiyecek ve içecek: “*Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın...*”³²⁵, “Kadınlarınıza yediğinizden yedirin, giydığınızden giydirin. Onları dövmeyin ve yüzlerine de vurmayın”³²⁶ ayet ve hadisi bağlamında koca, karısının yeme ve içme şeklindeki temel gıdasını karşılamalıdır. Şâfiî mezhebi dışındaki diğer mezhepler temel gıda maddeleri ile ilgili nafaka miktarının belirlenmediğini; yetecek miktarın verilmesi gerektiğini söylemektedirler. İmam Şâfiî ise nafaka miktarının belirli olduğu kanaatindedir. Ona göre nafaka miktarı zengin için her gün iki müdd³²⁷, fakir için bir müdd ve orta halli için de bir buçuk müdd olarak belirlenmiştir.³²⁸ Nafakanın cinsine

³²¹ Buhari, Buyu', 95.

³²² Ebu Davud, Nikah, 42.

³²³ Döndüren, a.g.e., s. 239.

³²⁴ Koçak, a.g.e., s. 215.

³²⁵ Talak, 65/7.

³²⁶ Ebû Davud, Nikâh, 42.

³²⁷ Müdd: Bir Say'ın dörtte birine eşit yani 260 dirhemlik bir miyardır. Şer'i dirheme göre 729 gr'dır.

(bkz: İbn Abidin, Fihrist, s. 128.)

³²⁸ El- Buğa, Mustafa, el- Hin, Mustafa, el- Şerbeci, Ali, *Büyük Şafî Fıkhi*, (el- Fıkhu'l-Meheci Alâ

gelince, nafaka, ayn³²⁹ olarak tesbit edildiği gibi, temel gıda maddelerinin fiyat değişiklikleri göz önünde bulundurulup, para olarak da tesbit edilebilir.³³⁰ Hanefiler kadının ev işlerinde çalışmayan bir aileden veya kendisini çalışmaktan men eden bir hastalık ve sakatlığı var ise kocasının hazır yemek getirmesi gerekli görmüşler.³³¹

b.Giyim: “Kadınlarınıza yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin. Onları dövmeyin ve yüzlerine de vurmayın”³³²hadisi kadının giyim masrafının da kocaya ait olduğunu göstermektedir. Koca, giyim masraflarını karşılarken sosyal seviyeyi ve İslâm’a uygun örf ve adetleri ölçü almalıdır. Kadına biri yazlık biri kışlık olmak üzere yılda en az iki kat giysi hakkı tanınırken; giyim kapsamına yorgan, döşek, çarşaf, gibi evin normal eşyası girdiği gibi tesettürün devamı olarak algılanan kefeni de kadının vefatından sonra kocaya ait görülmüştür.³³³

c.Temel ihtiyaç maddeleri: Kadının evinde lazım olabilecek ev eşyaları da koca nafaka bağlamında karşılamak zorundadır. Oturulacak evin temini ve dayanıp döşenmesi kocaya aittir.³³⁴ Çünkü bunlar da kadının temel ihtiyaçları niteliğinde bulunmaktadır. Eskiden olmayıp, günümüzde kullanılan çamaşır makinesi, buzdolabı, elektrik süpürgesi v.b. eşya ve aletler temel ihtiyaçlardan olduğu için nafaka kapsamında görülebilir.³³⁵

Kadının tarak, temizlik malzemesi gibi ihtiyaçları nafakaya dahil tutulmuştur.³³⁶ Bunun dışında fakihlere göre sürme, allık, makyaj malzemeleri gibi süs eşyalarını almak kocaya vacip görülmezken,³³⁷ koca bu malzemeleri isterse alır, istemezse almaz şeklinde fetvalar mevcuttur.³³⁸

Koca, eşinin nafakasını ödemez veya eksik bırakırsa kadın yargıya başvurabilmektedir. Hâkim, böyle bir durumda tarafların mali ve sosyal durumlarını

Mezhebi'l-İmam eş-Şafî), çev., Ali Arslan, İstanbul, 1994, c. 2, s. 247-248.

³²⁹ Ayn; dışarıda belli ve somut olan şey (bkz: İbn Abidin, Fihrist, s. 92)

³³⁰ Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, yy.1974, s. 198.

³³¹ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2783.

³³² Ebû Davud, Nikâh, 42.

³³³ Döndüren, a.g.e., s.2 39.

³³⁴ Aydın, *İlmihal*, s. 220.

³³⁵ Güneç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, c. 1, t.y., yy., s. 242-243

³³⁶ Karaman, *İslâm Hukuku*, s.287,(dip not, 148.)

³³⁷ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2786.

³³⁸ *Fetâvâyı Hindiyeye*, çev. Mustafa Efe, Ankara, ty.,c. 3, s. 391.

göz önüne alarak nafakanın miktarını belirler. Koca mahkemeye getirilemiyorsa eşinin nafaka talebi kocanın gıyabında dinlenir ve karar verilir. Mahkeme, kadına geçimini karşılayabilmesi için nakit ve temel gıda maddeleri gibi nafaka cinsi olan kocaya ait mallardan harcama izni verebilir, kira gelirleri ve maaşı da bu kapsamda sayılabilir. Hanefilere göre kocanın nafaka cinsinden olmayan arazi, bina gibi taşınmazları, taşıt ve ev eşyası türünden taşınırları onun gıyabında nafaka temin etmek için satılamaz. Mâlikîlere göre gaib kocanın taşınmazları gıyabında nafaka için satılabilir. Nafaka eğer kocanın mal varlığından karşılanamıyorsa mahkeme kadına, kocası adına üçüncü kişilerden borç alabilme yetkisi verebilir. Şâfiîlere göre nafakanın ödenmemesi halinde kadının isteği üzerine mahkeme eşleri ayırmaya yetkili sayılırken, Hanefiler bu durumda hâkimi yetkili görmemişlerdir.³³⁹

Erkek, fakirlik yüzünden eşinin geçimini sağlayamazsa Hanefilere göre bu durum boşanma nedeni sayılmamaktadır. Buna delil olarak da “*Eğer evlenecek kişiler fakir iseler Allah onları fazl u keremiyle zengin yapar*”³⁴⁰ ayetini kullanmışlardır. Mâlikî, Hanbeli mezhepleri ile Şafîî’den bir kavle göre, kocasının fakirliği yani erkeğin hanımının geçimini sağlamaması yüzünden kadın evliliği feshettirebilmektedir.³⁴¹

Piyasa fiyatları değişince veya önceden takdir edilen nafaka miktarının yetersizliği anlaşıldığında, koca kendiliğinden nafaka miktarını belirleyemezse, kadın hakime müracaat ederek gereken ayarlamayı yaptırabilmektedir.³⁴² Aile Hukuku Kararnamesi’nde bu durum şu şekilde belirtilmiştir; “Nafaka zevceynin muayyen bir şey üzerine terazisi veya hakimin kazası ile lazımu’l-eda olur ve bu suretle takdir edilen nafaka es’ârın teğayyürü veya usr ve yûsr itibariyle ahvâl-i zevceynin tebeddülü veya kadr-ı kifâyeden dûn veya efsun takdir edilmiş olduğunun tahakkuku üzerine tezyid veya tenkis edilebilir.”³⁴³

Kadının nafaka alabilmesi için bazı şartlar gerekli görülmüştür. Bunlar;

³³⁹ Erbay, Nafaka, s. 282-283.

³⁴⁰ Nur, 24/ 32.

³⁴¹ Döndüren, a.g.e., s .240.

³⁴² Karaman, *İslâm Hukuku*, s . 288.

³⁴³ A.H.K., mad. 92.

- Evlilik nafakasını kadın sahih bir evlilik sonucunda hak kazanmaktadır. Fasit ve batıl evlilikte nafaka yükümlülüğü oluşmaz.
- Kadın kocası ile birlikte ikamet edeceği meskene gelmekten ve evliliğin tabii gereklerini yerine getirmekten imtina etmemelidir. Ancak haklı sebeplere dayanarak davete uymayan kadın için nafaka hakkı devam etmektedir. Haklı olarak görülen sebepler; peşin ödenmesi kararlaştırılan mehrin kendisine ödenmemesi, kendine layık bir meskenin hazırlanmış olmaması sebebi ile koca evine gitmemesi olarak belirtilmiştir.³⁴⁴
- Kadının çalışmasına koca izin vermişse, kadının nafaka hakkı düşmemekte; fakat kocası izin vermediği halde çalışan kadının nafaka hakkı düşmektedir.³⁴⁵ Bu durum Aile Hukuku Kararnamesi'nde şu şekilde belirtilmiştir; “Zevce bir sebep-i meşru olmaksızın zevcinin hanesini terk edüp gider veya hane kendisinin olup da başka bir haneye naklini talep etmezden mukaddem zevcini dühûlden men eylerse iş bu nüşuzun devamı müddetince nafaka sakıt olur.”³⁴⁶
- Kadın itaatsiz (nüşuz) ise nafaka hakkı düşmektedir.³⁴⁷

Evlilik nafakası, kadının geçimini sağlaması için temin edilmesi gereken her türlü ihtiyaçtır. Kadının nafakası nikâh akdi ile kocası tarafından üstlenilmekte ve evli bulunulan süreç içerisinde koca tarafından karşılanmaktadır. Nafaka, kadın açısından evlilik sürecinde geçim masrafinin karşılanması demek olduğu için kadın, nikâh akdi ile başlayan evliliği sürecinde geçimini nasıl sağlayacağı hususunda endişeye düşmemekte, temel ihtiyaçları açısından evliliğinde çaresiz bir duruma düşmekten korunmakta ve en asgari düzeyde temel ihtiyaçları karşılanmış olmaktadır.

Koca, nafaka yükümlülüğü ile karısının hem ev içerisinde hem de toplum içerisinde korunmasını sağlamaktadır. Kadın, çalışma hayatında olmayan biriye nafaka yükümlülüğünün kocasına ait olması, kadının baba evinden çıktıktan sonra yaşayacağı birçok zorluktan onu uzak tutar. Çünkü daha önce hiçbir şekilde

³⁴⁴ *Fetâvâyı Hindiyeye*, c. 3, s. 383.; *El-İhtiyar*, Metni el- muhtar li'l-Fetva Tercümesi, çev. Celal Yeniçeri, İstanbul, 1973, s. 244; Koçak, a.g.e., s. 218.

³⁴⁵ Koçak, a.g.e., s. 218.

³⁴⁶ A.H.K., mad. 101.

³⁴⁷ Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 288.

çalışmamış ya da maddi açıdan yeterli birikimi olmayan bir kadın evlilik ile birdenbire çalışma hayatına girdiğinde birçok problemle yüz yüze gelebilir ve böyle bir durumda çok çabuk yıpranır ve maddi ve manevi çok fazla zarar görebilir. Kadın zengin ya da çalışma hayatında aktif olan biriyse yine nafaka hakkının bulunması kadına ayrıca bir güven sağlarken, kendi kazancını da dilediği şekilde kullanabilme, işi için sermaye oluşturabilme ve ileriye dönük yatırım yapma fırsatına dönüştürebilmektedir. Her iki durumda da nafaka hakkı kadın için bir güvencedir.

Kadının nafaka hakkının bulunması evlilikte doğan çocukların eğitimleri açısından da önemlidir. Çünkü anne, geçim masraflarını karşılama amacı taşımadığı ve bu yükümlülük kocaya ait olmasından dolayı ev içerisinde çocuklarının eğitimleri, bakımları ve ahlaki gelişimleri ile birebir ilgilenmekte ve bu sayede toplum da sağlıklı bireyler kazanmış olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde evlilik nafakası sadece kadını korumaya yönelik bir tedbir değil aynı zamanda toplum için de önemli bir etkidir.

Kadının, nafakasını temin etmeyen kocası için mahkemeye başvurabilme hakkının da bulunması duyarsız ve sorumsuz bir şekilde davranarak eşinin, çocuklarının geçimlerini sağlamayan koca için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır ve koca malından zoraki bir şekilde mahkeme yoluyla eşine nafaka ödemek ve karısından boşanmak istemiyorsa eşinin nafakasını düzenli bir şekilde öder. Kadın da bu şekilde kocası tarafından evliliğinde perişan hale getirilmeden yaşamını idame ettirebilir.

2.3.3.3.Hizmetçi

Hizmetçi, nafakanın içerisinde bulunan, Müslüman kadınların sahip olduğu haklardan ve evlenerek yükümlülük altına girmiş bir kadını korumaya yönelik unsurlardan biri olarak İslâm hukukunda yer aldığı söylenebilir.

Fakihlerin belirtmiş oldukları görüşler incelediğinde kocanın, maddi durumuna, sosyal çevreye ve karısının durumuna göre hizmetçi tutması gerekebilir.³⁴⁸

Hanefilere göre evinin hizmetlerini adet edinmiş bir kadının kocasının ev hizmetlerini yerine getirmesi vacip görülmüştür. Emsali kadınlar, evlerinin işlerini yapıyorlarsa, şeref ve sosyal mevkie bakılmaksızın kendisinin de kocasının ev işlerini yapması kadına vacip olmaktadır.³⁴⁹ Kadının ev işlerini yapıp yapamayacağında örf hakem tutulmuş ve kadın ev işlerinde çalışmayan bir aileye mensupsa veya hasta ya da sakatlık durumu varsa kocasının bu durumda eve hazır yemek getirmesi gereklidir. Örf kadının bu tür hizmetleri yapacağı hususunda ise kadın ev hizmetlerini yapmakla yükümlü tutulmuştur.³⁵⁰

Şafî mezhebinde, koca yoksul da olsa karısına bir hizmetçi temin etmekle yükümlü tutulmuş; fakat kadının hür ve kendisi hizmet ettirmese bile emsali kadınlara hizmetçilerin hizmet etmekte olma şartı aranmıştır. Aksi takdirde koca yükümlü tutulmamıştır. Kadın hasta veya çok yaşlı olursa da kocanın hizmetçi tutması vacip olduğu belirtilmiştir. Hanbeli mezhebinde, kadının hür ve kendisine hizmet edilenlerden olması durumunda kocanın hizmetçi tayin etmesi gerekli görülmüştür. Mâlikîler ise, kadının varlıklı ve kendi hizmetini kendisi görmez veya kocası şeref ve mevki sahibi olduğu için karısının ev işi yapması uygun olmazsa, kocanın muktedir olması halinde karısına hizmetçi tutması gereklidir. Aksi takdirde kadın ev hizmetlerini yapmakla kocası da kendisine boş zamanlarda yardımcı olmakla yükümlü tutulmuştur.³⁵¹

İslâm, kadını her yönden koruduğu gibi evlilik sürecinde, ev işleri hususunda da korumaya yönelik tedbirler koymuştur. Evlendikten sonra kadının korunmasına yönelik bir tedbir de; kadına hizmet etmesi, yardımcı olması için birisinin tahsis edilmesidir. Özellikle bir kadının evlenmeden önce ev işlerini birileri yapıyorsa evlendikten sonra da sahip olduğu statüyü koruması açısından bir yardımcısının

³⁴⁸ Cın, a.g.e., s. 201.

³⁴⁹ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2784.

³⁵⁰ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2783.

³⁵¹ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2788-2793.

olması önemli görülmüştür. Yine ev işlerinde kadına yardımcı birisinin bulunması kadının hasta, yaşlı ya da benzeri olumsuz durumlarda onu korumaya yönelik bir tedbirdir. Buna rağmen, kadınların müstakil ev içerisindeki ve varsa avlusu içindeki kadınlara mahsus işlerin kadınlar tarafından yapılmasını örfen ve diyaneten bir görev telakki etmektedir.

Günümüz açısından bakılacak olursa çalışan kadınların da bu hakkın varlığı ile korunabileceğini söylemek mümkündür. Çünkü hem dışarıdaki işinde çalışıp hem de ev işlerini yapması kadın açısından çok zor ve yorucudur. Bu durumdaki kadınların kocalarından hizmetçi nafakasını temin etmeleri onların hayatlarında büyük bir kolaylık sağlar. Ancak günümüz teknolojinin gelişmesi ile ev işlerinde kadınların işlerini kolaylaştıracak birçok yeniliğin de mevcut olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle kadınların -eğer ki maddi açıdan zorlayacaksa ve kendileri de bu işlerde yatkınlık gösteriyorlarsa- hizmetçi nafakası için eşlerine baskı yapmaları çok da uygun değildir. Çünkü günlük hayatta bir çok ev işi, eskisi gibi aşırı güç sarf etmeye gerek kalmadan modern teknoloji sayesinde pratik bir şekilde çözümlenebilmektedir.

2.3.3.4. Mesken

Sahih evliliğin sonucu olan, kadının hakkı olarak görülen ve kadını korumaya yönelik unsurlardan biri de nafaka bağlamında bulunan kadının evlendikten sonra ömrünü geçireceği ve ikamet edeceği mesken hususudur.

Mesken; âdete göre kadına layık olan, onun maddi ve manevi yönlerden sükunetini ve rahatını sağlamaya elverişli imkanlara sahip bulunan ikametgâh anlamındadır.³⁵²

Meskenin, “*İmkan ve varlığınıza uygun olarak oturduğunuz yerde kadınları da oturtun*”³⁵³, “*...ve onlara örf ve adetin gerektirdiği şekilde davranın*”³⁵⁴ ayetlerinin

³⁵² Kâsânî, a.g.e., c. 4, s. 20-24; Özcan, a.g.e., s. 19-22.

³⁵³ Talak, 65/7.

gereği olarak koca tarafından kadına sosyal duruma uygun olarak sağlanması vaciptir.³⁵⁵ Meskenin, eşlerin malî ve sosyal durumlarına uygun bulunması ve bağımsız bir bölümden oluşması gerekir.³⁵⁶ Mesken sağlığa elverişli olmalı, meskun mahalde olmalı, iyi komşuların bulunduğu yerde olmalıdır.³⁵⁷ Kocanın birden fazla eşi varsa ve karısını geceleri yalnız bırakıp diğer eşlerine gidiyorsa ve kadının yanında çocuk veya hizmetçisi de yoksa ona bir arkadaş bulmak veya başka bir yerden mesken temin etmek zorundadır.³⁵⁸ Mesken, din ve dünya işlerini görmeye uygun, can ve mal güvenliğinin sağlandığı, mahremiyeti koruyan ve korkulmayan yer olmalıdır.³⁵⁹ Kadının rızası olmadıkça, kocanın aile fertleri zevcenin evinde bulunmadığı gibi kocanın rızası olmadığı sürece de karısının aile fertleri karısına ait meskende oturamaz. Erkeğin daha önceki eşinden sahip olduğu çocuğu varsa henüz ergenlik çağına ulaşmayan çocuklarının bundan müstesna³⁶⁰ bu çocuğu da yeni eşiyle barındırma hakkı bulunmamaktadır.³⁶¹ Mesken büyükse ve fazla odalar mevcut ise bunlardan birisi kadının kullanımına aitse, diğer odalarda da kocanın anne, baba veya kardeşi gibi yakınları oturuyorsa bu durumda kadın ayrı yerde mesken isteyemez.³⁶² Ancak, kadın bu kimselerden fiili ya da sözlü bir zarar ya da sıkıntı görüyorsa onların başka meskende yaşamlarını isteyebilir.³⁶³ Kadının kocasının akrabaları ile oturması ve onlara hizmette bulunması kadının ahlaki güzelliği olarak görülmüştür.³⁶⁴

Meskenin döşenmesi, örf ve adete, zamana göre değişiklik göstermekle beraber, Mâlikîler dışında fukahanın çoğunluğuna göre, meskende aile yaşantısını aksatmayacak şekilde eşyaların bulunması gerekir. Bunlar, yatak odasının, mutfakta gerekli alet ve malzemelerinin, genel temizlik ve çamaşır yıkamak için eşyaların, su, aydınlanma ve ısınma ihtiyaçlarının temini gibi şeylerdir. Mâlikîlere göre, evin döşenmesiyle erkek değil, kadın mükelleftir; kadın almış olduğu mehir kıymetince ve

³⁵⁴ Nisâ, 4/19.

³⁵⁵ *Fetâvâyı Hindiye*, c. 3, s. 403; Karaman, *İslâm Hukuku*, s. 285-286.

³⁵⁶ Döndüren, 'Mesken', *DİA*, c. 29, s. 351.

³⁵⁷ *Fetâvâyı Hindiye*, c. 3, s. 404.

³⁵⁸ Cin, a.g.e., s. 200.

³⁵⁹ Özcan, a.g.e., s. 19-22.

³⁶⁰ Döndüren, 'Mesken', c. 29, s. 317.

³⁶¹ Ceziri, a.g.e., s. 2785; Aydın, *İlmihal*, s. 365.

³⁶² *Fetâvâyı Hindiye*, c. 3, s. 404.

³⁶³ Acar, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Doktora Tezi, Erzurum, 1994, s. 98.

³⁶⁴ Döndüren, a.g.e., s. 251.

kocasının sosyal seviyesine uygun çeyizle getirerek evi döşer.³⁶⁵ Mesken kira olursa; kiralanan meskenin kira bedeli kocası da orada kendisiyle beraber ikamet etse bile, kendisinden istenir. Çünkü hukuki olarak yapılan bir anlaşmanın gereğini yapmak, âkide aiddir.³⁶⁶ Akdi yapan da mesul olan kocadır. Ayrıca kadın, kendine ait meskenini, kendisinin ikametine tahsis edilmek üzere kocasına kiraya verebilir.³⁶⁷ Eğer koca karısının evinde oturuyorsa; karısının ailesini ve başka kocadan doğmuş küçük çocuklarını kendisi ile birlikte oturmasını engelleyemez.³⁶⁸

Kadın eğer kocası tarafından kendisine uygun bir mesken hazırlanmamışsa koca evine gitmeyebilir ve bu durumda nafaka başlığında belirtildiği üzere nafaka hakkının devam etmesini engellemez.³⁶⁹

İslâm'da, kadının yaşam hakkı ve haysiyetinin korunmasına yönelik bir tedbir olan mesken, kadına İslâm tarafından verilen bir haktır. Kadının kendine ait bir meskene sahip olması evliliğinin daha huzurlu olmasını, eşi ve çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurarak hayatını sürdürmesini sağlayabilir. Kadının kendine ait olmayan bir meskende yaşaması kadın için bir çok zorluğa neden olabilmektedir. Toplumda bunun örnekleri fazlaca karşımıza çıkmaktadır ki özellikle kocasının anne ve babası ile yaşayan kadınlar hem kocasının anne ve babası ile hem de eşi ile daha fazla sorun yaşayabilmektedirler. Bu da aynı evde yaşayan karı, koca, aile büyükleri ve çocuklar açısından evin sürekli huzursuz bir ortam olmasına sebep olmakta ve buna bağlı olarak da evde yaşayan herkese, başta çocuklar olmak üzere psikolojik olarak zarar vermektedir. Bu sebepten dolayı boşanmalar gerçekleşmekte ve aileler dağılmaktadır. Dolayısıyla, maddi imkan dahilinde mesken hakkı, kadının korunmasına yönelik bir tedbir olduğu gibi aynı zamanda ailenin ve yetişen yeni nesillerin korunmasına yönelik bir tedbirdir. Ayrıca kadının kendisine ait meskende oturması kadının kendisine ait bir hayat oluşturmasını bakımından da önem arz etmektedir. Fakat bu mesken hakkının kötüye kullanılması, bağımsız bir

³⁶⁵ Zuhayli, a.g.e., c. 7, s. 805

³⁶⁶ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 450.

³⁶⁷ Döndüren, a.g.e., s. 351.

³⁶⁸ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2785.

³⁶⁹ Koçak, a.g.e., s. 218.

meskende oturmak için kadının huysuzluk yapmasına da bir bahane teşkil etmemelidir.

2.3.3.5.Aile ziyareti ve Kadının Evden Çıkması

İslâm hukukunda koca karısının evden dışarı çıkışını koordine etme hakkına “sahiptir. Kadın kocasından habersiz olarak evden ayrılamaz. Ancak kadının bazı ziyaretler için kocasından habersiz dışarı çıkabileceği durumlar mevcuttur. Bu durumlar;

- Kadın, kocası izin vermese dahi yanında mahrem bir yakını ile hacc ibadetini gerçekleştirmek için hacca gidebilir. Çünkü kocanın hakkı aynî farzın önüne geçemez denilmiştir.
- Kadın, dini meseleleri öğrenmek için – eğer kocası yardımcı olmuyorsa- ara sıra ilim meclislerine katılabilir.³⁷⁰
- Kadın, hak ve alacaklarını tahsil için evinden çıkabilir.³⁷¹
- Bunun yanı sıra anne ve babasını ziyaret etmek için haftada bir kere, kardeş, hala, teyze, amca ve dayı gibi yakın akrabalarını ise yılda bir kere ziyaret etmek için evinden çıkabilir.³⁷²

Öte yandan, Kadının anne veya babası ağır hasta ise ve bakacak kimseleri yoksa kadın kocası izin vermese bile babasının evinde kalıp onlara hizmet etme hakkına sahiptir; fakat bu durumda kadının nafaka hakkı düşmektedir.³⁷³ Hanbeli ve Mâlikîler; koca ihtiyaç halinde bile olsa kadını dışarıda bir iş yapmaya zorlayamaz fikrini savunmaktadırlar. Bazı Hanbeli ve Şafiler ise kadının dışarıda çalışmak şöyle dursun, kadının kocasına hizmet etmek, onun yemeğini yapmak, çamaşırlarını yıkamak mecburiyetinde olmadığı görüşündedirler.³⁷⁴

³⁷⁰ Döndüren, a.g.e., s. 252.

³⁷¹ *Fetâvâyı Hindiye*, c. 2, s. 404.

³⁷² *Fetâvâyı Hindiye*, c. 2 ,s. 404- 405; Cin, a.g.e., s. 184; Döndüren, a.g.e., s. 253.

³⁷³ Cin, a.g.e., s. 184; Döndüren, a.g.e., s. 253

³⁷⁴ Cin, a.g.e., s. 185.

Kadının cihad yani vatan savunması için dışarı çıkması kocasının iznine bağlanmış; kocası izin veren ve evli olmayan kadınlara ise cihad farzdır denilmiştir.³⁷⁵

Kadını koruyucu tedbirlerden birisi de kadının eşinden habersiz dışarı çıkmamasıdır ki bu kadınlar için dikkatli ele alınması gereken bir durumdur. İlk bakışta kadının eşinden habersiz dışarı çıkması onun *özgürlüğünü kısıtlayıcı ve kadını eve hapseden bir görüş* gibi algılansa da aslında kadının korunmasına yönelik bir tedbirdir. Öncelikle bir kadın için evinden ayrılması gereken durumların başında anne ve babası gelmektedir. Kadın, anne ve babasını ziyaret için haftada bir kere zaten eşinden habersiz evinden çıkabilmektedir. Hatta eşi izin vermese de eğer anne ve babası hasta ve bakıma muhtaçsa onlara bakabilmektedir. Ayrıca nikâh düşmeyen yakın akrabaları ziyaret için de izin almasına gerek yoktur. Bunların dışında kadının dışarı çıkmasını gerektirecek başka hususlar için kadın eşi ile birlikte ya da nikâh düşmeyen kişiler ile beraber çıkabilir.

Günümüz açısından konu ele alındığında kadının sosyal hayattaki konumu önemlidir. Kadın dışarıda çalışan veya bazı sebeplere bağlı olarak dışarıya çıkması gerekli bir kadın ise kocası bu durumundan zaten haberdar olduğu ve eşinin bu şekilde çalışmasına rıza gösterdiğinden dolayı kadının, çalışmak için dışarı çıkmasında her gün eşinden izin alması gerekli değildir. Fakat kadının her gün dışarı çıkmasını gerektirecek düzenli bir işi yoksa sadece dışarıda vakit geçirme amacına yönelik dışarı çıkma durumu mevcutsa bu kadın açısından bir süre sonra tehlikeli durumlar oluşturabilir. Aynı zamanda kadının kocası ile arasındaki evlilik bağının zedelenmesine de yol açar. Çünkü bir kadın kocasının kendisinden habersiz, işi dışında dışarıda geçirdiği zamanları bilmek ister ve kocası kendisine tatmin edici cevaplar vermiyorsa kadın, bu durumda kocasından kuşkulandır ve kıskançlık ortaya çıkar. Bu durum ise evlilikte gereksiz şüpheler ortaya çıkarır ve evlilik bu nedenle zarar görebilir. Kadının kocasından habersiz dışarı çıkmaması kadının hapsedilmesi değil aksine onun mutlu ve huzurlu bir şekilde evliliğini gerçekleştirmesi ve

³⁷⁵ İbn Abidin, a.g.e., c. 8, s. 375.

dışarıdaki fitne ve fesat ortamlarında zarar görmemesi için kadını koruyucu bir tedbir olarak değerlendirilmelidir.

2.3.3.6. Adaleti İsteme

İslâm insanın yaratılışına en uygun dindir ve bu sebeple toplumsal ve bireysel bazı gerekliliklerin oluşması neticesinde erkeklere birden fazla evliliğe izin vermektedir.

İslam'dan önceki dinlerde ve milletlerde herhangi bir şarta bağlanmadan birçok kadınla evlenilebilmekteydi. İslâm ise bu sayıya sınır getirmiş ve bazı şartlar getirmiştir. Cahiliye devrinde yeni Müslüman olan bazı erkeklerden çok sayıda hanımı bulunanlara, Peygamber Efendimiz (s) bunların dört tanesi kalması şartıyla diğerlerini boşamalarını emretmiştir.³⁷⁶

Kuran-ı Kerim'de çok eşlilik ile ilgili olarak; *“Eğer yetim kızların haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız; size helal olan diğer kadınlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere nikâhlayın. Şayet aralarında adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz, o zaman bir tane almalısınız. Veya sahip olduğunuz câriye ile yetinmelisiniz. Bu, adaletten sapmamanıza daha uygundur.”*³⁷⁷ ayeti mevcuttur. İbn Kesir, bu konuda Hz. Aişe'nin görüşüne uygun olarak “ Sizden biriniz himayesinde yetim bir kız bulunur ve o kızla evlenmek isteyip de mehri mislini verememekten korkarsa evlenmek için başka kadınları düşünsün. Başka kadınlardan dilediği kadar iki, üç, veya dört kadınla evlenebilir. Zira onlar çoktur. Bu konuda Allah darlık vermemiştir”³⁷⁸ diye açıklamıştır. Ayetin amacının evlenilecek kadınların sayısının olmadığı, yetimlere zulmü önlemenin esas alındığı ve buradaki evleniniz kelimesinin vücut değil ibaha olduğu ve zaruret halinde müsaade edildiği belirtilmiştir.³⁷⁹ Ayrıca

³⁷⁶ Kardavi, a.g.e., s. 194-195.

³⁷⁷ Nisâ, 4/3.

³⁷⁸ İbn Kesir, İmâdü'd- Din Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l Azim*, İstanbul, 1990, c. 1, s. 449.

³⁷⁹ Ateş, Süleyman, 'Kur'an'da Evlenme Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri', *AÜİFD*, Ankara, 1978, c. 23, s. 228.

Kur'an çok eşliliği sınırlarken tek kadınla evliliğin daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.³⁸⁰ İslâm'ın çok eşlilikte koyduğu şart; yiyecekte, içecekte, mesken ve nafakada Müslüman erkeğin hanımları arasında adaletli davranacağı hususunda kendine güvenmesidir. Bu hakları eşitlikle ve adaletle dağıtmaya muktedir olmayan veya bu hususta kendine güvenmeyen erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine ruhsat verilmeyerek,³⁸¹ evlenmesi haram görülmüştür çünkü nikâhın amacının nefsi korumak ve sevap kazanmak olduğu belirtilmiştir. Adaletsizlik ve haddi aşmanın insanı günahkar yapacağı açıklanmıştır.³⁸² “*Şayet aralarında adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz, o zaman bir tane almalısınız*”³⁸³ ayetindeki adaletin bütün manaları kapsadığı; mesela nafakaları temin etme, her yönden eşit tutma gibi anlamlarda olduğu belirtilmektedir.³⁸⁴

Peygamber Efendimiz (s) bu konuda “ İki hanımı olup ta birini diğerine tercih eden, kıyamet gününde bir tarafı düşmüş veya eğilmiş olarak ve onu eliyle sürüyerek huzura gelecektir”³⁸⁵ buyurmuştur. Bu hadisteki birini diğerine tercih etmenin, onun haklarını gasp etmek anlamında olduğu belirtilmiştir.³⁸⁶ Erkeğin birine meyli ikincisini ilgisiz bırakmasını Kur'an zulüm olarak kabul etmektedir.³⁸⁷ “*Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız da kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız. Bari bir tarafa tamamen meyletmeyin.*”³⁸⁸

İslâm'da birden fazla kadınla evli olan erkeğin gücü yettiği hususlarda sohbet ve yoldaşlık etmek için hanımlarının yanlarında geceleme konusunda hanımları arasında eşitliği ve adaleti gözetmesine ‘kasm’ denilmiştir.³⁸⁹ Yukarıda yapılan açıklamalara göre erkeğin hanımlarına karşı adaletli olması gerekmektedir. Evli olduğu hanımlar ister kız, ister dul olsun aralarında adaletli olması gerekli

³⁸⁰ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 2005, c. 5, s. 133.

³⁸¹ *Fetâvâyı Hindiyeye*, c. 2, s. 471; Mevdudi, a.g.e., s. 41.

³⁸² Kardavi, a.g.e., s. 205.

³⁸³ Nisâ, 4/3.

³⁸⁴ Carullah, a.g.e., s. 85.

³⁸⁵ Tirmizi, Nikâh, 42.

³⁸⁶ Kardavi, a.g.e., s. 205.

³⁸⁷ Mevdudi, a.g.e., s. 41.

³⁸⁸ Nisâ, 4/129.

³⁸⁹ *Fetâvâyı Hindiyeye*, c. 2, s. 474.

görülmüştür.³⁹⁰ Yani kadının sahip olduğu nitelikler kocanın adaleti uygulamasına engel olmamalıdır. Peygamberimiz (s), hakları hanımları arasında eşit paylaşarak ve şöyle dua etmektedir; “Allah’ım bu, gücüm nispetindeki paylaşımamdır. Benim elimde bulunmayan ve fakat yalnız senin iktidarında olan şeyler hakkında beni mes’ul tutma.” Burada elinde bulunmayan maksadın; kalbin ve hissin bir tarafa meylederek hanımlarından birisini sadece hissi yönden diğerlerine tercih etmek olduğu belirtilmiştir.³⁹¹

Erkeğin birden fazla eşe sahip olduğu durumlarda kadının sahip olduğu ve korunması gereken haklarından bir de adaletin sağlanmasıdır. Bir koca çok eşli olma hakkını kadını zora sokacak, onu rahatsız edecek, sıkıntıya düşürecek, geçimini engelleyecek ve maddi ve manevi vazifelerini yerine getirmesine mani olacak şekilde kullanamaz. Böyle bir durum diğer kadını üzer ve bu Allah’ın “adaleti sağlama” emrine karşı gelmeye sebep olur. Bu nedenle evlilik müessesesinde kadının korunması gereken en önemli haklarından bir tanesi de eşin adalet hükmünü uygulamasıdır. Öte yandan, yetimlerle birden fazla evlenme ruhsatının, bir fırsata dönüştürülmemesi, savaş, deprem, zorunlu göç vb sebeplerle zorda kalmış kadınları çok az mehir vermek suretiyle bu zorda kalışlarını bir fırsata çevirmenin de manevi mesuliyet olduğu unutulmamalıdır. Yani, normal zamanlarda kadınların haklarını nasıl koruyorsanız, zorda kalmış/elinize düşmüş yetimlerle de evlenirken onların haklarını koruyarak evlenin, şeklinde anlaşılmalıdır.

2.3.3.7. Hala-Teyze-Kızkardeş Gibi Yakınlarla Aynı Nikâh Altında Bulundurulmaması

Kur’an-ı Kerim’de; “*İki kız kardeşi, birlikte almanız size haram kılındı; ancak cahiliye devrinde geçen geçmiştir.*”³⁹² ayeti gereğince ve Hz. Peygamber’in (s); “

³⁹⁰ Kuduri, a.g.e., s. 259; Merğînâni, Şeyhü’l-İslâm Bürhaneddin Ebü’l-Hasan, *Hidaye*, çev. Hasan Ege, İstanbul, 1982, s. 375.

³⁹¹ Kardavi, a.g.e., s. 206.

³⁹² Nisâ, 4/23.

Karı ile hala ve teyzesi bir nikâh altında toplanamaz.”³⁹³ hadisi üzerine kadının sahip olduğu haklardan biri de kendi yakın akrabaları ile aynı kişinin nikâhı altında bulunmamaktır.

Nisa Suresi’ndeki ayetten anlaşıldığı üzere bu durum cahiliye devrinde mevcudiyet göstermektedir. Yine Yahudilikte bu yasağ önceleri mevcut iken daha sonra kaldırılmıştır.³⁹⁴

Bir kimse; iki kız kardeşi, bir kadınla hala ve teyzesini veya o kadının kız ve erkek kardeşinin kızlarını aynı nikâh altında toplayamamaktadır.³⁹⁵ Alimler bu konuda ittifak etmişlerdir. Ayrıca bir gruba göre de aralarında yakın akrabalık bulunan kimselerinde yani iki amca kızı, iki hala kızı veya iki dayı kızı gibi akrabalar dahi bir nikâh altında tutulamaz.³⁹⁶

Kadınların ikinci ve üçüncü dereceden yakın akrabaları ile aynı nikâh altında bulunmamaları kadınların korunmasına yönelik bir tedbirdir. Bir erkeğin evli bulunduğu kadının en yakınları ile evlenememesi, kadının yakın akrabalarına olan sevgi ve saygısını koruması hususunda, sosyal bakımdan akrabalık bağlarının bozulmaması ve kadının ruhsal açıdan kendini kötü hissetmemesi bakımından önem taşır. Bir kadın bu derecedeki yakın akrabaları ile aynı nikâh altında bulursa bu her iki kadın açısından da aralarındaki akrabalığı kaldırır ve aynı adamın eşi olmalarından dolayı aralarında kıskançlık, nefret ve düşmanlık duygularını ortaya çıkarır ki bu durum İslâm’da bulunan akrabaya gösterilmesi gereken saygı ve sevgi anlayışına ters düşer.

³⁹³ Buhari, Nikâh, 27.

³⁹⁴ Döndüren, a.g.e., s. 78.

³⁹⁵ Kuduri, a.g.e., s. 247.

³⁹⁶ İbn-i Rüşd, Kadı Hafidû Ebu Velid Muhammed b. Ahmed Muhammed Rüşd el-Hafid, *Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid*, çev. Ahmed Meylani, İstanbul, 1976, c. 2, s. 56.

2.3.4. Boşanmada Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.4.1. Tefviz-i talak

Tefviz kelimesinin sözlük anlamı, “bir işin tasarruf ve idaresini başkasına havale etme”³⁹⁷; hukuki anlamı ise, “erkeğin sahip olduğu tek taraflı irade beyanı ile evliliği sona erdirme hakkı olan boşama yetkisini, hanımına veya bir başkasına temlik ederek, boşanmayı onların irade ve isteğine bırakması” demektir.³⁹⁸

Tefviz-i talak, kocanın boşama yetkisini, eşine vermesidir ve koca bu yetkiyi eşinden geri alamamaktadır.³⁹⁹

Kuran-ı Kerim’de; *“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki; Eğer siz dünya hayatını ve ziynetini istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi (müt’alarınızı) vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim. (Yok) eğer siz Allah’ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, muhakkak ki Allah, içinizden güzel hareket edenler için büyük bir mükafat hazırlamıştır”*⁴⁰⁰ ayeti İslâm’da, boşama yetkisinin kadına verilebileceğinin göstergesidir.

Peygamberimizin (s), Ahzab Suresi’nin 28 ve 29. ayetinin gelmesiyle göstermiş olduğu tutum ise tefviz-i talakın sünnetteki varlığına işaret etmektedir. Ayet nazil olunca Peygamberimiz (s); Hz. Aişe’ye ve diğer hanımlarına giderek ayeti okumuştur. Bu konuda Hz. Ayşe’den gelen rivayet; “Rasûlullah (s) kendisiyle birlikte kalma ve boşanmayı tercih etme arasında biz hanımlarını serbest bıraktı. Biz Allah ve Rasûlünü tercih ettik. Bu muhayyerlik bizim aleyhimize bir hüküm (boşanma) meydana getirmedi”⁴⁰¹ şeklinde olmuştur. Başka bir rivayette ise; “Bir gün bir adam Abdullah b. Ömer’e (r.a) gelerek şöyle dedi: “Ya Ebâ Abdirrahman! Hanımımın boşanma işini kendisine bırakmıştım. O da kendisini boşadı. Bu konudaki görüşün nedir?” Abdullah b. Ömer adama şöyle cevap verir: “Bu konudaki görüşüm senin hanımının yaptığı gibidir.” Bunun üzerine adam, “yapma ya Ebâ

³⁹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. 7, s. 210.

³⁹⁸ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 177.

³⁹⁹ Döndüren, a.g.e., s. 418.

⁴⁰⁰ Ahzab, 33/28-29.

⁴⁰¹ Buhari, Talak, 5.

Abdirrahman” deyince, Abdullah b. Ömer (r.a) ona, “ben değil, sen yaptın” cevabını verir.”⁴⁰² Bu rivayetler, boşama işini erkeğin hanımına verebileceğine delil olarak görülmüştür.⁴⁰³

Boşama yetkisini erkek, hanımına nikâh akdi esnasında verebilir. Kadın, erkeğe; “Bir boşama hakkı elimde olmak üzere seninle evlendim” derse ve erkek de “o şekilde seni karılığa kabul ettim” derse; tefviz yetkisinin kadına geçmiş olduğu kabul edilmiştir. Nikâhtan sonrasında da boşama yetkisi verilebilir⁴⁰⁴ çünkü Hz. Peygamber (s)’in eşlerine muhayyerlik tanınması durumun delili olarak gösterilmektedir.⁴⁰⁵

Tefviz-i talakta kocanın; boşama hakkına sahip, akıllı, bulüğe ermiş ve kullandığı lafızlarla boşama yetkisini vermeyi kasıt etmesi gibi özellikleri taşıması gerekli görülürken; kadının da boşanmaya mahal, akıllı⁴⁰⁶ ve yetkinin kendisine verildiğini biliyor olması⁴⁰⁷ gereklidir.

Tefviz-i talak zaman açısından üçe ayrılmıştır. Birincisi; mutlak tefviz’dir. Boşama yetkisinin, herhangi bir zamanla sınırlandırılmaksızın ve süreklilik ifade etmeksizin, mutlaklık ifade eden bir sözle kadına verilmesidir. Mesela, erkeğin hanımına, “dilersen kendini boşayabilirsin” veya “boşanma işin elindedir” demesi gibi. İkincisi; boşama yetkisinin belirli bir zamanla sınırlı olmak şartıyla kadına devredilmesidir. Buna, mukayyed tefvîz denir. Mesela, erkeğin kadına, “bir ay süreyle kendini boşayabilirsin” şeklinde bir yetki vermesidir. Üçüncüsü ise; boşama yetkisinin, herhangi bir zamanla sınırlı olmaksızın, bütün zamanları içine alacak bir kip/sîga ile süresiz olarak kadına devredilmesine ise “süresiz tefvîz” denir. Mesela, erkeğin kadına “ne zaman istersen kendini boşayabilirsin” veya “boşama yetkin her

⁴⁰² İmam Malik, Ebu Abdillâh Mâlik b. Enes, Şerh, İmam Bacî, *Muvatta*, Beyrut, 1983, Talak, 3.

⁴⁰³ Dalgın, a.g.e., s. 288.

⁴⁰⁴ Döndüren, a.g.e., s. 419.

⁴⁰⁵ Gürkan, Menderes, ‘İslam Aile Hukukunda Karıya Tanınan Boşama Yetkisi: Tefvizu’t- Talak’, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 18, 2011, s. 298.

⁴⁰⁶ Dalgın, a.g.e., s. 289-290.

⁴⁰⁷ Gürkan, a.g.m., s. 296.

zaman elindedir” ya da “ ne zaman istersen boşanmayı tercih edebilirsin” demesi gibi.⁴⁰⁸

Boşanma İslâm’dan önce cahiliye devrinde erkeğin elinde bulunan ve kimi zaman kadına eziyet etmek için kullanılan bir uygulama olarak varlık göstermişken; Yahudilikte koca karısını istediği zaman boşama hakkına sahipken kadına boşama hakkı verilmemiş⁴⁰⁹; Hristiyanlıkta ise boşanma, çok katı kurallara bağlanarak engellenmeye çalışılmıştır.⁴¹⁰

İslâm’ın kadına vermiş olduğu haklardan birisi ise boşanmadır. Özellikle tefviz-i talak yetkisinin kadına verilmesi kadının hakkını korumasına ve gerçekleştirebilmesine yönelik bir tedbirdir. Kendisine verilen bu yetki sayesinde kadın, evliliğinde istenmeyen ve olumsuz davranışlarla karşılaşarsa veya evliliği eziyet haline dönüşürse, kocasının boşamasını beklemeyerek kendisi boşama yetkisini kullanabilecektir. Bu sayede kadın kötü bir evlilik içerisinde ise kendisine verilen bu yetki ile kendini evlilikten kurtarmış olacaktır.

2.3.4.2.Muhalea

Kelime olarak hul’，“çıkarmak, giydirmek, evlilik bağına son vermek” anlamlarına gelmektedir.⁴¹¹ Fıkıh terimi olarak da “kadının vermeyi kabul ettiği bir bedel karşılığında evliliğe son vermesine” muhâlea adı verilmektedir.⁴¹²

İslâm’da talak yetkisi erkeğe verilirken tabii olarak kadının da bu yetkiye karşılık kullanabileceği muhâlea yetkisi bulunmaktadır.⁴¹³ Karı koca arasında

⁴⁰⁸ Yılmaz, İbrahim, *Yetki ve Sistem Açısından Boşanma*, Doktora Tezi, Konya, 2006, s. 117-118.

⁴⁰⁹ Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1989, s. 41.

⁴¹⁰ Acar, H. İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum, 2000, s. 8.

⁴¹¹ İbn Manzûr, a.g.e., c. 8, s. 76; Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 268.

⁴¹² Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 268; Döndüren, a.g.e., s. 438.

⁴¹³ Dalgın, a.g.e., s. 291.

anlaşmazlık girerse ve Allah'ın emirlerini yerine getirememekten korkarlarsa, kadının mal mukabilinde kendini kocasından hul' edebileceği belirtilmiştir.⁴¹⁴

Kur'an'ı Kerim'de; “... Şayet erkek ve kadının, Allah'ın koymuş olduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının boşanmak için kocasına verdiği fidyeden (mehir hakkından vazgeçmesinden) dolayı her ikisi için de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın sınırlarını aşarsa iste onlar zalimlerdir”⁴¹⁵ ayeti muhalea'ya delil olarak gösterilmektedir. Sünnette ise delili; Sabit b. Kays'ın karısının Petgamberimiz' e (s) gelerek; “ Ey Allah'ın Resulu! Sabit b. Kays'ı ahlak ve din hususunda ayıplamıyorum, fakat müslümanlıkta küfür derecesinde bir hata işlemekten korkuyorum” dedi. Hz. Peygamber (s) ona sordu; “Bahçeyi ona geri verecek misin?”, “Evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s), Sabit'e; “Bahçeyi kabul et ve onu bir defada boşa”⁴¹⁶ buyurmasıdır. Yine Hz. Ömer kendisine gelen bir kadına, kocasından ayrılmamasını öğütlemiş; fakat kadın bu öğüdü dinlemeyerek boşanma talebinde ısrar edince Hz. Ömer, kadını hapsedmiştir. Kadının hapsedildiği yer, kalmaya uygun olmamasına rağmen Hz. Ömer kadına nasıl olduğunu sordu, kadın; “Vallahi burada kalmak benim için rahatlıktı” şeklinde cevap verince Hz. Ömer kadının kocasına; “Onu mutlaka boşa, karşılığında saç bağını alarak boşasan bile” diye emretmiştir.⁴¹⁷

Muhalea'da kadının vereceği bedel, evlilikte mehir sayılan şeyler olarak belirlenirken⁴¹⁸ muhâlea bedelinin kadına verilen mehre denk olabileceği gibi fazla da olabileceği açıklanmıştır.⁴¹⁹

Evlilikteki huzursuzluk ve geçimsizlik, erkekten kaynaklanıyorsa kocanın hanımını hul' yapmaya zorlaması uygun görülmezken bu şekilde davranan kocanın aldığı bedel de helal sayılmamaktadır. Karı koca her ikisi de birbirinden hoşlanamamışlar ve birbirlerinin haklarını yerine getiremeyeceklerinden

⁴¹⁴ Kuduri, a.g.e., s. 281.

⁴¹⁵ Bakara, 2/229.

⁴¹⁶ Buhari, Talak, 12; Nesâî, Talak, 34; Ebu Davud, Talak, 17-18.

⁴¹⁷ Beyhaki, a.g.e., c. 7, s. 315.

⁴¹⁸ Kuduri, a.g.e., s.281; Halebi, a.g.e., c. 2, s. 110.

⁴¹⁹ Cevziyye, a.g.e., c. 5, s. 295; Döndüren, a.g.e., s. 440

korkuyorlarsa ya da kadın çirkinliği ve kötü davranışları yüzünden kocasından nefret eder ve onun hakkını yerine getiremeyeceğinden korkarsa hul' yapmaları ve kocanın hul' bedeli alması caiz görülmüştür.⁴²⁰

Muhalea yolu ile boşanma kadının gerçekleştirdiği evlilikte kocasının hakkını çiğnemekten korkması, kocasına sevgi gösteremeyip ondan hoşlanmaması gibi sebeplerle kocasından boşanabilmesi için İslâm'ın kadına vermiş olduğu bir haktır. Kadın, muhalea hakkını kullanarak hoşnut olmadığı evlilikten kendisini kurtarabilecektir. Böylece kadın ömür boyunca istemediği bir kişi ile ya da huzursuz geçireceği bir evlilikten kendini uzaklaştırabilecektir. Bu açıdan muhalea kadının huzurlu, mutlu sevebileceği kişi ile yaşama hakkını korumaya yönelik bir tedbirdir. Muhalea, özellikle İslâm önermemesine rağmen; ailelerin zorla ya da kızlarının rızalarını almadan kızın istemediği bir kişi ile evlendirilmesinde evlilik kadın için kötü sonuçlar doğuruyorsa yardımcı olabilir. Kadın nikahtan sonra geçen süreçte kocasına ısınmazsa muhalea yöntemi ile ömür boyu mutsuz olmaktan korunabilir. Ancak kadınlar; eşlerinde bir sebep bulunmadan boşanma işlemine girişmemeleri hususunda; "Önemli bir neden olmaksızın kocasından ayrılmak isteyen bir kadına cennet kokusu haram olur"⁴²¹ rivayeti ile uyarılmışlardır.

2.3.4.3. Mahkeme Kararı İle Boşanma

İslâm hukukunda mahkemenin eşleri, boşama yetkisine tefrik adı verilmektedir. Mahkeme kararı ile boşanma bazı durumlarda (hastalık ve kusur, nafakayı temin edememe, kayıplık, şiddetli geçimsizlik ve hapis) gibi nedenlerle talak sayılır ve mahkeme kararı ile üç boşanma kararından birisi eksilir. Bazı durumlarda ise (eşlerden birinin dinden çıkması, sadece kadının İslâm'a girmesi, kocanın eski dininde kalması gibi) fesih sayılmaktadır.⁴²²

⁴²⁰ Dalgın, a.g.e., s. 298.

⁴²¹ Ebu Davud, Talak, 17.

⁴²² Döndüren, a.g.e., s. 423.

Kadın bazı durumlarda mahkemeye başvurarak boşanmayı isteyebilmektedir. Bu durumlar özel ve genel sebepler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Özel sebepler:

Kocanın Kusurlu veya Hastalıklı Olması: Kocanın zevci ile ilişkiye engel olan kusurlarının olması ya da eşler arasında birlikte yaşamayı zorlaştıran bir hastalığın var olmasıdır.⁴²³ Bu konuda tefrik hakkına sahip olmak için bazı şartlar mevcuttur. Bunlar; eşin nikâhtan önce bu kusuru ya da hastalığı bilmemesi, nikâhdan sonra öğrendiğinde buna rıza göstermemiş olması ve bu kusur ya da hastalığın birlikte yaşamaya engel olması ve geçici olmamasıdır.⁴²⁴ Hanefilere göre özür sebebi ile sadece kadın tefrik hakkına sahip görülürken,⁴²⁵ Cumhur bu hakkı her iki eşe de tanımıştır.⁴²⁶ Hanefilere göre koca evlilik sonrası cinnet geçirir veya zevci ilişki gücünü kaybederse, bu durumun öncesinde ise bir kere bile eşiyile zevci ilişkide bulunmuşsa kadın tefrik hakkını kaybetmektedir.⁴²⁷ Şafîî ve Hanbelîlere göre evlendikten sonra meydana gelen bedensel kusur ve hastalıklar, evlenmeden önceki gibi görülmüştür. Bu sebeple eşlere tefrik hakkı verilmiştir.⁴²⁸ Mâlikîler'e göre ise, nikâh akdinden sonra meydana gelen hiç bir hastalık veya fizyolojik kusurdan dolayı erkeğe tefrik hakkı tanınmamışken kadına ise sadece cüzzam, cünûn ve baras gibi hastalıklardan dolayı tefrik hakkı verilmiştir.⁴²⁹

1917 Tarihli Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi, hastalık veya fizyolojik kusur sebebiyle tefrik hakkını sadece kadına vermiştir.⁴³⁰

Kocanın Nafakayı Temin Etmemesi; Kocanın malı var olduğu halde nafakayı temin etmekten kaçınıyorsa İslâm hukukçularına göre; kadının tefrik hakkı bulunmamaktadır. Kocasını nafakasını temin etmekten kaçınan kadın, mahkemeye başvurarak mahkeme tarafından kocasını nafaka ödemeye mecbur bırakılabilir.⁴³¹ Kocanın maddi gücü elvermediği için nafakayı karşılayamamasında ise kadının tefrik

⁴²³ Dalgın, a.g.e., s. 331.

⁴²⁴ Şaban, Zekiyüddin, *el-Ahkâmü's-şer'iyye li'l-ahvâli's-şahsiyye*, Bingazi, 1993, s. 486.

⁴²⁵ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 405.

⁴²⁶ İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 36.

⁴²⁷ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 410.

⁴²⁸ Şaban, a.g.e., s. 486-487.

⁴²⁹ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 410; Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 357.

⁴³⁰ A.H.K., mad. 122.

⁴³¹ Şaban, a.g.e., s. 473.

hakkında ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre bu durumda kadının tefrik hakkı bulunmamaktadır.⁴³² Kadın, maddi durumu nafakaya yetmeyen kocayı mahkemeye bildirir; hakim, eğer kocanın fakirlikten nafakayı temin etmediğini belirlerse kadının kocası adına borçlanabileceğine hükmeder; fakat koca gücü yettiği halde nafaka ödemiyorsa hakim, hapis veya ta'zir cezasına çarptırarak kocayı nafakayı ödemeye zorlar.⁴³³ Malikî, Şafî ve Hanbeli mezhebine göre ise kadın mahkeme yolu ile boşanma hakkına sahiptir. Hakim gereken araştırmaları yaparak boşanmaya hükmedebilir.⁴³⁴ İmam Malik, Şafî, ve Ahmed b. Hanbel'e; kadının isteğiyle, kocanın açık malı bulunmaması halinde hakim kararı ile ayrılmayı caiz görmüşlerdir.⁴³⁵ Hanefiler ise nafakayı temin etmeme sebebi ne olursa olsun ayrılma nedeni olarak görmemişlerdir.⁴³⁶

1917 Tarihli Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde, erkeğin nafakayı temin edememesi halini Hanefi mezhebine göre tanzim edilmiştir.⁴³⁷

Kayıplık ve Evi Terk Halinde; “yok edilmiş, kaybedilmiş” anlamlarına gelen mefkud, “yeri ve yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimseye” denir. Gaib ise; “yaşadığı bilinen fakat ikamet ettiği yer bilinmeyen kimse” için kullanılmaktadır.⁴³⁸ Hanefi ve Şafî mezhebinde mefkud kişinin yaşayıp yaşamadığına hükmetmek için y a ş ı t l a r ının hayatı kadar süre tanınır ve bu sürede sağ kabul edilirken; Hanbelilere göre ölme ihtimali yüksekse d ö r t y ıl değilse emsalleri kadar beklenmektedir. Mâlîkiler ise kadının mefkud kocası için mahkemeye başvurusundan itibaren dört yıl beklenir ve koca bu sürede dönmezse ölü kabul edilerek kadın vefat iddeti bekler ve sonrasında başka biri ile evlenebilir.⁴³⁹

Kocanın evi terk etmesi durumunda ise kadının tefrik hakkı Hanefi ve Şafilere göre bulunmamaktadır. Kadının başvurusu üzerine koca nafaka vermeye

⁴³² Şaban, a.g.e., s. 474.

⁴³³ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 403.

⁴³⁴ İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 36.

⁴³⁵ Sabık, a.g.e., c. 3, s. 123.

⁴³⁶ Sabık, a.g.e., c. 3, s. 124.

⁴³⁷ A.H.K. mad. 94-99.

⁴³⁸ İbn Manzûr, a.g.e., c. 10, s. 298.

⁴³⁹ İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 36-38.

mahkum edilmektedir.⁴⁴⁰ Mâlikilere göre evi terk tefrik nedeni sayılmıştır. Hanbelilere göre ise meşru bir sebep yoksa cihad, ticaret, ilim öğrenme gibi; tefrik sebebidir.⁴⁴¹

Hukuku Aile Kararnamesi'nde erkeğin kaybolması ve evi terk etmesi halinde nafaka bırakıp bırakmaması ayrı değerlendirilmiş, nafaka bırakmadan kaybolan veya evi terk eden kimsenin karısına mahkeme yoluyla boşanma hakkı tanınmıştır.⁴⁴² Nafaka bırakarak ortadan kaybolan erkek hakkında araştırma yapıldıktan sonra mefkud kabul edilmesi halinde ise kadının mahkemeye başvurmasından itibaren dört yıl beklenir ve bu süre sonunda hakim boşanmaya hükmeder.⁴⁴³

Kocanın Hapsedilmesi Durumunda; Hanefiler, Şafiiler ve Hanbeliler (meşru bir sebep olduğu için) kadına tefrik hakkı tanımamışlardır. Mâlikiler ise hapis veya esaretin üzerinden bir yıl ya da daha fazla bir sürenin geçmesi halinde hakim kadının boşanma isteği üzerine kocaya haber vermeden ve bir süre belirlemeden boşamaya hükmedebilir.⁴⁴⁴ Çünkü kadın, kocasından uzak olduğu için zarar görebilir.⁴⁴⁵

Nikâh Esnasında Belirlenen Şartlara Uyulmaması: Önceden belirlenen şartları bağlayıcı olarak gören fıkıh alimlerine göre; kadın, ileri sürdüğü şartlara uyulmadığında tefrik hakkına sahip olabilmektedir. Özellikle Hanbeli mezhebi bu konuda hassas davranmış, “ Haramı helal, helalı haram kılmadıkça Müslümanlar şartlarına bağlıdır”⁴⁴⁶ ve “Riayet edilmeye en layık şartlar, evlenirken ileri sürdüğünüz şartlardır”⁴⁴⁷ hadislerine dayanarak nikâh akdinde ileri sürülen şartların gerçekleşmemesi halinde kadının tefrik hakkının bulunduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴⁸

Kocanın Kadının Hayatına Kastetmesi; durumu sabit olduğu takdirde, kadın boşanma davası açabilir. 1924 tarihli tasarının 81.maddesinde “

⁴⁴⁰ Şaban, a.g.e., s. 496; Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 415.

⁴⁴¹ Şaban, a.g.e., s. 497; Sabık, a.g.e., c. 3 , s. 127.

⁴⁴² A.H.K. mad. 126, s. 45.

⁴⁴³ A.H.K. mad.127, s. 45.

⁴⁴⁴ Şaban, a.g.e., s. 499-500.

⁴⁴⁵ Sabık, a.g.e., c. 3 , s. 127.

⁴⁴⁶ Tirmizi, Ahkam, 17.

⁴⁴⁷ İbn Mâce, Nikâh, 41.

⁴⁴⁸ Ceziri, a.g.e., c. 5, s. 2155.

Zevceynden birinin diğersinin hayatına kasd ettiği sabit olduğu takdirde zevc-i diğers tefrik davası ikame edebilir” şeklinde tefrik sebebi olarak kabul edilmiştir.⁴⁴⁹

Genel sebepler;

Şiddetli Geçimsizlik; “Şayet kadın, kocasının huysuzluğundan, yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bu durumda karı-kocanın aralarında sulh etmelerinde bir günah (sakınca) yoktur. Sulh ise en hayırlı olanıdır...”⁴⁵⁰ ayetine göre kadının, kocasının kendisinden yüz çevirip, geçimsizlik ederek kendisine yaklaşmamasından korktuğunda aralarında bir sulh (anlaşma) yapmaları günah görülmemiştir. Nitekim Hz. Peygamberimiz’in (s) eşlerinden Sevde bt. Zem’an’ın boşanmaktan endişe ettiği için gününü Hz. Ayşe’ye bırakması gibi, kadın kendi hakkı olan bazı şeylerden vazgeçerek kocası ile arasında anlaşmaya varabilir ve bu sayede boşanmaktan ve kocasının geçimsizliğinden uzaklaşabilir.⁴⁵¹ Bu durumda da anlaşma sağlanamazsa “ Eğer karı- koca birbirlerinden ayrılacak olurlarsa, Allah, onların her birini geniş lütfu ile muhtaç bırakmaz. Allah’ın lütfu geniştir, hikmeti büyüktür”⁴⁵² ve “..Eğer eşlerin Allah’ın koyduğu sınırlara riayet edemeyeceğinden korkarsanız, kadının kocasına boşanmak için verdiği fidyeden dolayı her ikisine de bir günah yoktur..”⁴⁵³ ayetleri gereğince kadının muhalea yolu ile boşanabileceği belirtilmiştir.

Eğer geçimsizlik her iki taraftan kaynaklanıyorsa; “Eğer karı koca arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem erkeğın ailesinden bir hakem de kadının ailesinden kendilerine gönderin. Bu arabulucu hakemler barıştırmak isterlerse, Allah karı koca arsındaki dargınlık yerine geçim verir. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir, her şeyin aslından haberdardır.”⁴⁵⁴ ayeti gereği karı kocanın arasının düzeltmek için hakem tayin edilmesi belirtilmiştir. Hakemlerin boşamaya yetkili olup olmadıkları ise tartışma konusu olmuş bir kısmı Hz. Ali’den gelen bir görüş ile eşleri ayırma yetkilerinin bulunduğunu belirtirken, bu konuda Ebu Hanife’nin, Şaffi’nin, Ahmed b.

⁴⁴⁹ Dalgın, a.g.e., s. 338.

⁴⁵⁰ Nisâ, 4/128.

⁴⁵¹ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul, 2011, c. 3 s. 106.

⁴⁵² Nisâ, 4/130.

⁴⁵³ Bakara, 2/229.

⁴⁵⁴ Nisâ, 4/35.

Hanbel'in bir sözüne göre hakemler barıştırmakla yetkilidirler. Mâlikîlerelere göre ise hakemlerin boşama yetkileri de mevcuttur.⁴⁵⁵

Eğer kadın kocasından sözlü ya da fiili olarak zarar (kocanın şiddetli dövmesi, iftira içerikli hakaret, haram bir fiili işleme gibi) görüyorsa boşanmak için mahkemeye başvurma hakkı bulunmaktadır.⁴⁵⁶ Hanefî, Şafîi ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'e göre kadının bu durumda tefrik hakkı bulunmamaktadır. Bu durumu boşanma sebebi görmemişlerdir. Mâlikîlere göre ise kadın mahkemeden arabuluculuk yapmasını, kocasını cezalandırmasını ya da boşamasını isteme hakkına sahiptir. Fakat bunun için kadının kocası hakkında iddiasının koca tarafından kabulü ya da iki şahitle kadının ispat etmesi gerekli görülmüştür.⁴⁵⁷

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi, fena muâmele ve geçimsizlik halinde eşlerin her ikisine de boşanma talebinde bulunma hakkı vermiş, tahkim usulünü düzenleyerek hakemlere tefrik yetkisini vermiştir.⁴⁵⁸

Aile Hukukunu İhlal Etme Korkusu; kadının kocasının herhangi bir kusuru olmadığı halde kocasını sevememesi ve birlikte mutlu olamaması gibi sebeplerden ötürü evliliğin amaçlarına ulaşamamaktan dolayı boşanma davası açabilmesidir. Öncelik eşlerin birbirine sabır ve hoşgörü göstermesi olmasına rağmen evlilik mutlu ve huzurla ilerlemiyorsa “...Kadınlara verdiklerinizden (mehir vb.) bir şey geri almanız helal değildir. Ancak kadın ve erkek, Allah'ın koymuş olduğu sınırlara riayet edemeyeceklerinden korkarlarsa başka. Şayet erkek ve kadının, Allah'ın koymuş olduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının boşanmak için kocasına verdiği fidyeden (mehir hakkından vazgeçmesinden) dolayı her ikisi için de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”⁴⁵⁹ Ayete göre kadın aile hukukunu ihmal etme korkusu yaşıyorsa tazminat ödeyerek boşanma hakkını kullanılabileceği belirtilmiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ Yazır, a.g.e., c. 2, s. 625; Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 367.

⁴⁵⁶ Şaban, a.g.e., s. 492; Sabık, a.g.e., c.3, s. 125.

⁴⁵⁷ Sabık, a.g.e., c. 3, s. 125; Dalgın, a.g.e., s. 344.

⁴⁵⁸ A.H.K., mad. 130.

⁴⁵⁹ Bakara, 2/ 229.

⁴⁶⁰ Dalgın, a.g.e., s. 347.

Boşanma hususunda kadının korunmasına yönelik tedbirlerden birisi olan tefrik yani mahkeme yolu ile boşanma, kadının kocası ile ilgili bir çok olumsuz durumda başvurabileceği unsurlardan birisidir. Bu sayede kadın nikâh akdi esnasında ya da sonradan tefviz-i talak hakkını şart koşmamışsa ya da önceden kocası ile anlaşarak ve sorunsuz yaşarken sonradan oluşan bir takım olumsuzluklar sebebi ile evliliği kendisi için sorunlar oluşturmaya başlamışsa tefrik yolunu kullanabilmektedir. Bu sayede kadın, kocasında bulunan kötü huy ve davranışlar karşısında mahkeme yolunu kullanarak ömür boyunca kötü kocaya katlanmak durumunda kalmamaktadır.

2.3.4.4. Fesih

Fesih, “Bir şeyi elden atmak, akdi ve ahdi bozmak”⁴⁶¹ anlamında olup fıkhîta ise “evlenme akdi esnasında mevcut olan veya sonradan meydana gelen eksiklik ya da bozukluk nedeniyle evlilik akdinin bozulmasıdır”⁴⁶².

Fesih; mahkeme kararı, eşlerin rızası ve kendiliğinden olmak üzere olabilir.⁴⁶³ Feshin meydana gelmesine sebep bazı durumlar bulunmaktadır. Bunlar;

a) *Erkeğin ya da Kadının Sözleşme Yapmak İçin Reşid Olmaması*; Evliliğin şartlarından biri olan nikâh ehliyeti⁴⁶⁴ olmayan küçüklerin baba ve dede dışındaki veliler tarafından evlendirildiklerinde, buluşdan sonra muhayyerlik *hakkını kullanmaları ile evlilik fesh olmaktadır.*

b) *Evlenecekler Arasında Evlenme Engelinin Bulunması*; eşlerin birbirine mahrem olduğu veya süt hısımlığı olması ya da kadının iddet beklediği, kadının başka birisi ile evli olması durumları mevcutsa evlilik fesh olmaktadır. c) *Evliliğe İtiraz Edilmesi*; Dengi olmayan biri ile ya da emsali olmayan bir mehirle evlenen reşit kızın velisinin

⁴⁶¹ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 174.

⁴⁶² Döndüren, a.g.e., s. 342.

⁴⁶³ Döndüren, a.g.e., s. 343.

⁴⁶⁴ Dalgın, a.g.e., s. 312.

itiraz ederek akdi fesh ettirmeye yetkisi bulunmaktadır. Ancak kız hamile ise fesih yapılmaz.

d) İslâm'dan Çıkma; Eğer eşlerden birisi dinden çıkarsa nikâh fesh olmaktadır. *e) Hürmet- Müsahare'yi Gerektiren Bir Fiilin İşlenmesi*; Eşlerden birisinin eşinin usûl ya da fûrûndan biriyle; evlilik nedeni ile ebedi evlenme engeli oluşturmasına sebep olacak zina veya cinsel istekle öpmesi nikâhlarını fesh etmektedir.

f) Müslüman Olmayan Kocanın İslâm'a Geçmesi; Müşrik çiftlerden koca Müslüman olup kadın müşrik ise ve Müslüman ya da ehl-i kitap olmayı da kabul etmemesi durumunda nikâh fesh olmaktadır.⁴⁶⁵

Fesih yolu ile boşanmada kadının korunmasına yönelik tedbirler mevcuttur. Özellikle kocanın dinden çıkması durumu, kadının kendisine uygun birisi ile evlenmediğinde velisinin itirazı, bülüğ muhayyerliğine kavuşmasıyla serbest kalması ve diğer maddeler, fesih ile kadının korunmasına yönelik tedbirlerdir. Çünkü kadın bu durumlarla karşı karşıya kaldığında bir çıkış noktası aramaya başlayacaktır ve İslâm kadına fesih ile bu çıkış yolunu göstermekte ve onun korunmasına yönelik gerekli tedbirleri sunmaktadır.

2.3.5. Boşanma Sonrası Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.5.1. İddet

İddet kelimesi; “saymak, sayılan şey”⁴⁶⁶ anlamında; fihki bir terim olarak ise; “evliliği sona eren kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gerekli süre” demektir.⁴⁶⁷

Kur'an-ı Kerim'de; “*Mü'min kadınları nikâhlayıp da sonra cinsel birleşmeden önce boşamışsanız üzerine sayacağınız iddet yoktur...*”⁴⁶⁸ ayeti

⁴⁶⁵ Döndüren, a.g.e., s. 343-344.

⁴⁶⁶ İbn Manzûr, a.g.e., c. 3, s. 281.

⁴⁶⁷ Acar, İbrahim, ‘İddet’, *DİA*, , c. 21 , s. 467.

gereğince nikâh akdinden sonra sahih halvetin ya da zevci ilişkinin meydana gelmesi sonrasında boşama gerçekleşirse iddet gerekirken bu iki durum oluşmadan boşanma olursa iddet gerekmemektedir.⁴⁶⁹

İddet süresi, kadın için evlenmenin yasak olduğu bir süre olmasının yanı sıra erkek için de kadına karşı mesken, nafaka, miras, nesep gibi bir çok sorumluluğun halen devam ettiği bir süreçtir.⁴⁷⁰

Boşanmış kadının iddeti; “*Boşanan kadınlar bizzat kendileri üç kuru’ (hayız/ temizlenme süresi) beklerler....*”⁴⁷¹ ayeti ile açıklanmıştır. Fakat ayette geçen kuru’ sözcüğünün tekili olan kar’ kelimesi hem temizlik hem de hayız halini ifade ettiği⁴⁷² için ihtilaf konusu olmuş; Hanefî ve Hanbelî’lere göre ‘hayız’ anlamında kullanılmış;⁴⁷³ Mâlikîlere, Şafîi, Zahirî ve Ca’ferî’lere öre ise de temizlik anlamında kullanılmıştır.⁴⁷⁴ 1917 Aile Hukuku Kararnamesi’nde ise “Akd-i sahih ile menkuha olup, ictimâdan sonra zevcinden talak veya fesih ile tefrik ile iftirak eden hamil veya sinn-i iyasa vasıl olmayan kadınların müddeti iddet-i üç hayz-ı kâmildir. Şu kadar ki kadın üç ay mururundan mukaddem iddetinin inkizasını iddia eyleser kabul olunmaz”⁴⁷⁵ şeklinde belirtilmiştir.

Kocası ölmüş kadının iddeti; Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde bildirilmiştir; “*Sizden vefat edenlerin geride bıraktığı zevceler, bizzat kendileri dört ay on gün iddet beklerler...*”⁴⁷⁶ Bu nedenle kocası ölen kadın sahih halvetin ya da zifafın olup olmaması dikkate alınmada dört ay on gün süre ile iddet beklemek durumundadır.⁴⁷⁷ Eğer nikâh fasid ise bu durumda kadın üç kar’ bekler ki⁴⁷⁸ bunun sebebi hamile olup

⁴⁶⁸ Ahzab, 33/49.

⁴⁶⁹ Döndüren, a.g.e., s. 457.

⁴⁷⁰ Acar, ‘İddet’ c. 21, s. 467.

⁴⁷¹ Bakara, 2/228.

⁴⁷² Döndüren, a.g.e., s. 459.

⁴⁷³ Merğınani, a.g.e.,c. 1, s. 479.

⁴⁷⁴ Merğınani, a.g.e., c. 1, s. 477.

⁴⁷⁵ A.H.K.,mad. 139.

⁴⁷⁶ Bakara, 2/234.

⁴⁷⁷ Acar, ‘İddet’, c. 21, s. 467; Döndüren, a.g.e., s. 460.

⁴⁷⁸ Zuhayli, a.g.e., c. 7, s. 639.

olmadığının anlaşılmasıdır.⁴⁷⁹ Hayız görmeyen bir kadın ise üç ay beklemesi yeterli görülmüştür.⁴⁸⁰

Hamile kadının iddeti; doğum ile sona ermektedir.⁴⁸¹ Kur'an-ı Kerim'de bu durum; "*Hamile kadınların iddetler ise çocuk doğurmaları ile biter...*"⁴⁸² ayeti ile açıklanmıştır. Hz. Peygamberimiz (s); kocasının vefatından bir gün(on gün) sonra doğum yapan Sübey'a bt. Eslemiyye'nin evlenmek için izin istemeye gelmesi üzerine Peygamberimizden (s) izin vermesi üzerine evlenmesi⁴⁸³ de duruma örnektir.

Kocasını kaybolan kadının iddeti; konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Hanefiler ve Şafîiler'e göre; kaybolan kişinin kesin olarak öldüğü bilinmiyorsa kadın iddet beklemez. Yaşıtı olan erkekler ölünceye kadar koca sağ kabul edilir. Mâlikîlere ve Hanbeliler'e göre ise; kaybolan kocanın hayatından ümit kesildiği tarihten itibaren dört yıl bekleyen kadın mahkemeye başvurarak kayıplığın tespitini ve boşanmayı isteyebilir. Hakim, kadını boşarsa kadın, dört ay on gün iddet bekler⁴⁸⁴ denilmiştir. Aile Hukuku Kararnamesi'nin 127. Maddesi⁴⁸⁵ de Mâlikîlere mezhebine uygun olarak düzenlenmiştir.

Küçük ve yaşlı kadınların iddeti ise yine Kur'an-ı Kerim ayeti ile belirlenmiştir. "*Kadınlarınızdan hayızdan kesilenler hakkında (nasıl hüküm vereceğinizde) şüpheye düştüyseniz, bilin ki onların iddeti üç aydır. Henüz hayız görmeyenlerin iddeti de öyle.*"⁴⁸⁶ Ayete göre bu durumdaki kadınlar üç ay boyunca iddet içindedirler. Fakihler hayız görmeye başlama ve hayızın sona erme yaşını belirlemeye çalışmışlar ve cumhura göre hayızın başlama yaşı en erken 9 en geç de 15 olarak kabul etmişlerdir.⁴⁸⁷ Hayızdan kesilme yaşı Hanefiler'e göre 55

⁴⁷⁹ İbn Abidin, a.g.e., c. 7, s. 146.

⁴⁸⁰ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 371; İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 76-77.

⁴⁸¹ İbn Rüşd, a.g.e., c. 2, s. 101.

⁴⁸² Talak, 65/4.

⁴⁸³ Buhari, Talak, 39; Nesâî, Talak, 56.

⁴⁸⁴ Döndüren, a.g.e., s. 463.

⁴⁸⁵ A.H.K.,mad. 127.

⁴⁸⁶ Talak, 65/4.

⁴⁸⁷ İbn Abidin, a.g.e., c. 7, s. 149.

Hanbeliler'e göre 50, Mâlikîler'e göre 70 ve Şafîiler'e göre ise 62 olarak belirlenmiştir.⁴⁸⁸

Kocası Müslüman fakat kendi Müslüman olmayan kadının iddeti de Müslüman kadının ki gibi görülmüştür.⁴⁸⁹

Evlilik dışı oluşan ilişki durumunda kadının iddeti ise; kadın hamile ve beraber olduğu kişi ile evlenmek istiyorsa iddet beklemesine gerek görülmemiştir. Başka biri ile evlenecekse Hanefî ve Şafîî'lere göre, evlendiğinde zevci ilişkinin doğuma kadar bekletilmesi gerekmektedir. Hamile olmayan kadının bir hayız süresi bekleddikten sonra evlenmesi caiz görülmüştür. Evli kadının zina etmesi ya da batıl evlilik sonucu kadının hamile kalması durumunda kocasının doğuma kadar kadından uzak durmasının gerekliliğinde alimler birleşmişler; hamile değilse Hanefî ve Şafîî'ler iddetin gerekmediğini, Mâlikîlere ve Hanbelî'ler ise üç ay hali görerek istibra (temizlenme) yapması gerektiğini ve kocanın kadına yaklaşmasının haram olduğunu ifade etmişlerdir. Kadın evli olduğunu gizleyerek başka biri ile evlenirse, evlilik fasit olacağı için kadına iddet gerekli görülmüştür.⁴⁹⁰

İddet, kadının boşanmadan sonra yaşayacağı bir dönemdir. Bu dönemin kadının korunmasına yönelik bir tedbir oluşu, öncelikle kadının hamilelik durumu mevcutsa çocuğunun nesebinin kime ait olduğunu bilmesi açısındandır. Günümüzde tıbbi imkanlar buna olanak sağlamaktadır; fakat bu durum kadının etrafında oluşacak kötü düşünceleri ve dedikodu gibi olumsuz hareketleri önleyerek kadının saygınlığını korumasını sağlar.

Kadının ric-i talak⁴⁹¹ esnasında iddet beklemesi hem kadına hem de erkeğe düşünme fırsatı verir ve evliliklerinin değerini anlama imkanı tanıyarak kadının basit anlaşmazlıklardan dolayı boşanarak evliliğinin yıkılmasına engel olur. Eşi ölen kadının iddet beklemesi ise kocasına saygısını gösterir ve aynı zamanda kadının

⁴⁸⁸ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 502.

⁴⁸⁹ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 384.

⁴⁹⁰ Döndüren, a.g.e., s. 466-467; İbn Rüşd, a.g.e., c. 2, s. 40.

⁴⁹¹ Ric'i Talak: Cinsi birleşmeden sonra vuku bulup açıkça veya işaret yoluyla üç sayısına veya bir ivaza/menfaate bağlı olmayan ve kesinlik delalet edecek bir vasıfla mevsuf ve bir şeye teşbih edilmiş bulunmayan talaktır. (bkz: İbn Abidin, *Fihrist*, s. 37.)

toplum tarafından kötü bir şekilde algılanmamasını sağlar. Kadın kötü bir evlilikten dolayı ayrılmışsa iddet süreci kadının ruhsal açıdan dinlenmesini de sağlar. Bu açıdan bakıldığında iddet kadının boşama sonrasında psikolojik nekahat dönemi olması bakımından onun manevi şahsiyetinin himaye edilmesine yönelik önemli bir tedbirdir. İddet bekleme olmadığı düşünülürse, bir veli, velayeti altındaki kızını derhal evlendirebilmesi mümkün olabilirdi. Bu durum ise, kadının acıları dinmeden yeni bir maceraya sürüklenmesine de vesile olabilir. İşte, iddet beklemek kadın için bir arınma, yeni kuracağı evlilik öncesi kendini yeniden tanıyabilmesi bakımından önemli koruma müessesidir kanaatindeyiz.

2.3.5.2. İddet Nafakası

İddet döneminin sonuna kadar devam eden nafaka yükümlülüğüne “iddet nafakası” denir.⁴⁹² Kadının iddet nafakası, erkeğin nezdinde, kadının nefsinin hapsetmiş olmasının karşılığı olarak görülmüştür ve kocanın yükümlülüğündedir.⁴⁹³ İddet bekleyen kadının nafaka hakkı boşamaların durumunu göre değişiklik gösterir. İddet sürecinde evliliğin hükmi bağı ve kocanın velayetinin hangi ölçüde olduğu iddet nafakasının şeklinin oluşmasını sağlar.⁴⁹⁴

Ric'i boşamada kadının iddeti süresince, kocasından nafaka alma hakkının devam ettiği konusunda alimler arasında görüş birliği mevcuttur.⁴⁹⁵ Bain talak⁴⁹⁶ ile boşanma konusunda kadının iddet nafakası hakkında alimler kadının gebe olup olmaması üzerinde durmuştur. Cumhur; hamile olmayan kadına iddet nafakasının

⁴⁹² Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005, s. 443.

⁴⁹³ Merğınani, a.g.e., c. 1, s. 507; Zihni, Elhac Mehmet, *Nimet-i İslâm*, İstanbul, 1971, s. 748.

⁴⁹⁴ Acar, a.g.mad., c. 21, s. 470.

⁴⁹⁵ İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 83; Döndüren, a.g.e., s. 476.

⁴⁹⁶ Bain Talak: Cinsi birleşmeden önce vaki olan veya cinsi birleşmeden sonra kesinlik ifade eden kinayi bir vasıf ile vuku bulan veya sarıh bir lafız ile yapıp da açıkça veya işaret yoluyla üç sayısına bir ivaza bağlı bulunan veya kesinliğe delalet eden bir vasıf ile tavsif veya bir şeye teşbih olunan boşamadır. (bkz: İbn Abidin, Fihristi s. 93.)

verilmemesi görüşünü benimsemiş;⁴⁹⁷ Hanefiler ise kadının hamile olmadığına da iddet nafakası alabileceğini belirtmişlerdir.⁴⁹⁸

Ölüm iddeti bekleyen kadının nafaka hakkı bulunmamaktadır.⁴⁹⁹ Koca vefat ettiği için nafaka yükümlülüğü üzerinden düşmüş olur. Bu durumdaki kadın, kocasının malına mirasçı olur ve dörtte bir ya da sekizde bir oranında aldığı mirası ile nafakasını sağlayabilir denilmiştir.⁵⁰⁰ Aile Hukuku Kararnamesi'nde "Zevci vefat eden kadına nafaka-ı iddet lazım olmaz. Gerek hamil olsun gerek hamil olmasın."⁵⁰¹

Fasit evlilikten⁵⁰² sonraki boşanmada zifaf gerçekleşmişse; kadın, iddet nafakası alabilir.⁵⁰³ Boşanma muhalea, îlâ⁵⁰⁴ ya da mülâane⁵⁰⁵ ile son bulmuşsa kadın, iddet nafakası alabilir; fakat kadın muhalea bedeli olarak isterse iddet nafakasından vazgeçebilir.⁵⁰⁶ Büluğ muhayyerliği ile ve denklik sağlanmadığı için boşanmanın gerçekleşmesinde kadının iddet nafakası hakkı devam eder.⁵⁰⁷

Kadın müslüman olur ve kocasından müslüman olmasını ister koca da müslüman olmayı kabul etmeyip ayrılırlarsa kadın iddet nafakası alabilmektedir.⁵⁰⁸

Boşanma sonrası iddet nafakası sahih kabul edilen bir evlilik sonrasında kadının hakkı olarak görülmüş ve kadının evlilikte geçim masraflarını karşılayan koca tarafından kadının boşanma ile başlayacağı yeni hayata adapte olması sırasında yani iddeti esnasında kocanın yükümlülüğü arasında sayılmış, kadının bu dönemde maddi açıdan desteklenmesi sağlanmıştır. Bu nedenle iddet nafakası İslâm'da kadını korumaya yönelik önemli bir tedbirdir.

⁴⁹⁷ İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 83; Cezîrî, a.g.e., c. 6, s. 2811.

⁴⁹⁸ İbn Rüşd, a.g.e.,c. 3, s. 83; Döndüren, a.g.e., s. 476.

⁴⁹⁹ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2808; Fetavayı Hindiye, c.3, s. 406; Erbay, Celal, *İslam Hukukunda Evlilik Ve Hısımlık Nafakası*, İstanbul 1998, s. 42.

⁵⁰⁰ Döndüren, a.g.e., s. 475.

⁵⁰¹ A.H.K., mad. 152.

⁵⁰² Fasit Nikâh: Sıhhat şartlarını taşımayan nikahtır. (bkz: İbn Abidin, Fihrist, s. 102.)

⁵⁰³ Koçak, a.g.e., s. 201-202.

⁵⁰⁴ İlâ: Hanımıyla cinsel ilişkide bulunmamak üzere yapılan yemin. (bkz: İbn Abidin, Fihrist, s. 113)

⁵⁰⁵ Mülâane: Eşlerin hakim huzurunda, usûlüne uygun olarak dörder defa şahadette bulunduktan sonra birbirlerine lanet okumalarıdır. (bkz: İbn Abidin, Fihrist, s. 128.)

⁵⁰⁶ Döndüren, a.g.e., s. 477.

⁵⁰⁷ *Fetavayı Hindiye*, c. 3, s. 406.

⁵⁰⁸ Erbay, a.g.e., s. 43.

2.3.5.3. İddet Meskeni

İslâm'da iddet bekleyen kadının haklarından birisi mesken (süknâ) dir. Bu hak olduğu gibi aynı zamanda kadın için yükümlülüktür. Kur'an- Kerim'de; *“Boşanan kadınları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Apaçık bir kötülük işlemiş olmaları müstesnadır.”*⁵⁰⁹ *“O kadınları, gücünüze göre oturduğunuz meskenin bir bölümünde oturmalarını sağlayın. Onları sıkıştırıp, zarar vermeye kalkışmayın..”*⁵¹⁰ buyrulmuştur.

İslam hukukçuları ric'î talâk iddetinde, nâşize olmamak şartıyla kadının süknâ hakkı olduğunda ittifak etmişlerdir.⁵¹¹ Bâin talak iddeti bekleyen kadının hamile ise süknâ hakkı olduğu konusunda alimler arasında ittifak oluşmuştur.⁵¹² Hamile olmayan kadının Hanefî, Mâlikî ve Şaffî ve mezhebine göre süknâ hakkı vardır.⁵¹³ Kocası vefat eden kadının iddetini geçireceği ev kocası ile birlikte son oturduğu ev olarak belirlenmiştir.⁵¹⁴ Kadın orada kendi hissesine düşecek kısımda iddetini bekler. Mahrem olan varislere karşı tesettür ilkelerine göre hareket eder.⁵¹⁵ Ancak kadının iddetini geçireceği mesken harap olmuş ya da vefat iddetinden sonra kadının oturduğu ev kira ise ve kadın bu kirayı ödeyemezse ve ya kadının mirasına düşen pay oturulacak şekilde değilse kadının bu meskenden çıkarak başka yerde yaşaması caiz görülmüştür.⁵¹⁶ Bain talakta ev dar olur ya da kadını boşayan zevc fasık olursa kocanın evden çıkması gerekli görülmüştür. Çünkü evde oturmak kadına vaciptir.⁵¹⁷

İddet esnasında kadının mesken hakkına sahip olması da kadını korumaya yönelik bir tedbirdir. Çünkü boşanan bir kadının başka bir hayata atılması yeni bir yaşam kurması için gerekli olan sürede kalacağı yerin belli olması önemlidir. Eğer evinden hemen çıkmak zorunda bırakılırsa bu, kadın için çok zor ve bazen de maddi

⁵⁰⁹ Talak, 65/1.

⁵¹⁰ Talak, 65/6.

⁵¹¹ Ceziri, a.g.e., c. 6, s. 2808.

⁵¹² İbn Rüşd, a.g.e., c. 3, s. 83.

⁵¹³ Zuhayli, a.g.e., c. 9, s. 517.

⁵¹⁴ Yavuz, a.g.e., s. 745.

⁵¹⁵ İbn Abidin, a.g.e., c. 7, s. 210.

⁵¹⁶ *El-İhtiyar*, s. 238; Döndüren, a.g.e., s. 472.

⁵¹⁷ İbn Abidin, a.g.e., c. 7, s. 209.

açından sıkıntılı bir durumdur. Aynı zamanda kadın hakkında oluşabilecek dedikoduların önlenmesi için de bir tedbir sayılabilir ve ric'i talak esnasında kadının kocasının meskeninde kalıyor olması da evliliklerini kurtarmak için önemli bir tedbirdir.

2.3.6.Sosyal hayatta Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.6.1. Fikir/ Düşünce Hürriyeti

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik insanın düşünme yeteneğine sahip olmasıdır. Düşünme ve bunun ifade edilmesi olan fikir hürriyeti, yaşama hakkı ile birlikte temel hak ve hürriyetlerdendir.⁵¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*Hâlâ aklınızı çalıştırmayacak mısınız?*"⁵¹⁹, "*Eğer aklınızı çalıştırırsanız*"⁵²⁰, "*Elbette düşünen bir topluluk için Allah'ın varlığına ve birliğine deliller vardır*"⁵²¹ gibi ayetler İslâm'ın akla ve düşünmeye verdiği önemi göstermektedir. Bu nedenle düşünme bir hak olduğu gibi ayrıca dini bir görevdir. "*Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz.*"⁵²² ayeti ve "*Din nasihattir*"⁵²³ hadisi bağlamında Müslümanlar çevrelerinde ve birbirlerinde gördükleri olumlu olumsuz durum ve davranışların karşısında iyi ve kötü düşüncelerini açıklayarak birbirlerini uyarmakla yükümlü tutulmuşlardır. Ayrıca bu hadiste geçen "*nasihat*" kelimesi fikir açıklama faaliyetinin bir başka şekli olarak belirtilmiş, Müslümanlar fikirlerini açıklamaya teşvik edilmiştir.⁵²⁴ Müslüman birey sadece toplum içinde birbirini uyarmakla yükümlü tutulmamış, zalim idareciyi, kötü yönetim şeklini uyarmakla yani bunlara karşı düşüncelerini açıklamakla da yükümlü tutulmuştur. Peygamberimiz (s)bu hususta,

⁵¹⁸ Güneş, Abdalbaki, 'Kur'an Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti', *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10/1, 2005, s. 1-2.

⁵¹⁹ Bakara, 2/44.

⁵²⁰ Al-i İmran, 3/118.

⁵²¹ Ra'd, 14/4.

⁵²² Al-i İmran, 3/110.

⁵²³ Tirmizi, Birr ve Sıla, 17.

⁵²⁴ Armağan, a.g.e., s. 140-141.

“Biliniz ki cihadın en faziletlisi zalim devlet başkanına hakkı haykırmaktır”⁵²⁵ buyurmuştur.

Nitekim bir adamın Hz. Ömer’in halifeliği sırasında ona “Vallahi sende bir hata görürsek kılıcımızla düzeltiriz” diyebilmesi, yine Hz. Ömer’in bir hutbe esnasında mehirlerin sınırlandırılmasını istemesi üzerine bir kadının kalkıp “*Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın*”⁵²⁶ ayetini okuması üzerine Hz. Ömer’in kadını tasdik ederek mehir kısıtlamasından dönmesi bunun en güzel örnekleridir.⁵²⁷

Fikir hürriyetinin başka bir şekli ise istişaredir ki Kur’an-ı Kerim’de “*Onların işleri aralarında meşveret iledir*”⁵²⁸ ayeti Müslümanları, işlerinde birbirlerinin fikirlerini almaları hususunda uyarmaktadır.⁵²⁹ Peygamberimiz (s) isabetli görüşleri sebebiyle, Hudeybiye Antlaşması’nda Mekkeliler’e büyük tâvizler verildiğini düşünen Müslümanlar üzüntü içinde iken Ümmü Seleme’nin fikirlerine başvurmuştur. Resûlullah (s), kendisiyle beraber olan Müslümanlara, kurbanlarını Hudeybiye’de kesmelerini ve tıraş olmalarını emrettiği ve bunu üç defa tekrarladığı halde hiç tepki alamaması üzerine, Ümmü Seleme’nin yanına giderek üzüntüsünü dile getirmiş, Ümmü Seleme ona dışarı çıkıp kurbanını kesmesini ve kendisini tıraş ettirmesini, ardından ashabının da mutlaka bu davranışlarını izleyeceğini söylemiştir., Hz. Peygamber (s) onun tavsiyesini uygulamış ve gerçekten Ümmü Seleme’nin dediği gibi olmuştur.⁵³⁰ Ayrıca İslâm dininde önemli bir husus olan içtihat da fikir açıklamanın, özgür düşüncenin faaliyeti olarak belirtilmektedir.⁵³¹

Peygamberimiz(s) zamanında, kocasının kendisini zıhar ile boşamasından sonra Hz. Peygamber (s.)’e gelip, kocasını şikayet eden Havle isimindeki kadının Peygamberimizden yardım istemesi ve durumunu Allah’a yalvararak kendisi için vahiy göndermesi isteği ile Allah’a dua etmesi fikir özgürlüğü açısından İslam

⁵²⁵ Tirmizi, Fiten, 13.

⁵²⁶ Nisâ, 4/20.

⁵²⁷ Güneş, a.g.m., s. 32.

⁵²⁸ Şûra, 42/38.

⁵²⁹ Armağan, a.g.e., s. 148.

⁵³⁰ Buhari, Şurut, 15.

⁵³¹ Şafak, Ali, ‘İslâm Hukukunda inanç, Fikir ve Söz Hürriyeti’, *Diyanet Dergisi*, Mayıs- Haziran, 1976, Sayı: 3, c. 15, s. 140.

tarhinde kadının konumunu gösteren son derece önemli bir örnektir.⁵³² Hz. Aişe'nin hürriyete kavuşturduğu Berire isimli cariyesi hürriyete kavuştuktan sonra, kocası Muğis b. Cahş ile evliliğine devam edip etmemekte serbest olduğunu öğrenince ayrılmaya karar vermiş, duruma üzölen kocası Peygamberimize (s) gelip aracı olmasını istemiştir. Kocasının isteği üzerine Peygamberimiz (s), Berire'ye evliliklerine devam etmesini söylemiş, Berire ise bu isteğin rica mı emir mi olduğunu sormuş, Peygamberimiz (s) rica olduğunu söyleyince Berire evliliğine devam edemeyeceğini söyleyerek fikrini açıkça söylemiştir.⁵³³

Müslümanın düşöncelerini açıklaması İslâm'da hak ve dini bir görev olarak belirtilmiştir. Fikir - düşünce açıklama hürriyeti; ayetler, hadisler ve Peygamberimiz (s) ve sahabeler dönemi ile değerlendirildiğinde fikir açıklama hakkı sadece erkeklere özgü bir hak olarak görölmemiştir. İslâm kadının da fikirlerini beyân edebilme hakkını korumuş ve gerekli tedbirleri alınmıştır. Çünkü düşünce- fikir hürriyeti hakkı sadece kadının ya da erkeğin değil, insanın temel bir hakkıdır.

2.3.6.2. Eğitim

Kur'an-ı Kerim'in ilk gelen ayetinin "Oku"⁵³⁴ olması, ilim öğrenmenin Allah'ın emri olduğunun bir göstergesidir. Bu emir, kadın erkek her insana seslenmekte; Peygamberimiz (s) de "İlim öğrenmek her kadın ve erkeğe farzdır"⁵³⁵ buyurarak bu emrin yerine getirilmesini teşvik etmektedir.

İslâm, kadının ilim öğrenmesi hususunda kadın erkek arasında bir ayrım yapmamıştır. Peygamberimizin (s) zamanına baktığımızda kadınların ilim öğrenme faaliyetlerinin içinde yoğun bir şekilde yer aldıkları görölmektedir. Peygamberimizin(s) eşleri eğitim konusunda başta gelen kişiler olmuş, Hz. Hafsa,

⁵³² Şen, Ziya, 'Kur'an-ı Kerim'in İnsana Sunduğu Haklar', *Ekev Akademi Dergisi*, 2014, Sayı: 59, s. 398.

⁵³³ Buhari, Talak, 16.

⁵³⁴ Alak, 96/1.

⁵³⁵ İbn Mâce, Mukaddime, 17.

Şifâ'dan (Ümmü Süleyman b. Hayseme) yazı öğrenmiş,⁵³⁶ Hz. Aişe ise İslâm ümmetinin en büyük kadın öğretmeni olmuştur. Hz. Aişe'nin, hadis ve sünnetin gelecek nesillere doğru aktarılması ve anlaşılması konusunda büyük hizmetler yaptığı aşikardır. Onun Hz. Peygamber'den (s) 2210 hadis rivayet ettiği bildirilmektedir.⁵³⁷ Peygamberimiz (s), hem toplu olarak hem de kendisine bireysel olarak gelip soru soran, bilgi alan kadınları geri çevirmemiş, onlara gerekli bilgiyi vermiştir. Bir kadının Peygamberimize (s) gelip, “ Sözlerinizi dinlemeye bize erkeklerden fırsat düşmüyor, bize bir gün tayin et, o gün gelip seni dinleyelim, Allah'ın sana öğrettiğini bize öğret” demesi üzerine; peygamberimiz (s) bu teklifi kabul ederek kadınlara ayrı bir gün tahsis etmiştir. Ümmü Süleym, Peygamberimize (s) gelerek, kadınlarla ilgili hususi bir durumu sorması üzerine Hz. Aişe, "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, dini öğrenmek hususunda onlara hayâları mani olmadı”⁵³⁸ demesi buna örnektir.

İslâm tarihine bakıldığında eğitim alanında birçok kadını görmek mümkün olmaktadır. Kadınlar ilmin her alanında yer almış ve söz sahibi olmuşlardır. Özellikle Hz. Aişe en önemli şahsiyetlerden birisi olmuş, hadis, tefsir, fıkıh gibi birçok İslâmi ilmin aktarımında büyük bir yer tutmuştur. Peygamberimizin (s) hanımlarından başka daha birçok kadın ilimle ilgilenmiştir.

Tefsir ilminde Yasemine bint Sad ibn Muhammed es-Sîrâvendiyeye, Fatıma bin Katbay el- Umeri, Esmâ bint Musa ed- Dıcaî; fıkıhta Zeliha bint İsmail Yusuf, Hatice bint Muhammed el- Cüzcanî, Fatıma bint Ahmed ibn Yahya, kıraat ilminde anne kız olan Beyrut'lu Beyrem bint Ahmed ile Fatıma bint Muhammed, Sicistanlı Celile bint Ali eş-Şeceri, Mağribli Hatice bint Harun; tasavvufta Bağdatlı Hicab bint Abdillâh, Yemenli Hansâ bint Ruhidam ve en tanınmış olanı Rabia bint İsmâ'il el-Adeviyeye, Hz. Ali'nin torunu olan Nefise bint'ül- Hasan gibi isimler zikredilebilir.⁵³⁹

Kadının ilim öğrenmesi ve öğretmesi konusunda İslâm büyük yenilikler getirmiş, okuma yazmanın bile çok az olduğu cahiliye toplumundan insanlara ışık saçan birçok sahabeler çıkmıştır. Kadınların eğitiminin, kadın haklarının

⁵³⁶ Sarıçam, a.g.e., s. 318.

⁵³⁷ Fayda, Mustafa, 'Aişe', *DİA*, c. 2, s. 204.

⁵³⁸ Okiç, Tayyip, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara, 1978, s. 25-26.

⁵³⁹ Okiç, a.g.e., s. 43-50.

korunmasına yönelik bir tedbirdir. Çünkü öncelikle ilim öğrenme farzdır ve insanın en büyük hakkıdır.

2.3.6.3. Örtünme

Tesettür yani “örtünme, gizleme”, “erkek ya da kadının şer’an örtülmesi gereken yerlerini örtmesi” anlamına gelmektedir.⁵⁴⁰ Örtünme İslâm’la gelişile uygulanmaya başlamamıştı. Daha önceki dinlerde ve toplumlarda tesettürün varlığı görülmektedir. Mezopotamya’da yaşayan Sümer, Bâbil ve Asur topluluklarının etek, kuşak, şal ve başörtüsünden meydana gelen elbiseler giydiği; kadınların saçlarını genellikle file, eşarp veya türban tarzında örtülerle kapattıkları; Sümer’deki İnanna mabedlerinde rahibelerin saçlarını örtmek mecburiyeti ve Asur’da tanrıça İştâr’ın başörtülü olarak tasvir edilmesi; Hindu topluluklarında eski dönemlerde soylu erkek ve kadınların gösterişli başlık ve başörtüleri kullanmaları; milâttan önce VI. yüzyıldan itibaren Eski Yunan’da kadınların saçlarını diplaks/himation, şal, eşarp, bone (sakkos) gibi değişik örtülerle kapatmaları⁵⁴¹ örnek olarak verilebilir. Yahudilikte “Ey Babilli ergen (bakire) kız, in aşağı! Ey Kildani kızı tahtın yok artık yere otur! Bundan böyle nazik, narin demeyecekler sana. Bir çift değirmen taşı al da un öğüt. Çıkar peçeni, kaldır eteğini, baldırını açarak ırmaklardan geç. Çıplaklığın sergilenecek, mahrem olan yerlerin herkese görünecek; oç alacağım kimseyi esirgemeyeceğim”⁵⁴² ifadesi ile örtünmenin ortadan kalkması ile Yahudi kızların saygınlığının kalktığı belirtilmiştir. Yahudilikte başörtüsü, asaletin, iffetin sembolü ve paganizme karşıtlığın ve kadının erkeğe olan bağlılığının simgesi olarak görülmüştür. Rabbinik’e (sözlü Tevrat) göre başı açık evli bir kadının bulunduğu mecliste dua ve ayin yapmanın yasak olduğu ve bir kadının Yahudi kanunlarına karşı hareket ettiğinde, mesela başına bir şey örtmeden halk arasında yürüdüğünde, erkeğin mehir ödemediği karısını boşayabileceği belirtilerek, örtünme katı kurallarla uygulanmıştır. Hıristiyanlığa bakıldığında ise örtünme Yahudiliğe göre daha sıkı sıkıya bağlanılan bir uygulama olmuştur. İkonalarda bulunan Meryem Ana örtülü bir

⁵⁴⁰ Döndüren, a.g.e., s. 49.

⁵⁴¹ Gürkan, Saime Leyla, ‘Diğer Dinlerde Örtünme’, *DİA* c. 40, s. 545.

⁵⁴² Babil’in Düşüşü”, Yeşaya- 47.

şekilde tasvir edilmesi ve rahibelerin bugün dahi kıyafetlerinin şekli örtünme unsurunun en belirgin göstergesidir.⁵⁴³ Ayrıca Pavlus'un, Korintoslular'a gönderdiği mektupta şöyle denilmektedir: "Başı örtüsüz olarak Peygamberlik yapan veya dua eden bir kadın başının saygınlığını hiçe indirir. Böyle davrananla başını tıraş eden arasında hiçbir fark yoktur. Kadın örtünmeyecekse saçlarını kessin, kadının saçlarını kesmesi ve başını tıraş etmesi saygınlığını hiçe indiriyorsa başını örtmesi zorunludur."⁵⁴⁴

İslâm dininde kadının örtünmesi Kur'an-ı Kerim'de; "*Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar...*"⁵⁴⁵ ayeti ile bildirilmiştir.

Örtünme insanın yaratılışında var olan fitri bir unsurdur.⁵⁴⁶ "*Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye seslendi."*"⁵⁴⁷ ayeti ile Hz. Adem ve Hz. Havva'nın üzerlerini kapatmaya çalışmaları bunun bir göstergesi sayılabilir.

İslâm'da örtünme bireyin ruh sağlığını, fitri yapısını, onurunu, toplumun genel ahlakını, insan haysiyetini, cinsi hayatı, aile hayatını, korumaya yönelik bir emirdir.⁵⁴⁸ Ayrıca İslâm'da zina fiilinin haram kılınırken zinaya götüren yollarda haram kılınmıştır. Örtünme ile bu kötü fiile giden yollardan biri olan harama bakma ve haram olanı görme engellenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum Nur Suresinde bildirilmekte ve hem erkekler hem de kadınlar uyarılmaktadır. "*(Ey Muhammed!) Mü'minlere (mü'min erkeklere) de ki, gözlerini (kendilerine helal olmayanlardan) sakınsınlar. Ve avret mahallerini (utanç yerlerini), (hem açmaktan, hem de zinadan) muhafaza etsinler. Bu onlar için daha nezih ve daha uygundur. Şüphe yok ki, Allah ne yapar olduklarından (onların işleyeceklerinden) haberdardır."*"⁵⁴⁹ "*Mümin*

⁵⁴³ Görmez, Mehmet, "İlahi Dinlerde Başörtüsü", *İslâmiyat*, Ankara, 2001, c. 4, Sayı: 2, ss. 22-24.

⁵⁴⁴ Korintoslular'a I. Mektup, 11/2-16.

⁵⁴⁵ Nur, 24/31.

⁵⁴⁶ Beşer, Faruk, *Hanımlara Özel ilmihal*, İstanbul, 2010, s. 209.

⁵⁴⁷ A'râf, 7/22.

⁵⁴⁸ Bardakoğlu, Ali, *İlmihal*, c. 2, s. 71.

⁵⁴⁹ Nur, 24/30.

*kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. ...*⁵⁵⁰

Örtünme, bu sayede kadın için olumsuz durumlar oluşturabilecek bir çok fiilden kadını koruyan bir tedbir olmaktadır. Fakat sadece kadının bu çirkin fiillerden korunması kadının örtünmesi ile değil erkeğin de hem maddi örtü hem de manevi hayâ örtüsü örtünmesiyle gerçekleşecektir ki zaten Allah’u Teâla bu konuda hem kadını hem de erkeği birlikte uyarmış ve sadece bedeni değil gözü de haramlara karşı örtmeyi emretmiştir.

“...Avret yerlerinizi örtecek bir giysi, bir de süs (elbisesi) indirdik...”⁵⁵¹ ayeti ile de örtünün ayrıca bir süs olduğu da vurgulanmakta ve “ *Onlar tahtlar üzerinde kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler, ince ve kalın saf ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir*”⁵⁵² ayeti ile örtünmenin ahiret hayatında da var olacağı vurgulanmaktadır.

Örtünme, kadını fitri, ahlaki yönden koruduğu gibi aynı zamanda kadının değerinin de göstergesidir. Özellikle kadınların cinsel bir meta haline getirilmemesi amacı taşımasıyla önem arz eder. Bu açıdan bakıldığında örtünme kadına dışarıdan gelebilecek tehlikelerin asgariye indirilmesini sağlamayı temin eden yardımcı korunak ve kadının değerini korumaya yönelik bir tedbir aracıdır.

2.3.6.4. Kadın –Erkek Eşitliği/ Eşdeğerliği

İnsan, kadın ve erkek olarak çift yaratılmıştır. Allah katında kadın ve erkeğin konumu eş tutulmuş,⁵⁵³ her ikisi de hak ve yükümlülükler bakımından sorumlu kılınmıştır. “*İçinizden kadın olsun erkek olsun, hiçbirinizin amelini zayi etmem*”⁵⁵⁴ ve “ *Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da yine onun eşini yaratan ve*

⁵⁵⁰ Nur, 24/31.

⁵⁵¹ A’râf 7/26.

⁵⁵² Kehf, 18/31.

⁵⁵³ Hatemi, Hüseyin, ‘‘Modern Mahrem ‘ ve İslâm’ın Kadına Bakışı’, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5, Sayı: 4, Ekim, 1991, s. 329-330.

⁵⁵⁴ Ali İmran, 3/195.

*ikisinden pek çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden çekinin*⁵⁵⁵ ayetleri Allah'ın katında insanın erkek ve kadın olarak ayrılmadığının göstergesidir.

İslâm'da kadın ve erkek eşitliği hukuki bir terimdir ve temel insan hakları açısından aralarında hiç bir fark yoktur. Sosyal hayatta kadın ve erkeğin eşitliğinden ziyade kadın ve erkek arasında adaletin olması gereklidir; çünkü adalet hem eşitliği hem de farklılığı dikkate alan bir unsurdur.⁵⁵⁶

Günümüzde feminizm akımının getirdiği bir söylem olarak kadın erkek eşitliği kadın ve erkeğin rollerinin değişmesi, kadının erkeğin yaptığı her işi yapabilmesi, kadının hiçbir şekilde erkek hakimiyeti altına alınamayacağı, her ikisinin de eşit haklara sahip olduğu manalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu durum tam anlamıyla kabul edilemez. Çünkü kadın ve erkek anatomik, fizyolojik, psikolojik ve cinsiyet olarak birbirinden farklılık gösterir “*Allah kadın ve erkeği birbirine karşı üstünlüklerle donatmıştır*”⁵⁵⁷ ve bu nedenle eşit olduklarını söylemek mümkün değildir. Kadın ve erkeğin eşit olduğunu değil eşdeğer olup birbirlerini tamamlayan, birisinin diğerinin varlık sebebi olan iki varlık olduğunu belirtmek daha uygun görülmektedir.⁵⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de “*Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece fazlalıkları vardır*”⁵⁵⁹ ve “*Allah'ın insanların bir kısmını diğerlerinden üstün kılması ve erkeklerin mallarından harcama yapmaları erkekler kadınlar üzerinde kavvamdır.*”⁵⁶⁰ ayetleri İslâm'da kadının erkekten daha aşağı bir konumda tutulup, kadının erkeğin kölesi olduğu anlamına gelmemektedir. Ayette, erkeklerin fiziki bakımdan güçlü olmaları ve kadınların geçimlerini sağlamalarından dolayı aile reisi oldukları için “kavvam” kelimesinin kullanıldığı⁵⁶¹ “kavvam” kelimesinin anlamı ise “kadınların geçimini ve güvenliklerini sağlayan”, “muhafaza, koruyup gözetme,

⁵⁵⁵ Nisâ, 4/1.

⁵⁵⁶ Güler, İlhami, ‘Kur'an'da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri’, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5, Sayı: 4, Ekim, 1991, s. 311.

⁵⁵⁷ Nisâ, 4/34.

⁵⁵⁸ Köse, a.g.e., s. 132-135.

⁵⁵⁹ Bakara, 2/228.

⁵⁶⁰ Nisâ, 4/34.

⁵⁶¹ Ebu Şakka, Abdulhalîm, *İslâm Kadın Ansiklopedisi*, çev. Şaban Haklı, İstanbul, 1996, a.g.e., c. 2 , s. 207; Akdemir, a.g.m., s.2 57.

düzelme” olarak belirtilmiştir.⁵⁶² Erkeklerin kavvam olmalarının onların despot, otokrat değil, naz çeken, yük çeken, aile kurumunu ayakta tutmayı başaran kişiler oldukları ifade edilmiştir.⁵⁶³ Kavvamlığın, yani aile reisliğinin sadece karı koca ilişkilerinde olabileceği ve toplumsal şartların gelişmesi sonucu, erkek, ayette söz konusu edilen şartları yerine getiremezse, yöneticilik görevine hak talep edemeyeceği belirtilmiştir.⁵⁶⁴ Kavvamlık ifadesi erkeğin kadın üzerine ontolojik bir üstünlüğü değil belli bir aile yapısına bağlı olarak belirtilmiştir.⁵⁶⁵

İslâm’da kadın erkek eşitliğinin değil, kadın ve erkeğin eşdeğer olması ve birbirlerinin tamamlayan iki varlık olarak yaratılması kadının korunmasına yönelik bir tedbirdir. Çünkü kadın ve erkek insan olarak eşdeğer fakat yaratılış itibari ile fizyolojik ve psikolojik olarak farklı yaratıldığı için kadının gücünü açacak ve ruhsal olarak zedeleyecek şeylerin eşitlik adı altında kadına bir yük olarak bindirilmesi kadının erkeğe eşitlenmesi değil ancak kadının erkek karşısında ezilmesi ve zarar görmesine sebep olacaktır. İslâm’da kadın erkek eşdeğerliği; fiziksel, psikolojik, çalışma veya cinsiyet eşitliği değil, insan olmanın ve insan olarak yaratılmanın getirdiği eşdeğerliktir.

2.3.7. Kadının Siyasi Yönden korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.7.1. Seçme Hakkını Kullanması

Seçme hakkı, siyasi bir haktır ve Müslümanların bir görevidir. Devlet başkanını seçme, topluluğu oluşturan kişilerin hakkı olmakla beraber toplumun yarısını oluşturan kadınların da yöneticilerini seçmede söz sahibi olması kadınların en önemli hakları ve görevlerinden biridir.⁵⁶⁶

⁵⁶² Kırbaoğlu, Hayri, ‘Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler’, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5, Sayı: 4, Ekim, 1991, s. 272.

⁵⁶³ Köse, a.g.e., s. 151.

⁵⁶⁴ Akdemir, a.g.m., s. 256.

⁵⁶⁵ Garaudy, a.g.e., s.182.

⁵⁶⁶ Akkaya, Nejla, ‘İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları’, *İslâmi Araştırmalar*, Ekim, 1991, Sayı: 4, c. 5, s. 238.

Kur'an'da; “*Ey Peygamber! Mümin kadınlar ne zaman sana gelip, Allah'tan başka hiç bir şeye ilahlık yakıştırmayacaklarını, hırsızlık yapmayacaklarını, zina etmeyeceklerini, çocuklarını öldürmeyeceklerini, hiç yoktan yalan uydurmayacaklarını, iftira atmayacaklarını ve hiç bir hakikate karşı çıkmayacaklarını sana biat ederlerse, onların biatlerini kabul et ve Allah'tan onların günahlarının affedilmesini dile. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır*”⁵⁶⁷ ayeti kadınların da Hz. Peygamber'e(s) biat edebileceklerini belirtmektedir. Bu ise kadının İslâm'ı, Hz. Peygamber'i kendi isteği ile tercih etmesi yani seçmesi anlamına gelmektedir.

Peygamberimiz'e(s) erkeklerle birlikte kadınların da biat etmesi, özellikle ikinci Akabe Biat'ında hem dini hem siyasi anlamda bağlılık sözü verilirken, toplulukta kadınların bulunması ve Peygamberimizin (s) bu biatleri kabul etmiş olması,⁵⁶⁸ biatın yönetici ile yönetilen arasında yapılan seçim ve bağlılık karakteri taşıyan bir akid olması açısından kadınlara açısından siyasi anlamda önem taşımaktadır.⁵⁶⁹ Abdurrahman b. Avf'ın Medine'de Hz. Ali ve Hz. Osman'ın hangisinin halife seçilmesi gerektiği konusunda halkın görüşünü alırken, kadınların ve genç kızların da görüşünü almış olması⁵⁷⁰ kadınların seçimlerde söz sahibi olduklarının göstergesidir.

Kadınların seçimlere katılıp oy kullanabilmesi, devleti yönetecek kişinin seçiminde görüş bildirmesi İslam hukukçularının çoğu tarafından kabul edilmiştir.⁵⁷¹

Kadının seçme hakkını kullanması ve yaşadığı toplumu yönetecek kişinin seçilmesinde söz sahibi olması ile kadın, yaşadığı toplumda kendi haklarını koruyacak, kendi görüşlerini savunacak kişi ya da kişileri desteklemiş olmakta ve bu sayede siyasi görüş hakkı korunmuş olmaktadır. İslâm, kadına seçme hakkını tanıyarak kadının siyasi yönden korunmasına yönelik tedbirler almaktadır. Kadın bu sayede tamamen erkeklerin seçtiği, erkek hakimiyeti algısından korunmaktadır.

⁵⁶⁷ Mümtetine, 60/12.

⁵⁶⁸ Görgülü, a.g.e., s. 58.

⁵⁶⁹ Sarıçam, a.g.e., s. 345.

⁵⁷⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Müesseselerine Giriş*, çev. İhsan S. Sırma, İstanbul, 1984, s. 148.

⁵⁷¹ Görgülü, Ülfet, *Kadın ve Siyaset*, İstanbul, 2014, s. 57.

2.3.7.2. İdareci / Devlet Başkanı Olabilmesi

Siyasi haklardan birisi de seçilme hakkıdır. Kadınların idareci olup olamayacağı İslâm alimleri tarafından tartışılmış ve bir kısmı kadınların idareci olmayacağını savunurken bir kısmı da olabileceğini savunmuşlardır.

Kadınların idareci olamayacağını savunanlar Kur'an'da ve sünnetten deliller getirmişlerdir; fakat bu ayet ve hadisler kadının idareciliğine yönelik kesin bir hüküm içermemektedir. *“O halde Allah'ın kimilerinize diğerlerinden daha fazla bağışladığı nimetlere imrenmeyin. Erkekler kendi kazançlarından bir fayda sağlarlar, kadınlar da kendi kazançlarından...”*⁵⁷², *“Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerinden üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler, kadınları koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın koruduğu mahremiyeti koruyan, sadık ve itaatkar kadınlardır...”*⁵⁷³ ve *“...Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptir. Allah kudret ve hikmet sahibidir”*⁵⁷⁴ ayetleri ve Peygamber Efendimizin (s), Fars halkının, Kısra'nın kızını yönetime geçirdiklerini duyduğunda; *“ İşlerini kadınlara bırakan bir topluluk asla felah bulamaz.”*⁵⁷⁵ hadisi kadınların idareci olmayacağına delil olarak göstermişlerdir. Fakat delil olarak getirilen ayetlerin kadının idareci olmasını men edici bir hüküm içermediği ve hadisin de isnat zincirindeki ravilerin bir kısmının rivayeti zayıf kimseler olması, usûl yönünden haber-i vahid olması ve sahabi ravisi Ebu Bekre'nin Hz. Ömer tarafından şahitliğinin kabul edilmemesi bu konuda fihhi bir hüküm olmayacağını göstergesi olmaktadır.⁵⁷⁶

Kadının devlet başkanı olabileceğini savunan alimlere göre *“ İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin velileridir. Onlar marufun ve iyi olanın yapılmasını emrederler, münkere ve zararlı olanın yapılmasını engel olurlar. Onlar namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara*

⁵⁷² Nisâ, 4/32.

⁵⁷³ Nisâ, 4/34.

⁵⁷⁴ Bakara, 2/228.

⁵⁷⁵ Buhari, Meğazi, 82.

⁵⁷⁶ Görgülü, a.g.e., s. 115 ve 163.

Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azizdir, hikmet sahibidir.”⁵⁷⁷ ayeti kadının devlet başkanı olabileceğine delildir. Müslüman kadınlar Müslüman erkeklerin, Müslüman erkekler de Müslüman kadınların velisidir ve bu sebeple kadınlar da toplumun değerleri açısından korunması vazifesiyle yükümlüdürler.⁵⁷⁸ Müslüman kadın, erkek gibi toplumdaki siyasi meselelerle ilgilenmeli, toplumu uyandırmalı, içinde bulunduğu şartlar gereğince siyasete katılmalı, insanlara iyiliği emredip, kötülükten sakındırmalı, toplumdaki olumsuzluklara karşı mücadele etmelidir.⁵⁷⁹ Sebe hükümdarı Belkıs’ın Kur’an-ı Kerim’de anlatılması ve hakkında olumsuz hiç bir ifadenin bulunmaması,⁵⁸⁰ Hz. Ayşe’nin Cemel Olayı’nda yanında birçok büyük sahabenin bulunması ve bunun açık bir siyasi muhalefet olması da kadının devlet başkanlığı yapabileceğinin delili olarak sunulmuştur. Kadının devlet başkanı olamayacağını savunanlara göre kadın imamlık, ordu komutanlığı gibi erkeklerin yapabileceği bazı şeyleri yapamayacak olmasıdır; fakat devlet başkanı olan erkekler nasıl ki her görevi kendileri yerine getirmeyip görevli kimseler tayin ediyorlarsa kadınlar da bu görevler için erkekleri tayin ederek devleti idare edebilecektir.⁵⁸¹

Kur’an’da tüm sorumluluklar kadına ve erkeğe eşit şekilde yüklenmiştir. Bu nedenle devlet başkanlığı da yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur ve “*Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adalete uygun tarzda hüküm vermenizi emreder...*”⁵⁸² ayeti gereğince eğer bir kadın idarecilik görevine bulunduğu toplumda ki erkeklerden bilgi, beceri açısından daha uygun bir pozisyonda ise kadın olduğu için bu görevden engellenmesi uygun görülmez. Fakat kadın, sadece siyasi haklara sahip olduğu için bu görevleri yerine getirme zorunluluğu taşımamaktadır. Çünkü her kadın devlet başkanlığı ya da idarecilik gibi ağırca zor yükümlülükler isteyen bir görevi fiziksel ve psikolojik olarak veya bilgi ve beceri olarak yerine getirme kabiliyetine sahip değildir.

⁵⁷⁷ Tevbe 9/71.

⁵⁷⁸ Karaman, Hayreddin, *İslâm’da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1995, s. 89.

⁵⁷⁹ Ebu Şakka, a.g.e., c. 2, s. 271.

⁵⁸⁰ Görgülü, a.g.e., s. 174.

⁵⁸¹ Karaman, Hayreddin, ‘Kadının Şahitliği ve Örtünmesi’, *İslâmi Araştırmalar*, Sayı: 4, Ekim, 1991, c. 5, s. 291.

⁵⁸² Nisâ, 4/58.

Kadının idareci olamayacağına dair ayetlerde ve sünnette kesin bir delil bulunmamaktadır. İslâm'da kadına devlet başkanı olabilmesi için açık bir engelin bulunmaması, kadının siyasi alanda haklarının olduğu, siyasetle ilgili görevler alabileceğinin göstergesi sayılabilir. Bu sayede kadın eğer bilgi ve beceri açısından idareci olma vasıflarına uygun donanıma sahipse bunları kullanma şansı olmakta ve topluma faydalı olabilmektedir. Böylece kadının siyasi hakkı korunma altına alınırken ayrıca toplum da yönetici açısından uygun olmayan ve faydadan çok zararı olabilecek kimselerden korunmuş olacaktır.

2.3.8. Ekonomik Hayatta Kadının Korunmasına Yönelik tedbirler

2.3.8.1. Miras

Allah, Kur'an- ı Kerim'de miras hakkındaki hükümleri bize şu şekilde bildirmiştir. *“Allah size çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki kadının hissesi kadar (miras) vermenizi emreder...”*⁵⁸³

*“Eğer çocukları yoksa eşlerinizin yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Sizin de çocuğunuz yoksa yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra bıraktığınızın dörtte biri onlarındır; çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Bu taksim) zarar verici olmayan vasiyet ve borçtan sonra (uygulanır). Bunlar Allah'tan (size) vasiyettir. Allah bilendir, halimdir.”*⁵⁸⁴

Diğer ayette ise; *“Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah size ana babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü söyle açıklıyor: Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşi) nindir. Fakat kendisi, (ölen) kız kardeşinin çocuğu yoksa onun mirasını (tamamen) alır. Eğer ölenin bir kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Ve eğer (varisler) erkek kadın birçok*

⁵⁸³ Nisâ, 4/11.

⁵⁸⁴ Nisâ, 4/12.

kardeşler olursa, erkeğe, iki kadının payı kadar (pay) verilir. Şaşırırsınız diye Allah size (hükümünü) açıklıyor. Allah her şeyi bilendir.”⁵⁸⁵

Ayetlere bakıldığında İslâm öncesi kadınların mirastan mahrum bırakan uygulamaların tam aksine kadınlarından mirastan pay alabileceği bir miras taksimi Allah tarafından Müslümanlara bildirilmektedir. İslâm’dan önce Araplar, “mızrakları ile çarpışmayan ve vatanını savunmayan mirasçı olamaz” anlayışı ile kadınlara ve erkek olsun kız olsun küçük çocuklara mirastan pay ayırmamaktaydılar.⁵⁸⁶ Bu nedenle kadınlar ve çocuklar mağdur olmakta ve zarara uğramaktaydı. Bunun bir örneği de Hz. Peygamberimiz (s)’e yansımış ve miras ile ilgili Nisa Suresi’nin 7. Ayeti inmiştir. Uhud savaşında sahabeden Sa’d b. Rebî şehid olmuş. Arkasında hanımını iki kızı ve bir de kardeşi kalmıştır. Hanımını iki kızıyla birlikte Resulullah’ın (s) huzuruna gelmiş ve “Ya Resûlallah! Şunlar Sa’d’ın kızlarıdır. Babaları Uhud savaşında şehid düştü. Şimdi ise amcaları mallarını almış, kendilerine hiçbir şey bırakmamıştır.” diye durumu arz etti. Peygamberimiz de (s); “Haydi şimdilik git. Umarım ki, Allah bu konuda hükmünü yakında bildirecektir” buyurdu. Bir süre sonra kadın yine geldi ve ağladı ve bunun üzerine ayet nazil oldu. Peygamberimiz (s), kızların amcasını çağırdı ve “Sa’d’ın iki kızına üçte iki ve bunların annelerine sekizde bir ver, kalanı da senin” buyurdu.⁵⁸⁷ Bu ayet, mirasın sadece erkeklere ait olmadığını delili kabul edilmiştir.⁵⁸⁸

İslâm’da kadınların miras hakkının varlığı yukarıdaki ayetlerle belirtilmiş olup kadının varis olarak statüsüne göre de alacağı payın oranı değişiklik göstermektedir.

Kadın, anne olarak mirasta pay sahibi tutulmuş ve pay olarak; ölenin kız veya erkek çocuğu, oğlunun oğlunun...oğlu ya da kızı bulunursa altıda bir hisse, ölenin sayılan mirasçıları yoksa üçte bir hisse, ölenin karısı veya kocasına ilaveten babası ile mirasçı olursa karı veya koca paylarını aldıktan sonra kalanın üçte birini almaktadır.⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Nisâ, 4/176.

⁵⁸⁶ Yazır, a.g.e., c. 2, s. 573.

⁵⁸⁷ İbn Mâce, Feraiz, 2; Tirmizi, Feraiz, 3; Yazır, a.g.e., c. 2, s. 572.

⁵⁸⁸ Yazır, a.g.e., c. 2, s. 572.

⁵⁸⁹ Aktan, Hamza, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, Ankara, 1991, s. 102-103.

Kadın, ölen kişinin kızı olursa mirastaki payı; ölenin oğlu bulunmazsa ve evlat olarak tek mirasçı olursa payı mirasın yarısını; ölenin erkek çocuğu olmaz ve birden fazla kızı olursa mirasın üçte ikisini alır. Ölenin erkek çocuğu varsa asabe olarak, diğer mirasçılar paylarını aldıktan sonra kalan miktarı erkeğe iki kız hissesi verilmesi üzere paylaşırlar.⁵⁹⁰

Kadın, ölen kişinin karısı ise mirastaki payı kocasının çocuğu olup olmamasına göre değişmektedir. Ölenin oğlu, kızı veya oğlunun oğlu yoksa kadın dörtte bir hisse, eğer ölenin çocukları varsa kadın sekizde bir hisse sahibi olmaktadır.⁵⁹¹

Kadın, oğlun kızı ise mirastan pay alabilmesi altı şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, ölenin oğlu ve kızı bulunmaz ve oğlun kızı bir taneyse mirasın yarısını almaktadır. İkincisi, ölenin oğlu ve kızı bulunmazsa oğlun kızı iki ya da daha fazla ise üçte iki hisse almaktadırlar. Üçüncüsü, ölenin oğlu bulunmayıp sadece bir kızı ve oğlunun kızları altıda bir hisse alırlar. Dördüncüsü, ölenin iki kızı ya da daha fazla kızı varsa mirastan düşer. Beşincisi, ölenin kızları birden fazla olsa da ölenin torunları arasında oğul oğulları da bulunuyorsa bu durumda oğul kızları oğul oğulları ile birlikte ikili birli mirasçı olabilirler. Altıncı durum ise ölenin mirasçılar arasında oğlu varsa oğul kızı mirasçı olamamaktadır.⁵⁹²

Kadın, ölenin öz kız kardeşi ise mirastaki payı beş şekildedir. İlk olarak ölenin tek mirasçısı ise mirasın yarısını alır. İkincisi, kız kardeşler birden fazla ise üçte iki hisse alır. Üçüncüsü öz kızkardeşe beraber öz erkek kardeşte varsa mirası ikili birli bölüşürler. Dördüncüsü, ölenin kızı veya oğlunun kızı varsa mirastan kalanı alırlar. Beşincisi, ölenin oğlu, oğlunun oğlu, baba ve dede ile mirastan düşerler.⁵⁹³

Kadın baba bir kız kardeş ise, ölenin anne- baba bir kız kardeşi bulunmadığında onun yerine geçer ve mirastan pay alabilmesi için yedi halde bulunur. Ölenin sadece baba bir kız kardeşi varsa mirasın yarısını alır. Baba bir kızkardeş birden fazla ise mirasın üçte ikisini alır. Baba bir kız kardeş, anne- baba bir, tek bir kız kardeşe varis ise altıda bir alır. Ana - baba bir kız kardeş de yarısını alır. Anne – baba birden fazla ise baba bir kız kardeş varis olmaz. Baba bir kız

⁵⁹⁰ Aktan, *Miras Hukuku*, s. 108-109.

⁵⁹¹ Tunca, Abdullah, *İslâm Miras Hukuku ve Felsefesi*, İstanbul, ty., s. 202-203.

⁵⁹² Aktan, *Miras Hukuku*, s. 115-117; Tunca, a.g.e., s. 207-211.

⁵⁹³ Aktan, *Miras Hukuku*, s. 125-128; Tunca, a.g.e., s. 214-217.

kardeşin yanında baba bir erkek kardeş varsa mirası ikili birli paylaşırlar. Baba bir kız kardeş, ölenin kızı ve oğlunun kızı ile bulunuyorsa, öz kız kardeşlerde olduğu gibi olur ve kalan malı alır. Ölenin oğlu, oğlunun oğlu, babası, dedesi bulunursa baba bir kız kardeş mirastan düşer.⁵⁹⁴

Kadın, ölenin anne bir tek kız kardeşi ise ve ölenin başka bir mirasçısı yoksa altıda bir hisse alır. Ana bir kız kardeşler birden fazla ise üçte bir hisse alır.⁵⁹⁵

Kadın, nine ise altıda bir pay alırken ölenin anne ve babası hayattaysa mirastan düşer.⁵⁹⁶

İzahlardan anlaşılacağı üzere, evli, dul, çocuklu çocuksuz olma vb. durumların her basamağında İslâm dininde kadının mirastan pay alması, onun ekonomik açıdan da korunmasına yönelik bir tedbirdir. Toplumda yaygınlık kazanmış olan, “erkeğe iki kıza bir” hisse şeklinde paylaşımın, İslâm’da kadının payı olarak algılanması bir açıdan doğru olsa da kadının varis olduğu kişiyle arasındaki bağın değişmesi ile mirastan alacağı payın oranı da değişmektedir. Kadının erkeğe oranla yarı hisse alması durumunun ise kadın açısından haksızlık olarak görülmemesi gerekir. Çünkü yukarıda bahsedildiği üzere kadın maddi olarak gerek evlilik öncesi gerek evlilik esnası ve sonrası olsun hiçbir şekilde yükümlü tutulmamıştır. Bütün maddi sorumluluklar erkeklere aittir. Bu açıdan bakıldığında erkeğin kadının iki katı pay alması adaletsizlik olarak görülemez. Ama bununla kadın tamamen mahrum edilmemiştir. İslâm’dan önceki toplumlarda ve dinlerde kadına miras konusu ele alındığında görülecektir ki İslâm’ın uygulaması kadınları korumaya yönelik olmuştur. Örneğin Eski Yunana’da miras erkek çocuğa düşerken,⁵⁹⁷ Kitab-ı Mukaddes’in Ahd-i Atik hükümlerine göre, bir kimse ölür de arkasında erkek çocuk bırakırsa kız çocuğu mirastan pay alamaz ancak arkasında erkek çocuk bırakmadan ölmüşse bu sefer kız miras olarak babasının kalan malını alabilmekteydi.⁵⁹⁸ İslâm ise bu şekilde belli sınırlamaları kaldırmış kadına bir açıdan değil birçok açıdan mirasçı olma hakkı vermiştir.

⁵⁹⁴ Aktan, *Miras Hukuku*, s. 136-138; Tunca, a.g.e., s. 214-224.

⁵⁹⁵ Aktan, *Miras Hukuku*, s. 145.

⁵⁹⁶ Aktan, *Miras Hukuku*, s. 160.

⁵⁹⁷ Harman, “*Kadın*”, s. 83.

⁵⁹⁸ Sayılar, 27/1-9.

2.3.8.2. Çalışma

İslâm dini, kadının çalışmasına olumsuz bir şekilde bakmamıştır. Müslüman kadın gerekli tedbirleri alarak fizyolojik yapısına zarar vermeden uygun koşullarda çalışabilir. İslâm tarihinde kadının çalışması ile ilgili pek çok örnek karşımıza çıkmaktadır.

Peygamberimiz (s) ve sahabeler döneminde kadınların çalışmaları ile ilgili örneklere bakacak olursak, kadınların çalışma alanlarında aktif bir rol oynadıklarını görmekteyiz. Kadınların çalıştıkları alanları sıralarsak ilki süt anneliktir. Bu alan Peygamberimiz (s) öncesinde kadınların çalışma alanını oluşturduğu gibi İslâm'ın gelmesi ile de ortadan kalkmamış ve devam etmiştir. Peygamberimiz (s), oğlu İbrahim'i Ümmü Seyf'e vermiştir. Bunun dışında kadınlar çobanlık, tarım ve ağaçlandırma işleri, örgü örme, hasta bakıcılık, savaş sırasında ve savaş dışında hastaları tedavi etme, ticaret, denetim gibi bazı çalışma alanlarında rol almışlardır.⁵⁹⁹

İslâm'ın ilk dönemlerinde Ümmü Atiyye el- Ensariyye Peygamberimizle (s) savaşa katılıp, yaralıları tedavi ederken,⁶⁰⁰ Rufeyde el- Eslemiyye isimli bir kadının tedavi çadırına sahip olduğu ve Sa'd b. Muaz'ın Hendek Savaşı'nda yaralandığında Peygamberimizin (s) Sa'd'ın bu çadıra götürülmesini istediği rivayetlerde belirtilmiştir.⁶⁰¹ Esmâ bint Umeys'in de iyi bir doktor olduğu ve ilaç yaptığı belirtilmiştir.⁶⁰² Yine Ummu Umare'nin Uhud savaşına katıldığı ve düşmanla birebir savaştığı belirtilmiştir.⁶⁰³ Peygamberimizin (s) hanımlarından Hz. Hatice'nin ticaretle meşgul olduğu, Ümmü Seleme'nin ip eğirerek çalıştığı⁶⁰⁴ Zeynep binti Cahş'ın ise dikiş dikerek, deri tabaklayarak kazandıkları ile sadaka verdiği⁶⁰⁵ belirtilmiştir. Kayle el Emmariyye isimli kadının ticaretle uğraştığı,⁶⁰⁶ Ümmü Süleym bint Milhan isimli kadının ise bugünkü ifade ile kuaförlük yaptığı rivayet edilmiştir. Hz. Ömer

⁵⁹⁹ Ebu Şakka, a.g.e., c. 2, s. 180-186.

⁶⁰⁰ Müslim, Cihad, 48.

⁶⁰¹ Beşer, Faruk, *Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm*, İstanbul, 1991, s. 110-111.

⁶⁰² Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, 1992, s. 226.

⁶⁰³ Savaş, a.g.e., s. 239.

⁶⁰⁴ Beşer, a.g.e., s. 112.

⁶⁰⁵ Işık, Havva Ergene, *Hanım Sahabeler*, İstanbul, 2005, s. 284.

⁶⁰⁶ Savaş, a.g.e., s. 234.

zamanında Şifa bint Abdillah pazarı denetlemekle görevlendirilmiş yani zabıta görevini üstlenmiştir. Esmâ bint Muharrime isimli kadının da koku satıcılığı yaptığı rivayet edilmiştir.⁶⁰⁷ Hz. Ayşe ise Peygamberimizden (s) öğrendiği bilgileri insanlara aktarmış, Peygamberimizin (s) vefatından sonra evi ilim meclisi haline dönmüş, gerektiği zaman devrin halifeleri, ona danışarak bilgi almışlardır.⁶⁰⁸

Kadının kıyas ve hadlerin dışında hakim olabileceği, davalara bakabileceği, vakıf nazırı ve yetime vasi olabileceği de belirtilmiştir.⁶⁰⁹

Bu örnekler bize Müslüman kadınların çalışabileceğinin göstergesidir. Kadın vaktini değerlendirmeli, kendisine ve topluma faydalı olacak işlerle de meşgul olmalıdır. Fakat bunu yaparken kendini korumalı, evli ise evinin, eşinin ve çocuklarının sorumluluklarını da aksatmamalıdır.⁶¹⁰

Ayrıca Müslüman hanımların çalışmaları toplum içinde önem arz eder. Çünkü Müslüman kadınların tedavi, doğum, cilt ve saç bakımı, terzilik vb. gerektiren durumlarda erkeklerden çok kadınlarla muhatap olmaları tesettür ve diğer unsurlar açısından daha güzeldir.

Kadının nafakasını evleninceye kadar babası, evlendikten sonra da kocası karşılamak zorundadır; fakat bu kimseleri kaybettiğinde ya da onların çalışamayacakları durumlar meydana geldiğinde kadının maddi açıdan zarara uğramaması için ve kadının kendisine ve topluma yararlı olabilmesi için, çalışma hakkının bulunması önemlidir. İslâm'da kadınların ekonomik yönden korunması için alınmış bir tedbir de kadının çalışmasına izin verilmiş olmasıdır.

⁶⁰⁷ Beşer, a.g.e., s. 112-118.

⁶⁰⁸ Işık, a.g.e., s. 272.

⁶⁰⁹ İbn Abidin, a.g.e., c. 12, s. 369.

⁶¹⁰ Ebu Şakka, a.g.e., c. 2, s. 193.

2.3.9. Fizyolojik Yapısının korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.9.1. Kadınların Cezaları ve Kadınlara Karşı İşlenen Suçların Karşılıkları

İslâm'da ceza hükümlerinin, herkese eşit şekilde uygulanması esas kabul edilmiş,⁶¹¹ hiçbir kuşku ortada kalmayacak şekilde suç ispat edilmediği sürece herkes masum görülmüştür.

İslâm dininde naslarla belirtilen suç ve bunların cezaları dışındakiler sosyal hayatın gerektirdiği durumlara uygun görülecek şekilde idarecilere bırakılmıştır.⁶¹²

Kadınlar, naslarla belirlenmiş olan suçları işlediklerinde alacakları cezalar yine naslarla belirlenmiştir. Kadınlar cezalar karşısında erkeklerle eşit tutulmuştur. Sadece bir kaç durumda kadının ceza almada geciktirilmesi ya da cezasının hafifletilmesi durumu mevcuttur. Bunlardan birisi zina cezasının gerçekleştirilmesindedir. Kadın, hamile ise cezasının çocuk doğana kadar veya doğduktan sonra emzirecek bir kişi bulunamazsa emzirme dönemi bitinceye kadar cezanın ertelenmesidir. İkincisi, kadının mürted olması durumundadır. Bazı alimlere göre bu durumda kadın da erkek gibi ölüm cezası almalıdır.⁶¹³ Ebu Hanife ve arkadaşları ise mürted kadına tevbe teklif edileceğini, tevbe etmezse hapse atılacağını ifade etmişlerdir. Çünkü Peygamberimiz (s), kadınların cihadda öldürülmesini yasaklamıştır. Bu nedenle kadın, savaşta bile öldürülmeyeceğine göre mürted olması halinde de öldürülmez demişlerdir.⁶¹⁴ Bir diğer durum ise hamile kadına had, sopa, el kesme gibi cezalar uygulanmasıdır. Kadının, doğumdan sonra vücudu güçlü ise cezalar uygulanır değilse; iyileşmesi umulan hasta muamelesi yapılır ve iyileşince ceza uygulanır ya da vurmada kullanılacak araçların en hafifi seçilerek ceza yerine getirilir.⁶¹⁵

Kıyas cezasında; kocanın karısını öldürmesi durumunda aralarındaki nikâh akdi sebebiyle kocaya kıyas yapılamayacağı belirtilmiş olsa da bu görüş kadın erkeğe eşit değildir onun yarısıdır anlayışı ile batıl görülmüştür. Böyle bir durumda kadının

⁶¹¹ Ebu Zehra, Muhammed, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 1994, s. 300-301.

⁶¹² Dalgın, a.g.e., s. 512.

⁶¹³ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 298.

⁶¹⁴ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 168; Sabık, a.g.e., c. 4, s. 278.

⁶¹⁵ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 298-299.

varisleri ve velileri muhayyer tutulmuş isterlerse kısas talep ederler isterlerse diyet alabilirler denmiştir.⁶¹⁶

Koca, karısının kasıtlı olarak gözünü çıkarma, elini kırma veya parmağını koparma gibi şeyler yaptığında kocaya kısas uygulanır. Fakat kasıt gözetmeksizin yaralarsa bu durumda diyet uygulanır.⁶¹⁷ İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel, kocanın tedip kastıyla karısına vurması normaldir fakat haddinden fazla dövmesi durumunda kocanın karısına tazminat vermelidir görüşündedirler. Ebu Hanife ve İmam Şaffi ise ister tedip ister daha ağır şekilde olsun dövme sonucu kocanın karısına vermiş olduğu zararı tazmin etmesi gereklidir görüşünü savunmaktadırlar.⁶¹⁸ Hanefiler buna delil olarak tedibin bir uslandırma olduğu fakat dövülenin ölümüne sebep olmuşsa veya uzvuna zarar vermişse yapılan iş tedip değil öldürme ve koparmadır demekte; Şaffiler ise tedibi koca için mecburi bir hareket görmemektedirler. Bu nedenle tedip kocanın isteğinde ve kanaatinde bir hareket olduğu için koca kanaatinden ve kanaate dayalı fiilinden sorumlu tutulmuştur.⁶¹⁹

İşlediği suça karşı kadınların cezalarının geciktirilmesi ve hafifletilmesi durumu sadece hamilelik için geçerli görülmüştür ve doğacak çocuğun hayat hakkını korumaya yönelik bir tedbir olarak görülebilir. Kadına uygulanan suçlarda ise verilen cezalar kadının hukuki açıdan haklarını korumaya yönelik tedbirlerdir. Özellikle karı-koca ilişkilerinde günümüzde var olan şiddet eğilimleri ve kadınların mağdur olmaları açısından bakılacak olursa İslâm, kadının haklarını korumuş kısas ya da diyet cezaları ile kadınların korunmasına yönelik gerekli tedbirleri almıştır.

⁶¹⁶ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, s. 323

⁶¹⁷ Sabık, a.g.e., c. 4, s. 385.

⁶¹⁸ Udeh, Abdulkadir, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Akif Nuri, İstanbul, 1997, c. 2, s. 53-54.

⁶¹⁹ Udeh, a.g.e., c. 2, s. 55.

2.3.10. Ailede Kadının Korunmasına Yönelik Tedbirler

2.3.10.1. Anne Olması

Bir kadının hayatta ulaşabileceği en büyük mutluluğun “anne olmak” olduğu konusunda bütün psikologlar, pedagoglar ittifak etmektedirler. İslâm dininde kadının korunmasına yönelik en önemli tedbirlerden birisi de kadının hem çocuk sahibi olmasının engellenememesi, hem de anne olduktan sonraki hakları konusunda büyük bir değer verilmesidir. Dolayısıyla, helal yollarla bir kadının anne olmasını arzu etmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Çocuk sahibi olmamak üzere evlenmeyi şart koşmak da batıl olarak kabul edilmektedir.

Öte yandan, Kur’an-ı Kerim’de “*Biz insana anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir; zira annesi onu, karnında güçlülere göğüs gererek taşımış, onu acı çekerek doğurmuştur...*”⁶²⁰ ayeti ve diğer bir ayette “*Öf*”⁶²¹ bile demenin yasaklanmış olması; anneye verilen kıymetin, ona saygılı davranmanın gerekliliğinin göstergesidir.

Peygamberimizin (s), iyi davranılmaya en layık kimse olarak üç kez ‘anne’ yi zikretmesi,⁶²² gazveye katılmak için kendisine gelen Hz. Câhime’ye “Annen var mı?” diye sorması ve “evet” cevabını aldığı anda “Öyleyse ondan ayrılma, zira cennet onun ayağının altındadır”⁶²³ buyurması bize anneliğin önemi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir.

Annenin muhtaç ve fakir düşmesi halinde nafakasının çocuğun üzerine düşmesi⁶²⁴ annenin korunmasına yönelik İslâm’ın aldığı önemli bir tedbirdir.

⁶²⁰ Ahkaf, 46/15.

⁶²¹ İsrâ, 17/23.

⁶²² Buhari, Edep, 2.

⁶²³ Nesâî, Cihad, 6.

⁶²⁴ Döndüren, a.g.e., s. 243.

SONUÇ

Allah, yarattığı kadın ve erkeğe yani “insan”a bir çok hak ve sorumluluk vermiştir. Günlük hayatta erkeklerin hakları ve sorumlulukları olduğu gibi kadınların da bir çok hak ve sorumlulukları mevcuttur.

İslâm’ın kadınların korunmasına yönelik aldığı tedbirlerin varlığı, Allah’ın insanlara verdiği bu hak ve sorumlulukların günlük hayatın içerisinde uygulamalara dönüşmesi ile ortaya çıkmaktadır. Kadınların haklarının ve sorumluluklarının yerine getirilebilmesi için de İslâm’da pek çok uygulama varlık göstermektedir.

İslâm’da kadınların korunmalarına yönelik tedbirler; Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamber (s)’in sünneti ve daha sonraları ise sahabe uygulamaları ile kendini göstermiştir.

Kadın, insan olarak birçok toplumda Allah’ın kendisine verdiği değeri, erkeklerin nazarında görememiştir. Kadının, tarihsel süreç içerisinde çoğunlukla erkeklerin gölgesinde kalan varlığı, İslâm’ın gelmesi ile birey olarak erkeğin karşısında/yanında yer alan bir kişilik kazanmıştır.

Hz. Adem ve Hz. Havva’dan günümüze kadar kadın konusunda çok değişik yaklaşımlar varlık göstermiştir. Bu yaklaşımların çoğunda kadın, insan olarak ikinci plana atılmış, çoğunlukla da hakları kısıtlanmıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi ilahi dinlerde bile kadına bakış zamanla Allah’ın emirlerinin tersi bir duruşla kendini göstermiş ve kadının birçok toplumda değersizleştirilmesi -dini bir boyut kazanarak- devam etmiştir. Bu nedenle tarih boyunca kadın, hakları hususunda mağdur edilirken bunun yanı sıra kadınların haklarının var olup olamayacağı, onlara hak verilip verilmemesinin doğru mu yanlış mı olacağı tartışmalarının da içinde kalmıştır. Günümüze kadar değişik bakış açıları ile karşı karşıya kalan kadının bugünkü durumu ise geçmiştekine nazaran daha iyi görünmekle beraber dar ve köhne

anlayışların mevcut olduğu İslâm'ın anlaşılmadığı ve yaşanmadığı zihinlerde halâ tarihteki kadının değersizliği devam etmektedir. Fakat İslâm'ı anlayan ve gerçekten onu hayat tarzına çeviren toplumlarda kadının haklarının korunmasında ve kadının haklarını gerçekleştirmesinde bir sorun görülmemektedir. Kadın konusunda Müslümanlar arasında mevcut bulunan yanlış düşünceler, kadına zarar verici yaklaşımlar ise İslâm'a karşı duranların belirttiği gibi İslâm'dan kaynaklanmamakta aksine İslâm'ı tam olarak anlayamamış zihinlerden kaynaklanmakta olduğu İslâm'ı bilen ve araştıranlar için açık bir şekilde ortadadır.

Kadın, insan olarak, tebliğ edilen İslâm ile en güzel şekilde ve hak ettiği değeri kazanmış, sahip olduğu hakları öğrenmiş/ farkına varmış ve bu hakları kullanabilmek için gerekli yetkiyi elde etmiştir. İslâm kadınlara bu hakları verdiği gibi aynı zamanda erkekleri de kadınların bu haklarını kullanabilmeleri için, kadınların önlerine engel olmamaları hususunda uyararak kadınlar için ayrıca tedbirler almıştır.

İslâm, kadına birçok hak vermiş ve bu hakları kullanabilmeleri için de tedbirler almıştır. Ama bu hakları ve hakların korunmasına yönelik tedbirleri kullanmak için öncelikle Müslüman kadınların bunların varlığından haberdar olmaları, hakları konusunda bilinçli olmaları gerekliliği önem taşımaktadır. Maalesef birçok Müslüman kadın kendisine İslâm'ın verdiği bu haklardan habersiz bir şekilde gelenek ve göreneklerin çizmiş olduğu sınırları İslâm'ın sınırları zannederek hayatını sürdürürken yanlış bir din anlayışı içine girmektedir. Bu nedenle öncelikle İslâm'ın kadınlar tarafından çok iyi bir şekilde öğrenilmesi gerekmektedir. Bu hem kadınların kendileri için hem de gelecek nesillerin doğru din anlayışlarının oluşmasında en önemli etken olan anne faktörü için çok önemlidir.

İslâm'da kadının korunmasına yönelik tedbirler, kadının doğumu ile başlar ve hayatının her döneminde devam eder. Bu tedbirlerin ilki İslâm'ın kadına yaşam hakkı tanımayanların karşısında durması olarak ifade edilebilir. Sonrasında kadının yetiştirilmesi, evliliği, boşanma süreci ve sonrası, eğitimi, ekonomik hayatı, sosyal ve siyasal hayatı gibi yaşamını etkileyen her alanda konulan kurallar ve çizilen sınırlar çerçevesinde görülür. Kadının hayatının büyük bir bölümünü oluşturan evlilik

kurumunda kadın için alınan tedbirler sayesinde kadın, kocasına ait bir meta bir köle olmaktan çıkarılmış ve birey olarak söz sahibi olmuştur.

Hz. Enes İbn Malik'in, "(Bir seferde annem) Ümmü Suleym, diğer kadınlarla beraber, yolcuların ağırlıkları içinde bulunuyordu. Hz. Peygamber (s)'in kölesi güzel sesli Enceşe'de onların bindikleri develeri hızlıca sevk ediyordu. Hz. Peygamber (s): "Ya Enceşe (Ağır ol) cam şişeleri gibi olan kadınları sevk etmeni daha yavaş yap!"⁶²⁵ şeklinde Peygamberimizden yaptığı rivayet, İslâm'ı yaşam tarzına çeviren ve Kur'an ahlakı ile ahlaklanan Peygamberimiz'in (s) kadınların İslâm'da nasıl korunduğunu gösteren en güzel ifadelerinden biridir.

Peygamberimizin (s) Müslümanlara İslâm'ı özetlediği Veda Hutbesi'nde insanları uyardığı konulardan biri de yine kadınlar hakkındadır. "Ey insanlar! "Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allahtan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emri ile helal kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınlarında sizin üzerinizde hakkı vardır" ifadesi kadınların haklarının varlığından ve bu hakların korunmasının gerekliliğinin önemini vurgulamaktadır.

⁶²⁵ Buhari, Edeb, 111.

BİBLİOGRAFYA

ACAR, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Doktora Tezi, Erzurum, 1994.

....., ‘İslam Hukuku Açısından Nişanlanma’, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 23, ss. 71-94, Erzurum, 2005.

....., “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi“, *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi*, sayı: 17, ss. 368-388, Konya, 2011.

AİLE HUKUKU KARARNAMESİ, Sadeleştiren Çeker, Orhan, İstanbul, 1985.

AKDEMİR, Salih, Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerîm'de Kadın, *İslâmî Araştırmalar*, c. 10, sayı: 4, ss. 249-258, Ankara, 1997.

AKKAYA, Nejla, ‘İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları’, *İslâmî Araştırmalar*, c. 5, sayı: 4, ss. 236-250, Ekim, Ankara, 1991.

AKTAN, Hamza, “Kefaet”, *DİA*, c. I-XXXXIV, İstanbul, 1988.

....., *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997.

....., *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, Ankara, 1991.

ARMAĞAN, Servet, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara, 2006.

ARMANER, Neda, Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumi Bir Bakış, *AÜİFD*, c. 9, sayı: 1, ss. 131-139, Ankara, 1961.

ARSLAN, Zühtü, ‘Postmoden Söylem ve İnsan Hakları’, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 56, Sayı: 1, Ankara, 2001.

AŞUR, Muhammed Tahir, *İslâm Hukuk Felsefesi*, çev.Mehmet Erdoğan, Vecdi Akyüz, İstanbul, 2006.

ATAMAN, Muhittin, , ‘Feminizm: Geleneksel Uluslar Arası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti’, *Alternatif Politika* , c. 1,Sayı: 1, ss. 1-41, Nisan, 2009.

ATEŞ, Süleyman, ‘Kur’an’da Evlenme Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri’, *AÜİFD*, c. 23, sayı: 1, ss. 221-286, Ankara, 1978.

AYDIN, M. Akif, ‘Mehir’, *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 389-391, İstanbul,1988.

....., *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, ty.

....., *İlmihal*, Ankara, c. I-II, 2006.

BARDAKOĞLU, Ali, ‘Hak’, *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 139-151, İstanbul, 1988.

BAYINDIR, Abdülaziz "*İlahiyat Fakülteleri I. İslam Hukuk Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve "İslam Hukuk Usulünün Problemleri" Sempozyumu*", Çorum, 2004.

BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, İstanbul, 2005.

BENDASON, Ney, *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*, çev.Şirin Tekeli, yy., 1995.

BEŞER, Faruk, *Hanımlara Özel İlmihal*, İstanbul, 2010.

....., *Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm*, istanbul, 1991.

BEYHAKİ, Ebi Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübra*, Haydarabad, 1344.

BİLMEN, Ömer, Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, c. I-VIII, İstanbul, 1968.

BOLAY, S. Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, İstanbul, 1997.

BOYNUKALIN, Ertuğrul, ‘Makasıdu’s- şerîa’, *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 423-427, İstanbul,1988.

BUHARÎ, Muhammed ibn İsmail, *Câmi-us-Sahih*, şerh: Bedrettin Ebi Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Aynî, c. I-XX, yy., 1972.

BÜYÜK LUGAT VE ANSİKLOPEDİ, MEYDAN LAROUSSE, c. I-XII, İstanbul, 1972.

CARULLAH, Musa, *Hatun*, çev.Mehmet Görmez, Ankara, 2000.

CEVZİYYE, İbn kayyim, *Zâdu'l- Meâd*, çev.Mehmet Erdoğan, c. I-VI, İstanbul, ty.

CEZİRİ, Abdurrahman, *İslâm Fıkhi*, çev. Mehmet Keskin, c. I-VIII, İstanbul, 1989.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, yy., 1974.

ÇAHA, Ömer, *Sivil Kadın*, Ankara,1996.

ÇEKER Orhan, *Fıkıh Dersleri*, İstanbul, 1994.

....., *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990.

DALGIN, Nihat, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013.

DANIŞMAN, Muhammed Ali, 'İslâm Hukukuna Göre Evlilikte Velayet ve Kapsamı', *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, ss. 239-258, Nisan, Konya, 2006.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünen*, İstanbul, 1992.

DOMANIÇ, Hayri, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul, 2007.

DÖNDÜREN, Hamdi, 'Mesken', *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 316-317, İstanbul,1988.

....., *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 2013.

EBU DAVUD, Süleyman ibn Eş'as es- Sicistani, *Sünen-i Ebu Davud*, c. I-IV, yy., ty.,

EBU ŞAKKA, Abdulhalîm, *İslâm Kadın Ansiklopedisi*, çev. Şaban Haklı, c. I-IV, İstanbul, 1996.

EBU ZEHRA, Muhammed, *el-Ahvâlu'sh-Şahsiyye*, Kahire, ty.

....., *Ebu Hanife*, çev. Osman Keskiöglü, Ankara, 2005.

....., *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 1994.

EL- BUĞA, Mustafa, el- Hin, Mustafa, el- Şerbeci, Ali, *Büyük Şafî Fıkhı*, (el- Fıkhü'l-Meheci Alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şafî), çev. Ali Arslan, İstanbul, 1994.

MEVSİLİ, Muhammed b. Mahmud (v.683), *El- İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, Metni el-muhtar lil-Fetva Tercümesi*, çev. Celal Yeniçeri, İstanbul, 1973.

EL- KARDAVİ, Yusuf, *İslâm'da Helal ve Haram*, Ankara, 1971.

ERBAY, Celal, *İslam Hukukunda Evlilik Ve Hısımlık Nafakası*, İstanbul 1998.

....., "Nafaka", *DİA*, c. I-XXXXIV, İstanbul, 2006.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005.

ERİŞGİN, Özlem Söğütlü, 'Roma Toplumunda Kadının Konumu', *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 4, sayı: 2, ss. 1-31, 2013.

EZ-ZEYLÂÎ, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu'r-Râye li-tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*, Riyad, 1973.

FAYDA, Mustafa, 'Aişe', *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 201-205, İstanbul, 1988.

FERRUH, Ömer, *İslâm Aile Hukuku*, çev. Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul, 1964.

FETÂVÂYI HİNDİYE, çev. Mustafa Efe, c. I-XVI, Ankara, ty.

GARAUDY, Roger, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, İstanbul, 2007.

GAZALİ, Muhammed b. Muhammed, *el-Mustesfâ Min İlmi'l- Usûl*, Beyrut, ty.

GERHARD, Ute, İnsan Hakları ve Kadın Hakları Bağlamında İslam'da Eşitlik ve Cinsiyet Hukuku Üzerine Düşünceler, çev. Abdullah Acar, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 23, ss. 451-470, Konya, 2014.

GÖKDEMİR, Hasan Ali, *Hristiyanlıkta Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.

GÖRGÜLÜ, Ülfet, *Kadın ve Siyaset*, İstanbul, 2014.

GÖRMEZ, Mehmet, “İlahi Dinlerde Başörtüsü”, *İslâmiyat*, Sayı: 22, ss. 19-33, Ankara, 2001.

GÜLER, İlhami, ‘Kur’an’da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri’, *İslâmi Araştırmalar*, Ekim, 1991.

GÜNDÜZ, Ahmet, ‘Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının yeri ve önemi’ *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, c. 5, Sayı: 5, ss. 129-148, Ekim, 2012.

GÜNENÇ, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İstanbul, ty.

GÜNEŞ, Abdalbaki, ‘Kur’an Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti’, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 10/1, 2005.

GÜRKAN, Menderes, ‘İslam Aile Hukukunda Karıya Tanınan Boşama Yetkisi: Tefvizu’t- Talak’, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 18, ss. 275-310, Konya, 2011.

GÜRKAN, Saima Leyla, . “Diğer Dinlerde Örtünme”, *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 543-545, İstanbul, 1988.

HALEBİ, İbrahimi, *Mültekâ el Ebruh*, çev. Mustafa Uysal, c. I-IV, yy., 1968.

HALLAF, Abdulvehhab, *Ahkâmu'l-Ahâalu'sh-Shahiyye, fi'sh-Şeriatil-İslamiyye*, Kuveyt, 1990.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Müesseselerine Giriş*, çev. İhsan S. Sırma, İstanbul, 1984.

HARMAN, Ö. Faruk, “Kadın”, *DİA*, c. I-XXXXIV, ss. 82-86, İstanbul, 1988.

İBN ABİDİN, *Reddü'l-Muhtar Ale'd Dürri'l- Muhtar*, çev. Ahmet Davutoğlu, c. I- VII, İstanbul, 1983.

İBN KESİR, İmâdü'd- Din Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il Azim*, c. I-IV, İstanbul, 1990.

İBN MÂCE, El- Hafız Ebi Abdullah Muhammed bin Yezid el- Kazvini, *Sünen*, çev. Haydar Hatipoğlu, c. I-X, İstanbul, 1982.

İBN MANZÛR, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, c. I- XVII, Beyrut, 2004.

İBN-İ RÜŞD, Kadı Hafıdu Ebu Velid Muhammed b. Ahmed Muhammed b. Rüşd el- Hafid, *Bidayet-ül Müctehid ve Nihayet-ül Muktesid*, çev. Ahmed Meylani, c. I-IV, İstanbul, 1976.

İKBAL, Muhammed, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmed Asrar, İstanbul, 1984.

İNCEKARA, Edlira Llukaçal, *Kur'an'a Göre Kadın ve Evlilik*, YLT, İstanbul, 2011.

İŞLER, Ruhan, *İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü*, YLT, Isparta, 2004.

KARAMAN, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 1974.

....., *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1989.

....., *İslâm'da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1995.

KÂSÂNİ, Alauddin ebi Bekr b. Mes'ud, *Bedâyi'u's-Sanâyi' fiTertibi's-Serâyi'*, c. I- VII, Beyrut, 1986.

KAYHAN, Fatma, *Feminizm*, İstanbul, 1999.

KILIÇ, Hüseyin, *Kölebeylikten Derebeyliğe Tarih ve Kadın*, Ankara, 1998.

KIRBAŞOĞLU, Hayri, ‘Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler’, *İslâmi Araştırmalar*, Ekim, 1991.

KOÇAK, Muhsin, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013.

KÖKSAL, Asım, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul, 2014.

KÖSE, Saffet, *Genetiği İle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya, 2015.

....., *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, ‘İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velayet’, sayı: 2, ss. 101-116, Konya, 2003.

KUDURİ, Ebu'l- Hasen Ahmed b. el Bağdadi, *Muhtasar-ı Kuduri*, çev. Süleyman Fahir, İstanbul, 1979.

KUTUP, Seyyid, *Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994.

KUTSAL KİTAP, Tercüme eden yok, Kasım, 2011.

MERĞİNÂNİ, Şeyhü'l-İslâm Bürhaneddin Ebü'l-Hasan, Hidaye, çev. Hasan Ege, c. I-IV, İstanbul, 1982.

MEVDUDİ, *İslâm'da Aile Hukuku*, Konya, 1990.

MEVLANA, Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, İstanbul, 2013.

MÜSLİM, Ebu'l- Hüseyin el-Kuşeyrien- Nisaburi, *Sahih-i Müslim*, Neşr. Muhammed Fuâd Abdalbâki, c. I-V, Kahire, 1955.

NESÂÎ, Hafız Ebu Abdurrahman Ahmed bin Ali, *Sünen*, çev. A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ö. Faruk Harman, Yaşar Erol, c. I-VIII, İstanbul, 1981.

ÖZCAN, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir, 1996.

RAFİİ, Mustafa, *İslâmda Sosyal Düzen*, çev. Ahsen batur, İstanbul, 1975.

RÂĞİB, el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, 2001.

RAMAZANOĞLU, Caroline, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, çev.M. Bayatlı, İstanbul,1998.

SABIK, Seyyid, *Fıkh-us Sünne*, çev. Tayyar Tekin, c. I-IV, İstanbul, ty.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2011.

SCHACHT, Joseph, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ, Abdülkadir Şener, Ankara, 1977.

SEVİNÇ, Fatma, ‘Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 17, ss.11-32, Mayıs, Isparta, 2008.

SURUÇ, Salih, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, c. I-II, İstanbul, 2003.

ŞABAN, Zekiyyuddîn, *el-Ahkâmü’s-Şer’iyye fi’l-Ahvâli’s-Şahsiyye*, Bingâzi, 1993.

ŞAFAK, Ali, ‘İslâm Hukukunda inanç, Fikir ve Söz Hürriyeti’, *Diyanet Dergisi*, Mayıs-Haziran, 1976.

ŞAHİN, Osman, *İslâm Hukuku*, İstanbul, 2013.

ŞEN, Ziya, ‘Kur’an-ı Kerim’in İnsana Sunduğu Haklar’, *Ekev Akademi Dergisi*, sayı: 59, ss. 389- 412, 2014.

ŞİRİN, Şükrü, *İslâm Aile Hukukunda Mehir*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya,1992.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed bin İsa, *Sünen*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, c. I-VI, İstanbul, ty.

TOPALOĞLU, Bekir, *İslam’da Kadın*, İstanbul, 2001.

TOSUN, Mebrure, Yalvaç, Kadriye, *Sümer Babil Asur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı*, Ankara, 1975.

TUNCA, Abdullah, *İslâm Miras Hukuku ve Felsefesi*, İstanbul, ty.

UDEH, Abdulkadir, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev.Akif Nuri, c. I-II, İstanbul, 1997.

UZUNPOSTALCI, Mustafa, 'İslam Hukuku Açısından Ehliyet', *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, , sayı: 8, ss. 149-183, Nisan, Konya, 2006.

ÜLKEN, H. Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1969

YAVUZ, A. Fikri, *İslâm İlmihali*, İstanbul, 1983.

YAVUZ, Yunus Vehbi, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, İstanbul, 1999.

YILDIRIM, Celal, *Kaynakları ile Ahkam Hadisler*, c. I-VI, Konya, 1993.

ZERKA, Mustafa Ahmet, *Çağdaş Yaklaşımla İslâm Hukuku*, çev. Servet Armağan, İstanbul1963.

ZEYDAN, Abdülkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, İstanbul, 1985.

ZİHNİ, Elhac Mehmet, *Nimet-i İslâm*, İstanbul, 1971.

ZUHAYLİ Vehbe, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Yunus Vehbi Yavuz, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Nurettin Yıldız, c. I-X, İstanbul,1994.